

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ЛОРТКІПАНІДЗЕ ГІОРГІ ГУРАМОВИЧ

УДК 342.924:351.86

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Г. Лорткіпанідзе

Науковий керівник **Яра Олена Сергіївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Лорткіпанідзе Г. Адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертації на основі комплексного аналізу теорії права, нормативних та методологічних основ висвітлено адміністративно-правові інструменти у сфері забезпечення національної безпеки, окреслено шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів як елементів системи управління національною безпекою України.

Визначено, що національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження – це системний підхід до забезпечення та захисту державних і суспільних інтересів, який охоплює всебічний захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, прав і свобод громадян, культурної спадщини, економічного розвитку, інфраструктури й екологічної стійкості, у контексті глобальних і внутрішніх викликів з метою забезпечення стабільності, добробуту та розвитку національної спільноти. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження охоплює розроблення та реалізацію стратегій, законодавчих й адміністративних інструментів і заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в різних сферах життя суспільства та держави, з огляду на унікальні потреби й виклики кожної конкретної країни.

Акцентовано увагу на тому, що сучасні українські підходи до розуміння національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового

дослідження вирізняються комплексністю та врахуванням специфіки сучасних геополітичних та соціокультурних викликів. Українські вчені та законодавці визнають, що поняття національної безпеки охоплює не лише аспекти оборони держави, а також охоплює права людини, культурну спадщину, національну ідентичність й інші сфери життя суспільства, що формує розширене розуміння національної безпеки задля всебічного збереження всіх цінностей та інтересів громадян України. Українські підходи до розуміння національної безпеки враховують широкий спектр аспектів, серед яких захист цінностей та прав людини, культурної спадщини, національної ідентичності, акцентують на важливості демократії як основи стабільності та розвитку в Україні. Питання національної безпеки залишаються актуальними й потребують постійного адміністративно-правового дослідження та розвитку стратегічних підходів до її забезпечення.

Визначено, що адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки – це інтегрований комплекс форм, координованих методів, правових заходів, адміністративних дій та процедур, які використовують суб'єкти управління та забезпечення з метою організації та регулювання діяльності у сфері національної безпеки, забезпечення прав та інтересів громадян, держави й суспільства загалом, спрямовані на досягнення публічних результатів, що гарантують національну безпеку та стабільність країни.

З'ясовано, що видами адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є: 1) нормативні та адміністративні акти; 2) методи адміністративної діяльності; 3) адміністративні договори; 4) спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки; 5) організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки.

Аргументовано, що система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України – це комплексна й інтегрована структура, яка об'єднує різні управлінські,

військові, правоохоронні, спеціальні та цивільні органи, а також громадські об'єднання, які спільно реалізують визначену систему повноважень з метою забезпечення безпеки, стабільності та захисту національних інтересів держави. До суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України віднесено: 1) вищі управлінські суб'єкти з відповідним конституційно-правовим статусом (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України); 2) основні суб'єкти з відповідним адміністративно-правовим статусом (Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України; Служба безпеки України, Збройні Сили України та ін.); 3) додаткові суб'єкти з різним правовим статусом, який охоплює окремі адміністративні функції та завдання (розвідувальні органи України, Управління державної охорони України, Служба судової охорони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України та ін.).

Доведено, що нормативно-правові акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки, визначають комплексно-інтегровану систему актів загальнонаціонального, стратегічного, внутрішньо-спеціалізованого рівня, що встановлюють загальні засади реалізації національної безпеки України, правовий статус суб'єктів національної безпеки, стратегічні напрями розвитку, спеціальні питання та організаційні основи системи забезпечення національної безпеки України.

Обґрунтовано, що унікальне та комплексне значення актів, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, полягає в їхньому спрямуванні на

визначення, планування та реалізацію конкретних заходів для забезпечення безпеки й обороноздатності країни. Акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, взаємоінтегровано визначають пріоритети, мету й завдання для забезпечення національної безпеки України в різних сферах, створюючи комплексний підхід до сучасних викликів і загроз, надаючи важливу стратегічну орієнтацію, визначаючи конкретні заходи та механізми для досягнення поставлених завдань. Стратегія національної безпеки України є ключовим документом, що визначає актуальні загрози національній безпеці та встановлює завдання, механізми захисту національних інтересів, формуючи нормативну й ідейну основу для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, охоплюючи всі аспекти сучасних викликів.

З'ясовано, що адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки України – це рішення та документи, видані компетентними органами й суб'єктами публічної адміністрації, спрямовані на регулювання конкретних або індивідуальних адміністративних відносин, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки. Сформовано особливості адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки України:

- 1) конкретність або індивідуальність (адміністративні акти у сфері національної безпеки України стосуються конкретних дій, заходів або суб'єктів із зазначенням їхніх індивідуальних характеристик);
- 2) пріоритетність мети щодо забезпечення національної безпеки в її різних аспектах;
- 3) дотримання законодавчих вимог (для видачі таких актів обов'язково дотримуються вимог чинного законодавства, зокрема процедур і форм їхнього ухвалення);
- 4) публічний характер змісту (адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки мають публічний характер, оскільки їхній зміст і вплив відображаються на суспільстві та громадянах);
- 5) можливість оскарження за встановленою процедурою;
- 6) вагомий юридичний вплив на правовідносини.

Доведено, що порядок процедури ухвалення адміністративних актів є важливим елементом системи адміністративного права України, адже він спрямований на забезпечення правомірності, ефективності й прозорості діяльності органів публічної адміністрації та повинен будуватися на засадах законності (процедура ухвалення адміністративних актів має відповідати вимогам Конституції України й інших законів України), ефективності (процедура повинна бути спрямована на забезпечення швидкого та якісного вирішення адміністративних справ) і прозорості (процедура повинна забезпечувати можливість учасників адміністративного провадження брати участь у розгляді справи та впливати на її результат).

Визначено, що адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України – це публічні письмові угоди, укладені між суб'єктом владних повноважень, відповідальним за сферу національної безпеки, й іншими зацікавленими сторонами з метою здійснення державних повноважень у забезпеченні національної безпеки України, координації дій та ресурсів між різними суб'єктами, зміцненні національної безпеки країни та розширенні міжнародної співпраці щодо гарантування миру.

З'ясовано, що процедура укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки може бути складною та відповідати специфіці галузі, їй притаманна така структура й послідовність під час укладення: 1) аналіз потреб (визначення конкретних потреб і завдань, які повинні бути реалізовані в межах національної безпеки); 2) ідентифікація сторін (визначення учасників, які мають інтереси у сфері забезпечення національної безпеки, таких як державні органи, підприємства, наукові установи тощо); 3) розроблення проєкту договору (розроблення конкретних умов і вимог, які має бути включено до договору, а також чітке визначення прав й обов'язків кожної сторони в контексті забезпечення національної безпеки); 4) юридична оцінка (проведення юридичної експертизи проєкту договору для забезпечення його відповідності законодавству); 5) затвердження договору (у випадку

позитивної юридичної експертизи затвердження проєкту договору компетентними органами чи посадовими особами); 6) узгодження умов (узгодження умов і деталей договору між сторонами, вирішення можливих спірних питань); 7) підписання договору (офіційне укладення договору, зокрема підписання представниками сторін); 8) виконання договору й моніторинг (сторони здійснюють взаємне виконання своїх зобов'язань згідно з умовами договору та постійно здійснюють моніторинг виконання договору, усувають можливі проблеми та конфлікти); 9) зміна й розірвання договору (внесення змін до договору у випадку необхідності, за взаємною згодою сторін і вирішення питань розірвання договору в разі порушення умов або інших обставин); 10) вирішення суперечок між сторонами (пошук конструктивних рішень для вирішення будь-яких суперечок або розбіжностей); 11) судовий захист (випадки, коли конфлікт не може бути вирішено шляхом переговорів, може бути передано судовому захисту).

Обґрунтовано позицію, згідно з якою організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України – це інструментарій системи управління та адміністрування у сфері національної безпеки, що охоплює комбінацію форм, заходів, дій, процедур і ресурсів, спрямованих на організаційне функціонування системи забезпечення національної безпеки. Організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України можуть бути правового, організаційного, військового, правоохоронного, розвідувального, кібернетичного, інформаційного, технічного, економічного та соціального спрямування, що обумовлено всебічним сприянням національному і глобальному об'єднанню щодо підтримки демократичних цінностей, стабільності й миру в суспільстві.

До організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України віднесено: комплексний огляд сектору безпеки й оборони; формування, функціонування та підтримка інформаційних мереж, програм, сервісів, реєстрів; хмарні послуги; паспортизацію; навчальні програми, тренінги, курси тощо; спільні наради, семінари; міжнародне

співробітництво; внутрішню координацію, взаємодію та співпрацю; наукові дослідження та експертизи у сфері національної безпеки; обмін інформацією; залучення спеціалістів і фахівців, підвищення їх кваліфікації.

Визначено, що загальноєвропейський досвід формування та функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки й миру відображається через реалізацію спільної політики безпеки та оборони в Європейському Союзі з постійним оновленням стратегії безпекової політики, для формування якої використовують такі основні форми адміністративної діяльності: директиви, рішення та міжнародні угоди. Сучасним напрямом загальноєвропейської моделі щодо формування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки та миру є співпраця і розбудова можливостей кіберзахисту, розроблення гібридного інструментарію (механізм комплексного політичного кризового реагування; створення системи спільної ситуаційної обізнаності; обсерваторія критичних технологій тощо), що буде об'єднувати наявні й можливі нові інструменти скоординованої протидії можливим загрозам безпеки та миру.

У площині розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням та впровадженням передових інформаційних технологій і телекомунікацій у повсякденну оперативну й тактичну роботу сектору безпеки і оборони України, запропоновано створення спеціального Інноваційного фонду для сектору безпеки та оборони, який фінансуватиме інноваційні проєкти в галузі інформаційних технологій та телекомунікацій для сектору безпеки. Також виокремлено напрям запровадження спеціальних державних програм і грантів для стимулювання досліджень та розробок у сфері забезпечення національної безпеки.

У межах оптимізації запропоновано впровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам шляхом розроблення ефективної системи електронного моніторингу в управлінні державними ресурсами та створення спеціальної платформи для звітності, яка буде доступною для

громадськості, що сприятиме виявленню корупційних виявів і підвищенню рівня прозорості.

Проблемним визнано питання недотримання необхідного балансу інтересів особистості й держави, а також урахування етичних і правових аспектів, що можна вирішити шляхом створення спеціальних програм з метою залучення експертів у галузі прав людини й етики для забезпечення балансу між інтересами особи та держави.

Окреслено шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки щодо: 1) запровадження механізмів стимулювального впливу на розвиток професійних здібностей суб'єктів забезпечення національної безпеки приватноправової приналежності (зокрема стимулів і заохочень для приватних структур, що здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки); 2) розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням та впровадженням передових інформаційних технологій і телекомунікацій у повсякденну оперативну й тактичну роботу сектору безпеки і оборони України; 3) забезпечення розвитку національної космічної програми в руслі стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки; 4) упровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам (зокрема шляхом підвищення рівня прозорості в управлінні державними ресурсами на рівні громади); 5) усунення колізій та прорахунків у межах визначення основних положень державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України (переважно в аспекті дотримання необхідного балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх використовують і надалі може бути використано в: науково-дослідній сфері – у межах подальшого вивчення питань забезпечення національної безпеки як об'єкта дослідження; правотворчій сфері – для вдосконалення

законодавства у сфері забезпечення національної безпеки України; правозастосовній сфері – для покращення діяльності системи суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки; освітньому процесі – під час викладання та формування навчальних посібників із дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права».

Ключові слова: адміністративний акт, адміністративний договір, адміністративний інструмент, державна політика, державне управління, національна безпека, національний інтерес, організаційний інструмент, правовий режим, процедура, суб'єкт.

ANNOTATION

Lortkipanidze H. Administrative instruments in the sphere of ensuring national security. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of candidate of juridical science in specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The dissertation, based on a comprehensive analysis of the theory of law, normative and methodological foundations, revealed administrative and legal tools in the field of ensuring national security and formed ways to improve administrative and legal support for the use of administrative tools as elements of the national security management system of Ukraine.

It was determined that national security as an object of administrative and legal research is a systematic approach to the provision and protection of state and public interests, which includes comprehensive protection of state sovereignty, territorial integrity, democratic constitutional system, rights and freedoms of citizens, cultural heritage, economic development, infrastructure and environmental sustainability, in the context of global and domestic challenges in order to ensure the stability, well-being and development of the national community. National security as an object of administrative and legal research includes the development and implementation of strategies, legislative and administrative instruments and measures aimed at ensuring national security in various spheres of life of society and the state, taking into account the unique needs and challenges of each specific country.

It is emphasized that modern Ukrainian approaches to the understanding of national security as an object of administrative and legal research are characterized by complexity and consideration of the specifics of modern geopolitical and sociocultural challenges. Ukrainian scientists and legislators recognize that the concept of national security encompasses more than just

aspects of state defense, and also includes human rights, cultural heritage, national identity and other areas of society, which forms an expanded understanding of national security for the comprehensive preservation of all values and interests of citizens of Ukraine. Ukrainian approaches to understanding national security take into account a wide range of aspects, including the protection of human values and rights, cultural heritage, national identity and emphasize the importance of democracy as the basis of stability and development in Ukraine. Issues of national security remain relevant and require constant administrative and legal research and the development of strategic approaches to its provision.

It was determined that administrative tools in the field of ensuring national security are an integrated set of forms, coordinated methods, legal measures, administrative actions and procedures used by subjects of management and security for the purpose of organizing and regulating activities in the field of national security, ensuring rights and interests citizens, the state and society in general and are aimed at achieving public results that guarantee the national security and stability of the country.

It was revealed that the types of administrative instruments in the field of ensuring national security are: 1) normative and administrative acts; 2) methods of administrative activity; 3) administrative contracts; 4) special tools for ensuring national security; 5) organizational tools in the field of ensuring national security.

It was established that the system of entities implementing administrative instruments in the sphere of ensuring the national security of Ukraine is a complex and integrated structure that unites various administrative, military, law enforcement, special and civilian bodies, as well as public associations that jointly implement the defined system of powers to ensure security, stability and protection of national interests of the state. Subjects implementing administrative instruments in the field of ensuring national security of Ukraine include: 1) higher management subjects with the corresponding constitutional and legal

status (President of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine and Council of National Security and Defense of Ukraine); 2) main entities with the appropriate administrative and legal status (Ministry of Defense of Ukraine; Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Ministry of Strategic Industries of Ukraine; Security Service of Ukraine; Armed Forces of Ukraine and others); 3) additional subjects with different legal status, which includes separate administrative functions and tasks (intelligence bodies of Ukraine; State Security Office of Ukraine; Court Security Service; State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine; State Special Service of Transport; National Police of Ukraine; National Guard of Ukraine; State Border Service of Ukraine; State Emergency Service of Ukraine; State Migration Service of Ukraine and others).

It has been proven that the normative legal acts that determine the types of administrative instruments for ensuring national security define a complex and integrated system of acts of the national, strategic, and internal specialized level, which establish the general principles of the implementation of the national security of Ukraine, the legal status of national security entities, strategic directions development, special issues and organizational foundations of the national security system of Ukraine.

It was determined that the unique and complex meaning of the acts that establish the strategic directions of the development of the system of ensuring the national security of Ukraine lies in their orientation to the definition, planning and implementation of specific measures to ensure the security and defense capability of the country. The acts establishing the strategic directions of the development of the system of ensuring the national security of Ukraine mutually define priorities, goals and tasks for ensuring the national security of Ukraine in various areas, creating a comprehensive approach to modern challenges and threats, providing an important strategic orientation, and determining specific measures and mechanisms for achieving defined goals. The National Security Strategy of Ukraine acts as a key document that defines current threats to national

security and establishes goals, tasks, and mechanisms for protecting national interests, forming a normative and ideological basis for planning and implementing state policy in the field of national security, covering all aspects of modern challenges.

It was found that administrative acts in the field of ensuring national security of Ukraine are decisions and documents issued by competent bodies and subjects of public administration aimed at regulating specific or individual administrative relations related to ensuring national security. Features of administrative acts in the sphere of ensuring the national security of Ukraine have been formed: 1) specificity or individuality (administrative acts in the sphere of national security of Ukraine relate to specific actions, measures or subjects with an indication of their individual characteristics); 2) the priority of the goal of ensuring national security in its various aspects; 3) compliance with legal requirements (in order to issue such acts, the requirements of current legislation must be followed, including the procedures and forms of their adoption); 4) public nature of the content (administrative acts in the field of ensuring national security have a public nature, since their content and impact are reflected on society and citizens); 5) the possibility of appeal in the established procedure; 6) significant legal influence on legal relations.

It was revealed that the procedure for the adoption of administrative acts is an important element of the administrative law system of Ukraine, because it is aimed at ensuring the legality, efficiency and transparency of the activities of public administration bodies and must be based on the principles of legality (the procedure for the adoption of administrative acts must meet the requirements of the Constitution of Ukraine and other laws of Ukraine), efficiency (the procedure should be aimed at ensuring quick and high-quality resolution of administrative cases) and transparency (the procedure should ensure the opportunity for participants in administrative proceedings to participate in the consideration of the case and influence its outcome).

It was determined that administrative contracts in the sphere of ensuring the national security of Ukraine are public written agreements concluded between the subject of authority responsible for the sphere of national security and other interested parties for the purpose of exercising state powers in ensuring the national security of Ukraine, coordinating actions and resources between different subjects, strengthening the country's national security and expanding international cooperation in guaranteeing peace.

It was found that the procedure for concluding administrative contracts in the field of ensuring national security can be complex and correspond to the specifics of this industry, accordingly, the following structure and sequence are characteristic when concluding: 1) analysis of needs (identification of specific needs and tasks that must be solved within the framework of the national security); 2) identification of parties (identification of participants who have interests in the field of ensuring national security, such as state bodies, enterprises, scientific institutions, etc.); 3) development of a draft contract (development of specific conditions and requirements that must be included in the contract, as well as a clear definition of the rights and obligations of each party in the context of ensuring national security); 4) legal evaluation (conducting a legal examination of the draft contract to ensure its compliance with legislation); 5) approval of the contract (in the case of a positive legal examination of the approval of the draft contract by competent bodies or officials); 6) negotiation of conditions (coordination of terms and details of the contract between the parties, resolution of possible disputed issues); 7) signing of the contract (official conclusion of the contract, including signing by representatives of the parties); 8) contract execution and monitoring (the parties perform mutual fulfillment of their obligations in accordance with the terms of the contract and constantly monitor contract execution, resolve possible problems and conflicts); 9) amendment and termination of the contract (amendments to the contract if necessary, by mutual agreement of the parties and resolution of the issues of termination of the contract in case of violation of conditions or other

circumstances); 10) resolution of disputes between the parties (search for constructive solutions to resolve any disputes or disagreements); 11) judicial protection (cases when the conflict cannot be resolved through negotiations can be referred to judicial protection).

The position is substantiated that the organizational tools in the sphere of ensuring national security of Ukraine are the toolkit of the system of management and administration in the sphere of national security, which includes a combination of forms, measures, actions, procedures and resources aimed at ensuring the organizational functioning of the system of ensuring national security. Organizational tools in the sphere of ensuring the national security of Ukraine can be of a legal, organizational, military, law enforcement, intelligence, cybernetic, information, technical, economic and social nature, which is due to the comprehensive assistance to the national and global unity in support of democratic values, stability and peace in society

Organizational tools in the field of ensuring the national security of Ukraine include: a comprehensive review of the security and defense sector; formation, functioning and support of information networks, programs, services, registries; cloud services; passporting; educational programs, trainings, courses, etc.; joint meetings, seminars; international cooperation; internal coordination, interaction and cooperation; – scientific research and expertise in the field of national security; information exchange; involvement of specialists and specialists, improvement of their qualifications.

It was determined that the pan-European experience of the formation and functioning of the administrative-legal mechanism for ensuring security and peace is reflected through the implementation of the common security and defense policy in the European Union, with the constant updating of the security policy strategy, which is based on the formation of the following basic forms of administrative activity – directives, decisions and international agreements. The modern direction of the pan-European model for the formation of an administrative-legal mechanism for ensuring security and peace is cooperation

and the development of cyber protection capabilities and the development of a hybrid toolkit (mechanism of complex political crisis response; creation of a system of joint situational awareness; observatory of critical technologies, etc.), which will unite existing and possible new tools of coordinated counteraction to possible threats to security and peace.

In terms of expanding the scope of financial support for innovative activities related to the development and implementation of advanced information technologies and telecommunications in the everyday operational and tactical work of the security and defense sector of Ukraine, it is proposed to create a special Innovation Fund for the security and defense sector, which will finance innovative projects in the field of information technologies and telecommunications for the security sector. There is also a separate direction for the introduction of special state programs and grants to stimulate research and development in the field of national security.

As a direction of improvement, the implementation of effective mechanisms for countering any form of corruption by implementing an effective electronic monitoring system in the management of state resources and creating a special platform for reporting that will be available to the public, which will contribute to the detection of corruption and increase the level of transparency, has been highlighted.

The issue of non-observance of the necessary balance between the interests of the individual and the state, as well as the consideration of ethical and legal aspects, which can be solved by creating special programs involving experts in the field of human rights and ethics to ensure the balance between the interests of the individual and the state, is defined as a problematic issue.

Ways of improving the administrative and legal provision of the application of administrative and legal tools in the field of national security have been formed in relation to: 1) the introduction of mechanisms of stimulating influence on the development of the professional abilities of private law national security subjects (in particular, incentives and incentives for private structures

that carry out their functions with ensuring national security); 2) expanding the scope of financial support for innovative activities related to the development and implementation of advanced information technologies and telecommunications in the day-to-day operational and tactical work of the security and defense sector of Ukraine; 3) ensuring the development of the national space program as a strategic tool for ensuring national security; 4) implementation of effective mechanisms for countering any corruption manifestations (including by increasing the level of transparency in the management of state resources at the community level); 5) elimination of conflicts and miscalculations within the scope of determining the main provisions of state policy in the sphere of ensuring the national security of Ukraine (to a greater extent in the aspect of observing the necessary balance of the interests of the individual and the state, as well as taking into account ethical and legal aspects).

The practical significance of the obtained results lies in the fact that they are used and may be used in the future in: the scientific research field – regarding the further study of national security issues as an object of research; law-making sphere – to improve legislation in the sphere of ensuring the application of national security of Ukraine; law enforcement sphere – to improve the activity of the system of subjects implementing administrative instruments in the sphere of ensuring national security; educational process – during the teaching and formation of teaching aids in the discipline "Actual problems of the theory of administrative law".

Keywords: administrative act, administrative contract, administrative and legal instrument, state policy, state administration, national security, national interest, organizational instrument, legal regime, procedure, subject.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Лорткіпанідзе Г. Система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 132–137.

2. Лорткіпанідзе Г. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження: сучасні підходи до розуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 508–510.

3. Лорткіпанідзе Г. Поняття та види організаційних інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 196–199.

4. Лорткіпанідзе Г. Поняття, сутність та види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Держава та регіони*. Серія Право. 2022. № 3(77). С. 128–131. (Серія «Право»).

5. Лорткіпанідзе Г. Поняття та особливості адміністративних договорів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 323–326.

6. Лорткіпанідзе Г. Особливості прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 100–107.

7. Лорткіпанідзе Г. Правовий аналіз нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України. *KELM*. 2023. № 6(58). С. 162–165. (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Лорткіпанідзе Г. Сучасне розуміння системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення:*

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 32–34.

9. Лорткіпанідзе Г. Новітня сутність адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.) Київ, 2021. С. 71–75.

10. Лорткіпанідзе Г. Модерне трактування Національної безпеки України як об'єкту адміністративно-правового дослідження. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 черв. 2022 р.). Київ, 2022. С. 41–44.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ	
ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ.....	
1.1. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження	32
1.2. Поняття, сутність та види адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки	49
1.3. Система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки	68
1.4. Нормативно-правові акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки та місце серед них адміністративного законодавства.....	86
Висновки до розділу 1.....	101
РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	
2.1. Процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки	107
2.2. Процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки	125
2.3. Процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки	143
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	
	164

3.1. Загальна характеристика інституту адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу, можливість їх адаптації в національну правову систему.....	164
3.2. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки.....	182
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	202
ДОДАТКИ	220

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна розташована на перехресті шляхів між Східною та Західною Європою, що робить її стратегічно важливою для регіональної та світової безпеки. Таке геополітичне розташування визначило загальнонаціональний курс держави – євроінтеграція та НАТО, що закріплено в Конституції України. Вектор зовнішньої та безпекової політики нашої держави став приводом для стурбованості держави-сусіда, що зі статусом «гаранта безпеки» нашої країни прийшла з війною на її кордони.

Можливості держави-агресора не слід недооцінювати. Наша держава постала перед серйозними викликами для своєї національної безпеки, серед яких – активна війна, зовнішня агресія та модернізовані спроби дестабілізації ситуації в країні (активні кібератаки). Сучасне міжнародне право та його інструменти виявилися неефективними, тому інших заходів, анід зміцнення інструментів забезпечення національної безпеки, на жаль, немає. І в умовах особливої цінності безпеки та миру, покращення розуміння сутності й ролі адміністративного права у сфері забезпечення національної безпеки як для наукової спільноти, так і для громадян нашої держави, аналіз нормативно-правової бази забезпечення національної безпеки, визначення основних проблем і недоліків адміністративно-правового регулювання нададуть можливість забезпечити безумовну єдність людей та державних інституцій для протидії посяганням на безпеку та мир.

Правове забезпечення національної безпеки в Україні є недосконалим і потребує істотного вдосконалення, з огляду на сучасні реалії та виклики, а тому ефективні адміністративно-правові інструменти можуть допомогти у відновленні та зміцненні державного суверенітету. Упровадження та модернізація новітніх адміністративно-правових інструментів стануть реальною можливістю держави здійснювати належний контроль за дотриманням законодавства у сфері національної безпеки, забезпечити

ефективну координацію діяльності органів державної влади, підприємств, установ та організацій, а також гарантувати інститут юридичної відповідальності.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. В Україні чимало досліджень присвячено питанню національної безпеки. Симбіоз національної безпеки й інструментів адміністративного забезпечення є недостатньо вивченою тематикою вітчизняної науки. Серед сучасних досліджень адміністративного забезпечення національної безпеки слід виокремити праці С. Чумаченка [148] щодо розкриття адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення національної безпеки України, А. Мосейко [88] щодо визначення змісту публічного адміністрування у сфері національної безпеки України, Є. Кобка [48] щодо формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки держави та ін.

Інші загальні, спеціальні й окремі питання формування, реалізації та зміни адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки розробляли у своїх працях такі вчені, як: О. Астахов, В. Башук, Ю. Битяк, І. Бінько, В. Богданович, О. Бодрук, О. Власюк, В. Вовк, С. Гавриш, В. Горбулін, А. Гриценко, Л. Гунько, С. Жук, І. Залаєвська, О. Заярний, О. Зозуля, О. Ілюшик, А. Калько, А. Качинський, С. Каштелян, Є. Кобко, В. Колюх, С. Крук, Г. Куц, Л. Гончаренко, О. Литвиненко, Н. Лікарчук, В. Ліпкан, Є. Магда, В. Макарчук, М. Мальський, В. Мартинюк, Б. Мельниченко, А. Мосейко, С. Мосов, О. Нестеренко, Н. Нижник, А. Носач, І. Оніщенко, О. Панова, О. Пархоменко-Куцевіл, Г. Перепелиця, В. Пилипчук, С. Попова, В. Радецький, О. Резнікова, Б. Саєнко, А. Семенченко, Г. Ситник, В. Сідак, В. Стефанюк, Л. Стрельбицький, І. Тацишин, І. Тимошенко, Г. Храпач, З. Чуйко, В. Чумак, С. Чумаченко, М. Шевченко, Л. Шипілова, М. Щурик, С. Ярош та ін.

Водночас новітнє дослідження адміністративних форм, методів і процедур (загалом інструментів) забезпечення національної безпеки, аналіз міжнародно-правового регулювання забезпечення національної безпеки,

розроблення пропозицій з удосконалення адміністративно-правового забезпечення національної безпеки є важливими напрямками дослідження, що своєю чергою може стати основою для подальшої реалізації загальнонаціонального стратегічного курсу нашої країни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційну роботу спрямовано на реалізацію Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, затвердженої Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 348/2021, а також Плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теорії права, нормативних і методологічних основ висвітлити адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки та сформулювати шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів як елементів системи управління національною безпекою України.

Для досягнення зазначеної мети в роботі необхідно виконати такі *завдання*:

- визначити сутність національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового дослідження;
- окреслити поняття та види адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки;
- розглянути систему суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України;
- схарактеризувати нормативно-правові акти, які визначають види адміністративного забезпечення національної безпеки;
- з'ясувати поняття та особливості адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки України;
- проаналізувати процедуру укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки;
- дослідити організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України;
- розглянути загальноєвропейський досвід формування та функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки та миру;
- сформувати шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо формування, реалізації та зміни адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Предметом дослідження є адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки.

Методи дослідження. У роботі системно й інтегровано використано сукупність методів наукового пізнання. Метод *діалектики* дав змогу сформувати сутність національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового дослідження та визначити поняття адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (підрозділи 1.1, 1.2). Метод

класифікації застосовано під час вивчення видів адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (підрозділ 1.2). *Структурно-функціональний* метод застосовано для визначення системи суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (підрозділ 1.3). Метод *системного аналізу* надав можливість дослідити нормативно-правові акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки й місце серед них адміністративного законодавства (підрозділ 1.4).

Логічний метод дав змогу визначити окремі процедури застосування адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (розділ 2). Методи *аналізу* й *синтезу* застосовано для виокремлення особливостей процедур застосування адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (розділ 2). В абсолютній більшості підрозділів використано *формально-юридичний* метод (підрозділи 1.3, 1.4, розділи 2, 3).

Порівняльно-правовий метод став у нагоді під час здійснення характеристики інституту адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу (підрозділ 3.1). Метод *теоретико-правового прогнозування* та *правотворчості* використано для формування шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки України (підрозділ 3.2). Метод *соціологічного опитування* дав змогу здійснити авторське опитування з питань забезпечення національної безпеки України (додаток Б до дисертації).

Нормативну основу дисертації становить Конституція України, закони України «Про національну безпеку України», «Про основи національного спротиву», «Про державну таємницю», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про критичну інфраструктуру», «Про

оборонні закупівлі», інші нормативно-правові акти національного, міжнародного та зарубіжного законодавства.

Інформаційну й емпіричну базу дослідження становлять публікації щодо адміністративних аспектів забезпечення національної безпеки України, а також звітні документи та статистичні дані Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, інших суб'єктів про рівень злочинності, терористичних загроз, а також ефективність застосування адміністративних заходів протягом останніх років у цій сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в новітньому аналізі адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки, на підставі якого сформовано шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів як елементів системи управління національною безпекою України. За результатами його здійснення сформовано низку висновків, рекомендацій та пропозицій у контексті сучасних викликів і загроз національній безпеці України, зокрема:

вперше:

– запропоновано новітні складові національної безпеки України, що взаємодіють для забезпечення стабільності, захисту прав й інтересів громадян, територіальної цілісності та суверенітету держави, до яких віднесено: 1) об'єкти національної безпеки: люди, держава, суспільство; 2) суб'єкти національної безпеки: державні інституції, недержавні інституції та міжнародні суб'єкти; 3) зміст національної безпеки: забезпечення національних інтересів, що охоплює заходи, спрямовані на захист від різноманітних загроз; 4) сфери національної безпеки: політична, економічна, соціальна, інформаційна безпека, науково-технічна безпека, екологічна, гуманітарна, військова безпека тощо; 5) стратегічні національні пріоритети, що охоплюють вектори й напрями розвитку національної безпеки;

– висвітлено спеціальні адміністративні інструменти забезпечення національної безпеки, що формуються залежно від сектору безпеки та охоплюють різні спеціально створені засоби й інструменти реалізації окремих

дій щодо забезпечення національної безпеки, до яких у сучасних умовах функціонування правової системи належать: планування; комплексний огляд сектору безпеки й оборони; система оборонних закупівель; аудит інформаційної безпеки; новітні інструменти кібербезпеки (наприклад CERT-UA) тощо;

– сформовано можливості адаптації засад загальноєвропейської моделі безпекового управління до української правової системи шляхом створення спільної політики безпеки й оборони, постійного оновлення стратегії безпекової політики, розширення співпраці, розбудови можливостей кіберзахисту, використання штучного інтелекту та гібридного інструментарію для комплексного політичного кризового реагування на загрози безпеки й миру;

удосконалено:

– наукове розуміння мети системи суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України, що полягає в забезпеченні сталої, ефективної та комплексної захисної системи, спрямованої на збереження державного суверенітету й безпеки країни в умовах змінних загроз і викликів; основною цінністю системи суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України є збереження безпеки й незалежності країни через абсолютний захист таких основних цінностей: 1) захист і зміцнення суверенітету України; 2) безпека громадян; 3) стабільність та мир; 4) законність і правопорядок;

– ефективність процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки шляхом упровадження таких заходів: 1) запровадження електронного документообігу в адміністративному процесі, що дасть змогу пришвидшити розгляд справ і підвищити рівень прозорості процедури; 2) розроблення єдиних стандартів якості розгляду адміністративних справ, що надасть можливість забезпечити однаково високий рівень правосуддя в усіх органах публічної адміністрації; 3) надання ширшого кола прав учасникам адміністративного провадження, що дасть змогу їм ефективніше захищати свої права й інтереси;

– наукове розуміння природи адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки України, які є правовими інструментами, що виконують декілька функцій, серед яких: структурно-організаційна, узгодження інтересів, стимулювання співпраці, демократизація управління, інформаційна та нормотворча, що допомагають ефективно вирішувати питання захисту національної безпеки й підтримувати національну безпеку України, забезпечуючи одночасно дотримання законодавства та компетенцій відповідних державних органів;

дістали подальшого розвитку:

– уявлення про унікальне та комплексне значення актів, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, що полягає в їхньому спрямуванні на визначення, планування та реалізацію конкретних заходів для забезпечення безпеки й обороноздатності країни, які взаємоінтегровано визначають пріоритети, мету і завдання для забезпечення національної безпеки України в різних сферах, створюючи комплексний підхід до сучасних викликів та загроз, надаючи важливу стратегічну орієнтованість, визначаючи конкретні заходи й механізми для досягнення визначеної мети;

– науково-практичні положення стосовно процедури надання хмарних послуг як організаційного інструменту у сфері забезпечення національної безпеки, яку слід здійснювати на підставі засад законності, ефективності та конфіденційності, вона охоплює такі етапи: 1) підготовка; 2) вибір постачальника хмарних послуг; 3) укладення відповідного договору; 4) упровадження; 5) етап безпосередньої експлуатації; 6) моніторинг; 7) етап оцінювання ефективності;

– шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки України, які спрямовані на: 1) професійний розвиток суб'єктів забезпечення національної безпеки; 2) активізацію інноваційної діяльності; 3) розвиток

національної космічної програми; 4) протидію корупції; 5) дотримання балансу між інтересами особи та держави.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх використовують і надалі може бути використано в:

– *науково-дослідній сфері* – щодо подальшого вивчення питань забезпечення національної безпеки як об’єкта дослідження (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – для вдосконалення законодавства у сфері забезпечення застосування національної безпеки України;

– *правозастосовній сфері* – для покращення діяльності системи суб’єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки;

– *освітньому процесі* – під час викладання та формування навчальних посібників із дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, її аспектів, сформульовані узагальнення та висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 року), «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 року), «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 14–15 червня 2022 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев’ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки. Список використаних джерел містить 170 найменувань на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

1.1. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження.

Розвиток будь-якого поняття, передусім юридичного, має важливе теоретичне та практичне значення для розуміння його суті. Попри те, що категорію «національна безпека» стали активно застосовувати у науці, законодавстві та юридичній практиці, кожен науковець тлумачить і застосовує її з огляду на власне праворозуміння та різні юридичні аспекти. Цей термін був і є предметом дослідження теоретиків права, державознавства, представників різних галузевих правових наук. Однак він і досі знаходиться в центрі різних наукових дискусій. Проблематика національної безпеки є однією з найважливіших у науковому напрямі адміністративного права, а також в інших галузях юридичної науки [79, с. 5–8].

Концептуальні зрушення в усвідомленні поняття «безпека» зумовили пошук нових підходів до її проблемних аспектів. Нині йдеться про фактичну підміну понять деякими дослідниками, коли державну безпеку замінюють національною. Іноді й справді ці два терміни складно розмежувати. Зрештою, історія засвідчує, що нації формувалися здебільшого під захистом держав. Поняття «безпека» походить від лат. *securitas* (без турботи, страху) і фактично завжди стосується певного стану суб'єкта, за якого той не відчуває для себе загрози чи може ефективно їй протидіяти. Поняття захисту державної безпеки існувало з давніх-давен. Протягом тривалого часу її

усвідомлювали як вузько воєнну та зовнішньополітичну, вона зводилася до захисту країни від зовнішніх ворогів, безпеки державних інституцій, боротьби з внутрішнім ворогом. Усі уявлення про безпеку ґрунтувалися на понятті «боротьба» і «співробітництво». Загалом у давнину усвідомлення безпеки не виходило за межі звичних уявлень, його трактували як відсутність небезпеки чи зла для людини [147, с. 95–103]. Оксфордський тлумачний словник визначає поняття «безпека» як діяльність, що пов'язана із захистом країни, будівлі чи особи від нападу, небезпеки тощо [170].

Безпеку С. О. Каштелян тлумачить як існування будь-якого об'єкта в межах встановлених для нього параметрів стійкості завдяки створенню захисту, що здатний запобігти деструкції та дисфункції, які небезпечні для його існування, і своєчасно ліквідувати наслідки, якщо деструкцій та дисфункцій уникнути або запобігти їм не вдається. Об'єкт може розвиватися в межах допустимого, зберігати свої завдання та функції, ускладнюватися, змінювати структуру. Водночас він повинен зберігати власну ідентичність. Безпека – процес, за якого ймовірність настання дисфункції та деструкції об'єкта внаслідок його взаємодії із зовнішнім середовищем або елементів, які належать до структури об'єкта, між собою нижча за деяку граничну величину [46, с. 18].

Безпеку також розглядають як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Тобто до основних об'єктів безпеки належать особа, суспільство, держава. Суспільство й держава тісно пов'язані між собою. Від рівня національної безпеки залежить власне існування та розвиток людини, суспільства, держави. Головним єдиним ланцюгом між ними є особа: захист її життя, здоров'я, прав і свобод, гідності й майна має першочергове значення. Безпека особи ґрунтується на реальному забезпеченні конституційних прав і свобод, підвищенні якості й рівня життя: фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку. Забезпечення безпеки особи має на меті залучення ресурсів

держави й суспільства, що функціонують на чіткій правовій основі [64, с. 21–24].

Безпека не лише є однією з основних цінностей сучасного суспільства, а й часто слугує для обґрунтування і виправдання різних політичних, економічних, військових, адміністративних та інших рішень. Проблеми національної безпеки знаходяться в центрі уваги більшості цивілізованих країн, міждержавних утворень і громадських об'єднань. І причиною цього є глобальне середовище безпеки, яке нині містить значну кількість найрізноманітніших загроз і викликів. Філософсько-правові засади національної безпеки, поширені в суспільстві, формують навички безпечного (небезпечного) існування та дії, які ґрунтуються на прийнятій системі цінностей, що виражають інтереси й потреби членів суспільства. Передусім це стосується найважливіших життєвих пріоритетів, серед яких: 1) право на життя кожного й турботу держави про це; 2) безпечний розвиток людини як мета суспільства і держави (правові гарантії, гідні умови життя); 3) взаємна безпека громадян, держав і народів [7, с. 12–13].

Отже, відповідно до значення безпеки, на наш погляд, національна безпека України має особливу правову цінність, що зумовлена багатоаспектною місією щодо встановлення правового фундаменту для захисту національних інтересів країни, захисту державного суверенітету й незалежності держави, захисту демократичного конституційного ладу, захисту прав та інтересів громадян, формування правових гарантій стабільності та правопорядку. Національна безпека є фундаментом для створення механізмів забезпечення безпеки та стійкості України в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

В Україні певні аспекти національної безпеки вперше було закріплено в Декларації про державний суверенітет України. Отже, є всі підстави вважати, що національну безпеку як самостійну категорію конституційного права інтенсивніше починають досліджувати в 90-ті роки ХХ ст. з моменту створення на пострадянському просторі суверенних держав. З часу

включення цієї категорії в державно-правову практику України щодо її визначення та забезпечення ще не розроблено єдиних підходів з боку як учених, так і практиків. Крім того, часто відбувається ототожнення понять «національна безпека» та «державна безпека», що призводить до негативних наслідків у правозастосовній діяльності. Практика вітчизняного державотворення та дослідження у сфері національної безпеки засвідчують необхідність розмежування категорій «державна безпека» та «національна безпека». Основними їх відмінностями є особливості об'єктів, суб'єктів, характер загроз і заходи, яких вживають щодо їх забезпечення. З. Чуйко визначає національну безпеку України як динамічний політико-правовий режим, метою якого є стан убезпеченості національних інтересів від різного виду загроз, чого досягають завдяки цілеспрямованій діяльності органів державної влади й інститутів громадянського суспільства з метою гарантування прав людини та основоположних свобод, їх прогресивного розвитку й стабільності конституційного ладу [146, с. 6–10].

Вужче, на наш погляд, В. Чумак тлумачить поняття державної безпеки як системи гарантій, що передбачає збалансований стан функціонування держави, що слід розуміти як стан міцності й непорушності державного та суспільного ладу держави, її територіальної цілісності й незалежності у визначенні зовнішньої та внутрішньої політики. Це передбачає і стан захищеності, гарантований системою суспільних відносин, здатністю держави протистояти глобальним викликам і ворожим діям суб'єктів міжнародних відносин. Тобто йдеться про захищеність державного суверенітету, державного апарату конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз. Державної безпеки досягають шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу наявних і ймовірних загроз основним ознакам держави, дає їй змогу ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства й держави [147, с. 95–103].

Для окреслення параметрів формування державної безпеки А. Калько пропонує розглянути категорію «національна безпека (сила) держави». Найбільш узагальненим серед досліджень є напрацювання японських учених, які підготували концепцію «комплексної національної сили». Вона є, на думку фахівців, синтезом традиційних і нових підходів. Індекс (показник) «комплексної національної сили» охоплює три великі складові, які мають різноманітні компоненти [44, с. 268; 153]. Центральне місце в показнику «комплексна національна сила» посідає категорія «здатність робити внесок у міжнародне співтовариство». Тут ідеться про фінансово-економічні, науково-технічні й політико-дипломатичні можливості держав ініціювати створення і розвиток міжнародних соціальних та економічних проєктів, систем, організацій, корпорацій. Складові цього показника такі: 1. Базовий потенціал (економічна сила, фінансова потужність, досягнення науки й технологій). 2. Можливості реалізації базового потенціалу у світовому масштабі (валютно-фінансові ресурси, консенсус з питань міжнародної політики, здатність ефективно діяти на міжнародній арені). Друга категорія відображає «здатність до виживання» в кризових та екстремальних міжнародних умовах. Вона охоплює такі показники: географічні умови; чисельність населення; природні ресурси; економічну силу; оборонні сили; національну мораль; дипломатію та співробітництво в галузі оборони. Третя категорія оцінює потенціал «можливого силового тиску», тобто здатність держави нав'язувати свою волю іншим країнам. Кожна держава керується своїми власними інтересами, водночас прагне підкорити собі інші країни. Сюди належать: військова сила; стратегічні матеріали й технології; економічна влада; дипломатичні можливості. Далі розраховують середнє арифметичне всіх трьох складових показника «комплексна національна сила» для кожної країни, що є індексом «сили» [44, с. 268; 157].

Стосовно розуміння взаємозв'язку ідеологем національної й державної безпеки конфронтантності не спостерігається. Ці категорії, доповнюючи одна одну в змістовому аспекті, демонструють, з одного боку, певну спільність

концептуальних ознак. З другого боку, спостерігається певна підпорядкованість категорії «державна безпека» категорії «національна безпека». Тобто категорія національної безпеки є ширшою, ніж категорія державної безпеки, що є важливим маркером демократичності політичної системи України [61, с. 139–153].

У концептуальній демаркації понять «національна безпека» та «державна безпека» вагомого значення набуває тип політичного режиму в державі. Що більше розвинутішим є демократичне суспільство, то простіше виявити концептуальні відмінності між обома дефініціями. За умов домінування недемократичного політичного режиму в державі (тоталітаризм/авторитаризм) концептуальні ознаки цих понять «зливаються», що врешті призводить до їх ототожнення. Наявність відмінностей між поняттями «національна безпека» та «державна безпека» є своєрідним маркером демократичності політичної системи держави [61, с. 139–153].

Проблематиці державної безпеки притаманні питання опікування про охорону й оборону держави перед внутрішніми та зовнішніми загрозами. Поняттям національної безпеки, крім окреслених питань дискурсу державної безпеки, охоплено ще й коло проблем, пов'язаних з успішним існуванням і розвитком суспільства, захистом його цінностей. Насамперед ідеться про такі цінності, як якість життя, суспільна солідарність, права людини, культура, звичаї, національна ідентичність тощо. Порівняно з поняттям державної безпеки, дефініція національної безпеки ширша, вона охоплює потреби й цінності різноманітних суспільних груп. Саме реалізація таких цінностей є метою діяльності демократичних держав. Адже класична дефініція державної безпеки може бути застосовною щодо кожної держави, попри політичний режим, який притаманний певній політичній системі. Дефініція ж національної безпеки чітко співвідноситься саме з демократичними політичними системами, оскільки вона охоплює забезпечення безпеки структур громадянського суспільства (які не можуть існувати в умовах тоталітарного політичного режиму) [61, с. 139–153].

Концептуальні підходи до сутності національної безпеки суспільства у філософсько-правовій площині вирізняються визнанням пріоритетності захисту національних інтересів з одночасною підтримкою трансформації політичних інститутів, розвитку громадянського суспільства та зміною суспільної й індивідуальної свідомості в напрямі розвитку їх правосвідомості. Такі підходи виокремлюють специфіку наукових теорій зарубіжних і вітчизняних дослідників, які вважають, що зміни, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності держави, є відображенням нових закономірностей формування політичної та правової культури суспільства й потребують новаційних підходів до аналізу правових, політичних і соціальних зрушень на національному рівні й сучасного розуміння тенденцій світового політичного розвитку [7, с. 12–13].

Необхідність розгляду філософсько-правових засад національної безпеки об'єктивно зумовлена здатністю та готовністю особи, суспільства й держави протистояти навіть незначним відхиленням умов існування. Що більше загроз, то вищий заробіток і більше тих, хто зробив забезпечення «безпеки» в певній сфері своїм способом існування в достатку. Складається враження, що деякі суб'єкти управління зацікавлені в тому, щоб таких випадків не ставало менше. Можливо, це і є одна з причин того, що уявлення про безпеку, зокрема в наукових колах, не більше ніж поверхневі, не відображають її природу й сутність, а отже, не дають змоги сформувати теоретичні основи безпеки як найважливішої умови та засобу її реального забезпечення [7, с. 12–13].

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [120].

Хоча термін «національна безпека» вперше було використано після Другої світової війни, певні її аспекти розглядали ще за часів створення

національних держав у середині XVII століття. Протидію різним загрозам безпеці держави здійснювали ще з появою держав. Термін «національна безпека» досі залишається актуальним і дискусійним. Цей термін застосовують у різних аспектах, він не має єдиного тлумачення в правовій літературі, законотворчій та юридичній практиці, тому його можуть трактувати в різних аспектах. Українські вчені-адміністративісти визначають безпеку країни крізь призму виконавчої діяльності відповідних правоохоронних органів, що її забезпечують [79, с. 5–8].

З. Чуйко пропонує авторську дефініцію поняття «національна безпека України», згідно з якою це динамічний політико-правовий режим, метою якого є стан убезпеченості національних інтересів від різного роду загроз, чого досягають завдяки цілеспрямованій діяльності органів державної влади й інститутів громадянського суспільства з метою гарантування прав людини та основоположних свобод, їх прогресивного розвитку й стабільності конституційного ладу [146, с. 6–10].

Національною безпекою України як об'єкта публічного адміністрування А. Мосейко пропонує вважати систему суспільно-правових відносин, які виникають, розвиваються або припиняються у зв'язку з необхідністю досягнення та забезпечення стану захищеності держави, суспільства, людини й громадянина, а саме: їхніх інтересів та цінностей, гарантованих їм прав і свобод, зокрема державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу держави тощо – від внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек; попередження, нейтралізації їх негативного впливу з метою реалізації національних інтересів, завдань і досягнення сталого розвитку суспільства, які потребують адміністративно-правової охорони й захисту та регулюються нормами адміністративного права [87, с. 16].

Національною безпекою держави як об'єкта адміністративно-правової охорони та захисту С. В. Чумаченко розуміє систему суспільно-правових

відносин, які виникають, розвиваються чи припиняються у зв'язку з необхідністю досягнення та забезпечення стану захищеності держави, суспільства, людини й громадянина, а саме: їхніх інтересів в цінностей, гарантованих їм прав та свобод, зокрема державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу держави тощо, від внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек, попередження та нейтралізації їх негативного впливу з метою реалізації національних інтересів, завдань і досягнення сталого розвитку суспільства, які, відповідно, потребують адміністративно-правової охорони та захисту й регулюються нормами адміністративного права. До основних ознак національної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правової охорони захисту належать такі: 1) є системним, багатоаспектним явищем; 2) її розглядають у контексті базисних цінностей суспільства, а не лише національних інтересів; 3) є одним з найважливіших завдань держави й одночасно передумовою досягнення завдань і реалізації інтересів держави й суспільства; 4) не тотожна і не протиставляється державній чи суспільній безпеці, оскільки об'єктами національної безпеки є людина і громадянин, суспільство й держава, що знаходяться в тісних взаємозв'язках і взаємозалежностях; 5) одним з обов'язкових суб'єктів є носій владних повноважень у сфері національної безпеки (суб'єкти управління національною безпекою держави) щодо інших суб'єктів цих відносин; 6) є складовою міжнародної, регіональної та глобальної безпеки; 7) регулюється нормами адміністративного права тощо [148, с. 180–181]. Н. В. Лікарчук вважає, що національна безпека – державна політика, яка спрямована на створення внутрішніх і міжнародних умов розвитку суспільства й має на меті збереження та зміцнення життєво важливих національних цінностей. Крім того, це стан захищеності особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, які дають змогу забезпечити конституційні права, свободи, достойну якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну

цілісність та стійкий розвиток держави, оборону й безпеку держави [64, с. 21–24].

І. Тацішин національною безпекою вважає стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, що забезпечується відповідно уповноваженими державними органами, за якої здійснюється захист конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності, національних цінностей тощо та проводиться робота із запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам [138, с. 47]. Б. Мельниченко зауважує, що національна безпека – це багаторівневе й багатокomпонентне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від реальних і потенційних загроз. Вона тісно пов'язана з усіма аспектами життя людини, суспільства й держави та є складовою їх існування і розвитку [83, с. 68–72]. О. Власюк у своїй праці «Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики» зазначає, що в широкому значенні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Цей спосіб уможлиблює його вільне існування та саморозвиток, надійний захист від зовнішніх і внутрішніх загроз. Національну безпеку України автор визначає як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності й розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей, законних інтересів, джерел духовного й матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [15, с. 25; 83, с. 68–72].

Загалом сучасні українські підходи до розуміння національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового дослідження вирізняються комплексністю та врахуванням специфіки сучасних геополітичних і соціокультурних викликів. Українські вчені й законодавці визнають, що поняття національної безпеки охоплює більше, ніж лише аспекти оборони держави, також охоплює права людини, культурну спадщину, національну

ідентичність й інші сфери життя суспільства, що формує розширене розуміння національної безпеки задля всебічного збереження всіх цінностей та інтересів громадян України. Українські підходи до розуміння національної безпеки враховують широкий спектр аспектів, зокрема захист цінностей та прав людини, культурної спадщини, національної ідентичності, акцентують на важливості демократії як основи стабільності та розвитку в Україні. Питання національної безпеки залишаються актуальними й потребують постійного адміністративно-правового дослідження та розвитку стратегічних підходів до її забезпечення.

Національна безпека України – це комплексний захист і стан забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів, який охоплює захист від реальних та імовірних загроз життєво важливих цінностей, прав людини, інфраструктури, екології, культурної спадщини та національної ідентичності, а також забезпечення стабільності життєдіяльності й розвитку громадянського суспільства та держави в контексті демократичної політичної системи.

У конституційно-правовому аспекті З. Чуйко встановлює структуру національної безпеки й визначає, що її складовими є: об'єкт (людина і громадянин, суспільство й держава, національні інтереси), суб'єкт (державні і недержавні інституції) та діяльність, спрямована на убезпечення національних інтересів від різного виду загроз. З огляду на те, що зазначені елементи за своєю сутністю є складними підсистемами, елементами національної безпеки, пропонується визначати: залежно від місцезнаходження джерела загрози – внутрішню та зовнішню безпеку; стосовно об'єкта національної безпеки – безпеку людини і громадянина, безпеку суспільства, безпеку держави; за функціональними сферами – державну, економічну, енергетичну, екологічну, інформаційну, соціальну, політичну, науково-технологічну та воєнну безпеку тощо [146, с. 6–10].

А. Мосейко виокремлює складові елементи сфери національної безпеки України: об'єкти національної безпеки України, система вітчизняного законодавства у сфері національної безпеки України, суб'єкти публічного адміністрування у сфері національної безпеки України, а також інститут юридичної відповідальності за порушення встановленого режиму національної безпеки України [87, с. 8].

С. Попова вважає, що об'єктами національної безпеки є: 1) людина і громадянин – їхні конституційні права та свободи; 2) держава – конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність; 3) суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні й матеріальні цінності, інформаційне та навколишнє природне середовище, земельні ресурси [104, с. 54–60].

Суб'єктами забезпечення національної безпеки є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства й інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян [60; 104, с. 54–60].

Структура національної безпеки містить й інші елементи. Її складовими залежно від місцезнаходження джерела загрози слід вважати внутрішню та зовнішню безпеку. Стосовно об'єкта національна безпека передбачає триєдину складову, кожний компонент якої однаково значущий, – безпека людини і громадянина, безпека суспільства, безпека держави. З огляду на те, що життя суспільства й держави розгортається в різних сферах, національну безпеку слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних складових, різнорідних за функціональними сферами (державну, воєнну, інформаційну безпеку тощо) [146, с. 6–10].

З огляду на зміст й особливості певних сфер життя суспільства й загрози безпеки особи, суспільства й держави, національну безпеку Н. В. Лікарчук розділяє на політичну, економічну, соціальну, інформаційну, науково-технічну, екологічну, гуманітарну, військову та інші види безпеки. Вони вирізняються своєрідністю, але перебувають у тісних взаємозв'язку та взаємозалежності. Зазначені елементи є однаково важливими для формування комплексної системи безпеки, але, залежно від історичних обставин, різноманітних чинників, кожна складова може набувати особливого значення [64, с. 21–24].

Складові структури національної безпеки за функціональною ознакою мають певну специфіку. Унаслідок впливу різних чинників, залежно від конкретних історичних обставин, певна складова може набувати пріоритетного значення. Кожна з них може достатньо яскраво виявлятися у сфері дії іншої, посилюючи або послаблюючи її вплив, однак має певні особливості, які іноді потребують тільки їй притаманних заходів реагування [146, с. 6–10].

Формування національної безпеки охоплює визначення базових інтересів, на основі яких формується система загальнонаціональних пріоритетів і завдань. Точність їх визначення – надзвичайно важлива сфера, оскільки всі завдання безпосередньо походять від пріоритетів країни. На етапі формування національної безпеки країни виокремлюють загальнонаціональні інтереси, які вибудовані в пріоритетному порядку. У найширшому контексті інтереси охоплюють широке коло інтелектуальних, історичних і моральних цінностей. Національні інтереси – сукупність найважливіших життєвих потреб країни, зміст яких обумовлює політику держави, її цілісність і відповідний рівень життя суспільства. Складовою національних інтересів є всебічний захист життєдіяльності людини й перетворення держави в надійного гаранта забезпечення прав особи. Єдність усіх частин суспільства в масштабах країни можлива тільки на основі єдності основного довгострокового інтересу – інтересу збереження та розвитку

суспільства як економічної та політичної одиниці, здатної протистояти іншим суспільствам у конкурентній боротьбі за ресурси, які необхідні для забезпечення життєдіяльності окремої людини [64, с. 21–24].

Національна безпека як стан відносин з приводу захищеності національних інтересів має антиподом загрози й небезпеки. Загрози – це стан відносин, коли є очевидний намір однієї держави (чи держав), юридичних, фізичних осіб завдати шкоди національним інтересам іншої держави. Загрози завжди становлять потенційну небезпеку для національних інтересів. Небезпека національним інтересам – це фактичні дії однієї держави (чи держав), юридичних, фізичних осіб щодо завдання безпосередньої шкоди національним інтересам іншої держави. За ступенем завдання шкоди систему небезпек кваліфікують у такому порядку: ризик (ситуації, коли формуються передумови протидії процесу реалізації національних інтересів, цінностей системи забезпечення національної безпеки); виклик (конкретна протидія захисту національних інтересів, виконанню завдань забезпечення національної безпеки у формі офіційних і неофіційних політико-дипломатичних дій); небезпека (завдання шкоди важливим національним інтересам і національній безпеці в обмежених (локальних) масштабах; загроза (безпосередня небезпека заподіяння шкоди життєво важливим національним інтересам і національній безпеці, що стосується національних цінностей, суверенітету й територіальної недоторканності) [19; 64, с. 21–24].

Національну безпеку України забезпечують шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній та інших сферах. Але вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення безпеки обумовлений необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру й масштабам загроз національним інтересам у кожній із цих сфер. Усі сфери національної безпеки нашої країни міцно пов'язані одна з одною, і проводити заходи зі зміцнення однієї чи декілька окремих сфер безпеки паралельно, не зміцнюючи інші, є марною справою. Одночасне забезпечення

національної безпеки у всіх її сферах потребує значних фінансових ресурсів, які, на жаль, у повному обсязі в бюджеті не передбачено. Тому чимало проблем національної безпеки Україна можна розв'язувати тільки у співпраці з іншими країнами й міжнародними організаціями [104, с. 54–60].

Будь-яка держава має стратегічні національні пріоритети – найважливіші вектори забезпечення національної безпеки, за якими реалізуються конституційні права та свободи громадян держави, здійснюються стійкий соціально-економічний розвиток й охорона суверенітету країни, її незалежність, територіальна цілісність. Крім того, стратегічні національні пріоритети – це внутрішні й зовнішні суверенні потреби держави в забезпеченні національної безпеки [64, с. 21–24]. Нині для України пріоритетними завданнями, крім перемоги над російським агресором, є створення умов для розвитку економіки, боротьба з корупцією (це індикатор хвороби економіки), реформування системи влади (питання децентралізації владних відносин і підвищення ролі регіонів), пошук взаєморозуміння та довіри між владою й суспільством, відкритість влади, побудова інститутів громадянського суспільства, боротьба із сепаратизмом, що розриває нашу країну, протидія бідності [64, с. 21–24].

Отже, національна безпека є багатоплановою та охоплює широкий спектр складових, які взаємодіють для забезпечення стабільності, захисту прав й інтересів громадян, територіальної цілісності та суверенітету держави. Національна безпека має комплексну структуру, що охоплює такі складові: 1) об'єкти національної безпеки: люди, держава й суспільство; 2) суб'єкти національної безпеки: державні інституції, недержавні інституції та міжнародні суб'єкти; 3) зміст національної безпеки: забезпечення національних інтересів, що охоплює заходи, спрямовані на захист від різноманітних загроз; 4) сфери національної безпеки: політична, економічна, соціальна, інформаційна безпека, науково-технічна безпека, екологічна, гуманітарна, військова безпека тощо; 5) стратегічні національні пріоритети, що об'єднують вектори й напрями розвитку національної безпеки.

Усе викладене вище дає підстави для таких висновків:

– національна безпека України становить особливу правову цінність, що зумовлена багатоаспектною місією щодо установавання правового фундаменту для захисту національних інтересів країни, захисту державного суверенітету й незалежності держави, захисту демократичного конституційного ладу, захисту прав та інтересів громадян, формування правових гарантій стабільності і правопорядку. Національна безпека є фундаментом для створення механізмів забезпечення безпеки та стійкості України в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз;

– сучасні українські підходи до розуміння національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового дослідження вирізняються комплексністю та врахуванням специфіки сучасних геополітичних і соціокультурних викликів. Українські вчені та законодавці визнають, що поняття національної безпеки охоплює не лише аспекти оборони держави, а й права людини, культурну спадщину, національну ідентичність та інші сфери життя суспільства, що формує розширене розуміння національної безпеки задля всебічного збереження всіх цінностей та інтересів громадян України. Українські підходи до розуміння національної безпеки враховують широкий спектр аспектів, зокрема захист цінностей та прав людини, культурної спадщини, національної ідентичності, акцентують на важливості демократії як основи стабільності та розвитку в Україні. Питання національної безпеки залишаються актуальними та потребують постійного адміністративно-правового дослідження та розвитку стратегічних підходів до її забезпечення;

– національна безпека України – це комплексний захист і стан забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів, який охоплює захист від реальних та імовірних загроз життєво важливих цінностей, прав людини, інфраструктури, екології, культурної спадщини й національної ідентичності, а також забезпечення стабільності

життєдіяльності та розвитку громадянського суспільства і держави в контексті демократичної політичної системи;

– національна безпека є багатоплановою та охоплює широкий спектр складових, які взаємодіють для забезпечення стабільності, захисту прав й інтересів громадян, територіальної цілісності та суверенітету держави. Національна безпека має комплексну структуру, що охоплює такі складові: 1) об'єкти національної безпеки: люди, держава та суспільство; 2) суб'єкти національної безпеки: державні інституції, недержавні інституції та міжнародні суб'єкти; 3) зміст національної безпеки: забезпечення національних інтересів, що охоплює заходи, спрямовані на захист від різноманітних загроз; 4) сфери національної безпеки: політична, економічна, соціальна, інформаційна безпека, науково-технічна безпека, екологічна, гуманітарна, військова безпека тощо; 5) стратегічні національні пріоритети, що охоплюють вектори та напрями розвитку національної безпеки.

Отже, національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження – це системний підхід до забезпечення та захисту державних і суспільних інтересів, який охоплює всебічний захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, прав і свобод громадян, культурної спадщини, економічного розвитку, інфраструктури й екологічної стійкості в контексті глобальних та внутрішніх викликів з метою забезпечення стабільності, добробуту й розвитку національної спільноти. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження охоплює розроблення та реалізацію стратегій, законодавчих й адміністративних інструментів і заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в різних сферах життя суспільства та держави, з огляду на унікальні потреби та виклики кожної конкретної країни.

1.2. Поняття, сутність та види адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Національна безпека є наріжним каменем існування будь-якого суспільства, нації, держави, її можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку народу загалом і кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей, інтересів від реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз. Захист національної безпеки ґрунтується на визначенні національних інтересів країни, які слід тлумачити як комплекс заходів, що сприяють зміцненню добробуту громадян, а також на визначенні загроз, які можуть зашкодити безпечному й стабільному розвитку країни, суспільства, окремої людини. Пріоритетні інтереси всіх держав пов'язані зі збереженням суверенітету й територіальної цілісності, економічним розвитком і процвітанням, захистом та покращенням рівня життя громадян, а також збереження національної ідентичності й культури. Методи забезпечення національних інтересів можуть мати різноманітні форми; такі інструменти необхідні для забезпечення безпеки, сталого розвитку, миру й стабільності в регіоні та світі загалом [22, с. 5–23].

Питання правового й організаційного впливу адміністративного права на сектор національної безпеки в Україні висвітлювали у своїх наукових працях такі вчені, як: В. Абалкін, В. Авер'янов, В. Андрійчук, В. Антонов, О. Бандурка, В. Бащук, Г. Білак, Ю. Ващенко, Р. Дацків, П. Дмитрук, О. Дудченко, А. Ілларіонов, Ю. Ковбасюк, В. Ліпкан, Д. Лук'янов, В. Нижник, В. Пашинський, С. Погребняк, М. Сергієнко, О. Скакун, В. Смородинський, С. Чумаченко та ін.

Проте, з огляду на сучасні загрози національній безпеці України, наукові дослідження щодо покращення ефективності адміністративного механізму забезпечення національної безпеки є вагомими та своєчасними.

Розуміння інструментів публічного адміністрування полягає в тому, що вони є комплексом адміністративно-правових заходів, які безпосередньо використовують суб'єкти публічного адміністрування з метою забезпечення (охорони) прав, свобод і законних інтересів приватних осіб та публічного інтересу держави й суспільства загалом [4, с. 182].

З позиції вчених-адміністративістів інструмент публічного адміністрування – це зовнішнє вираження однорідних за характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату [4, с. 182].

Засобами адміністрування М. Міненко вважає комплекс застосованих прийомів та їх різноманітну підтримку, а в окремому випадку – безпосередньо застосовані ресурси, а також удосконалені або розроблені й задіяні нові важелі, за допомогою яких досягнуто бажаного результату [86, с. 36].

С. Крук вважає, що інструменти державного управління у сфері національної безпеки становлять різні способи, прийоми та засоби цілеспрямованого, організаційного впливу суб'єктів управління на розвиток цієї сфери. Саме методи управління відображають змістовий бік управлінського впливу, тому їх фіксують у нормативно-правових актах. Власне методи визначають якісний аспект державного управління, тому вдосконалювати його та підвищувати ефективність означає насамперед удосконалювати методи державного управління [59, с. 104].

Інструменти суб'єктів громадянського суспільства в публічному адмініструванні в Україні Д. Левченко визначає як правові способи впливу суб'єктів громадянського суспільства, що комплексно поєднуються із зовнішнім виявом адміністративних дій та в сукупності формують механізм участі суб'єктів громадянського суспільства в публічному адмініструванні [63, с. 80].

Загалом адміністративно-правові інструменти у сфері забезпечення національної безпеки – це інтегрований комплекс форм, координованих методів, правових заходів, адміністративних дій, процедур і договорів, які використовують суб'єкти управління з метою організації та регулювання діяльності у сфері національної безпеки, забезпечення прав й інтересів громадян, держави та суспільства загалом, спрямовані на досягнення публічних результатів, що гарантують національну безпеку й стабільність країни.

Цілеспрямоване та плідне об'єднання інструментів й інших елементів адміністрування для їх позитивної реалізації потребує необхідність формування адаптованої до об'єктивних умов функціонування конкретного суб'єкта господарювання, дієвої системи адміністративного менеджменту. Вона (система) повинна забезпечити цілепокладання як менеджменту, так і кожного виконавця через раціональне застосування та ефективну взаємодію всієї сукупності ресурсів адміністрування. Склад і зміст такої системи не повинні обмежуватися мобілізацією окремих важелів, а мають об'єднати всі можливі складові конструктивного організування, що будуть спрямовані на досягнення адміністративної (організаційної) стабілізації та отримання нових результатів [86, с. 36].

Інструмент публічного адміністрування вирізняється такими ознаками: є зовнішнім виявом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; відображають правову динаміку (адміністративну діяльність) публічного адміністрування; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; їх вибір зумовлений специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найефективніший варіант діяльності [4, с. 182].

Визначаючи сукупність закордонних напрацювань щодо «інструментів діяльності» й особливості вітчизняних традицій правової сфери, В. Безега встановлює, що до інструментів діяльності Національної поліції належить уся сукупність інструментів, використання яких сприяє виникненню

юридичного факту, як наслідок – приводить до правових наслідків [8, с. 167–168]. Інструменти діяльності Національної поліції в секторі безпеки й оборони повинні відповідати низці загальних характеристик, а саме мати: державно-владний, підзаконний характер, універсальність, адміністративно-розпорядче спрямування, що дасть змогу здійснити вплив на всі інститути й підгалузі адміністративного права [8, с. 167–168].

В. Безега аналізує сутність категорій «правові інструменти» та «форми державного управління», а також їх співвідношення. Обґрунтовано, що замість визначень «правова форма», «форма державного управління», «адміністративно-правова форма» слід використовувати аналогічні словосполучення, проте замість категорії «форма» вживати термін «інструмент». Автор доходить висновку стосовно того, що умовах глобалізації та уніфікації європейського й вітчизняного права нагальною є потреба приведення термінологічної бази до єдиної системи задля унеможливлення двобічного тлумачення та уникнення плутанини в правозастосовній сфері. З огляду на це, обґрунтовано доцільність використання категорії «адміністративно-правові інструменти» стосовно діяльності суб'єктів сектору безпеки й оборони [8, с. 190].

На підставі узагальнення та наукового осмислення масиву відомих практиці інструментів державного управління у сфері національної безпеки С. Крук визначає їх конкретне призначення, що зводиться до такого:

- 1) установлення правил поведінки в означеній сфері, тобто обов'язкових для учасників управлінських відносин нормативів;
- 2) нагляд і контроль за поведінкою учасників управлінських відносин;
- 3) застосування стимулювальних засобів впливу на керовані об'єкти;
- 4) застосування в разі потреби офіційних заходів примусового характеру з метою забезпечення належного порядку у сфері державного управління тощо [59, с. 104].

Отже, адміністративно-правові інструменти у сфері забезпечення національної безпеки охоплюють встановлення нормативних правил і норм, контроль за їх виконанням, застосування стимулювальних заходів і, у разі

потреби, примусових заходів для забезпечення ефективного управління та реагування на потенційні загрози національній безпеці. Ці інструменти визначають конкретні умови та завдання у сфері національної безпеки й можуть включати такі елементи, як законодавча база, система нагляду та контролю, структури для реагування на кризові ситуації, а також механізми залучення громадянського суспільства. Важливим аспектом цих інструментів є їх адаптованість до змін у загрозах і сучасних викликах у сфері національної безпеки. У практичному значенні адміністративно-правові інструменти охоплюють створення правових актів, нормативних документів і структур для виконання цих актів, механізми моніторингу й оцінювання ситуації з національної безпеки, вживання заходів для усунення загроз і відновлення стабільності. Адміністративно-правові інструменти у сфері забезпечення національної безпеки є ключовими для ефективного управління загрозами й викликами, які можуть виникнути в сучасному світі, створюючи правову та адміністративну основу для забезпечення безпеки країни та захисту інтересів громадян і держави.

У юридичній літературі є два основні підходи до висвітлення видів інструментів публічного адміністрування. Перший – вузький, який обстоюють професори Р. Мельник, С. Мосьондз та ін., до їх складу вони відносять інструменти, використання яких суб'єктами владних повноважень може бути прямо оскаржено в системі адміністративних судів згідно з Кодексом адміністративного судочинства України, а саме: 1) видання нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних актів; 3) укладення адміністративних договорів; 4) використання актів-планів; 5) використання актів-дій. Другий – широкий, прихильниками якого є професори В. Галунько, О. Правоторова та ін., які до складу інструментів публічного адміністрування відносять широке коло елементарних і комплексних заходів (способів) адміністративної діяльності публічної адміністрації. На їх погляд, суб'єкти публічної адміністрації в процесі надання адміністративних послуг і здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності з метою забезпечення

публічного інтересу відповідно до своєї компетенції можуть застосовувати такий арсенал інструментів публічного адміністрування, як: 1) форми публічного адміністрування: видання нормативно-правових актів; видання індивідуальних адміністративних актів; укладення адміністративних договорів; учинення інших юридично значущих дій; здійснення матеріально-технічних операцій; 2) план як інструмент публічного адміністрування; 3) фактична дія як інструмент публічного адміністрування; 4) методи публічного адміністрування: методи заохочення; методи переконання; методи адміністративного примусу: адміністративно-запобіжні заходи; заходи адміністративного припинення; адміністративні стягнення; 5) адміністративно-правові режими; 6) контроль (нагляд); 7) електронне врядування [4, с. 185–186; 81].

Найпоширенішими інструментами зовнішньої політики для забезпечення національних інтересів, а отже, захисту національної безпеки, на думку А. Гриценко, є військова сила, що має декілька форм реалізації, серед яких – пряме застосування, демонстрація та військова присутність; економічні заходи, такі як санкції, ембарго, блокада й інвестиції; дипломатична діяльність, що виявляється у дво- та багатосторонній взаємодії на міжнародній арені, використовуючи різноманітні майданчики, як дискусійні, так й оперативні; дипломатична активність може також мати політично-військову характеристику, наочним прикладом чого слугує міжнародна кооперація у сфері оборони; провадження національних інтересів здійснюють завдяки публічній і культурній дипломатії через просування мови, мистецтва тощо; розвідувальна діяльність становить один із найважливіших і дієвих зовнішньополітичних інструментів захисту національної безпеки держави [22, с. 22–23].

До адміністративно-правових інструментів діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки й оборони В. Безега пропонує віднести: 1) видання нормативних й індивідуальних правових актів з питань забезпечення сектору безпеки і оборони; 2) укладання адміністративно-

правових договорів з питань сектору безпеки й оборони; 3) вчинення інших юридично значущих дій (створення актів-планів та актів-дій) [8, с. 167–168].

Є. Кобко вважає, що структурні елементи адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки держави є багатоманітними за своєю сутністю, а тому їх запропоновано поділити на декілька груп: 1) нормативно-правові елементи, які в сукупності формують правову базу забезпечення національної безпеки, а також межі й підстави функціонування державних інституцій у відповідному напрямі. До цієї групи елементів належать: норми права (зокрема адміністративного); юридичні факти; принципи та гарантії забезпечення національної безпеки; 2) інституційні елементи: суб'єкт й об'єкт забезпечення національної безпеки в Україні; 3) організаційно-функціональні елементи, серед яких виокремлено такі: а) адміністративно-правові форми й методи забезпечення національної безпеки; б) матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки [48, с. 3].

На наш погляд, видами адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є: 1) нормативні й адміністративні акти; 2) методи адміністративної діяльності; 3) адміністративні договори; 4) спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки; 5) організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки.

Окремі процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема щодо прийняття нормативних й адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки, укладання адміністративних договорів і процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки, буде проаналізовано в іншому розділі роботи. Слід зосередити увагу на методах адміністративної діяльності та спеціальних інструментах забезпечення національної безпеки.

Важливу роль у функціонуванні будь-якої сфери відіграють методи адміністративної діяльності публічної адміністрації як інструментарій адміністративного права. Зазначене стосується і проблеми адміністративно-правової охорони, оскільки без методів адміністративної діяльності публічної адміністрації в механізмі адміністративно-правової охорони неможливо реально забезпечити охорону порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [38, с. 223–231].

Відповідно до дефініції, що пропонує тлумачний словник, метод (від гр. *methodos* – шлях, спосіб дослідження, навчання викладу) – це сукупність прийомів та операцій пізнання і практичної діяльності; спосіб досягнення певних результатів у пізнанні та практиці. Застосування певного методу зумовлено метою пізнавальної або практичної діяльності, предметом вивчення або дії та умовами, у яких здійснюють діяльність. Кожна сфера людської діяльності має специфічні методи: може йтися про методи художньої творчості; методи оброблення інформації; методи ведення війни тощо. Філософія розглядає переважно методи пізнання [38, с. 223–231; 155].

У загальному значенні метод публічного адміністрування становить правовий засіб досягнення поставленої мети шляхом виконання завдань, що виникають. Методи – це способи впливу, звернені до поведінки суб'єктів суспільного життя. Визначаючи методи публічного адміністрування, що застосовують у сфері національної безпеки України, слід насамперед урахувувати специфіку зазначеної сфери. Методи публічного адміністрування вирізняються тим, що їх: використовують відповідні суб'єкти у сфері національної безпеки України для виконання завдань, що стоять перед ними: забезпечення режиму законності; припинення порушень режиму законності; притягнення осіб, що вчинили правопорушення, пов'язані з порушенням встановленого режиму національної безпеки України, до юридичної відповідальності; застосовують повсякденно й вибірково, залежно від необхідності виконання певного завдання; виявляються у взаємодії суб'єкта публічного адміністрування з об'єктом

публічного адміністрування; вони дають змогу максимально повно й усебічно встановити межі владних повноважень суб'єктів публічного адміністрування [87, с. 93–97].

На переконання Є. Кобка, методи забезпечення національної безпеки держави становлять сукупність закріплених законодавством прийомів і способів впливу на поведінку осіб, включених до кола механізму забезпечення національної безпеки держави. Такі прийоми та способи впливу належать до кола повноважень суб'єктів, які відповідно до норм чинного законодавства наділені владними повноваженнями, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів держави від реальних і потенційних загроз [48, с. 223–224].

Крім того, слід урахувати дуалізм ролі держави в управлінні процесами публічного адміністрування у сфері національної безпеки України. По-перше, держава може виконувати роль правовласника, їй необхідно застосовувати заходи, спрямовані на вдосконалення системи публічного адміністрування щодо сфери національної безпеки України. По-друге, як регулятор суспільних відносин держава має залишатися регулятором усіх суспільних відносин у сфері національної безпеки України. Отже, метод публічного адміністрування обов'язково втілюється у формі публічного адміністрування. Якби не було форми публічного адміністрування, методи публічного адміністрування були б позбавлені сенсу, оскільки управлінський вплив залишився б лише ідеєю, бажанням і був би позбавлений формального змісту [87, с. 93–97].

Загалом методи адміністративної діяльності як інструменти забезпечення національної безпеки – це система закріплених законодавством прийомів і способів, які використовують суб'єкти публічної адміністрації у сфері національної безпеки України з метою виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням режиму законності, припинення порушень цього режиму, притягнення осіб, що вчинили правопорушення, до юридичної відповідальності, що загалом дає змогу встановити межі владних

повноважень і впливу суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Методи забезпечення національної безпеки держави, вважає Є. Кобко, ґрунтуються на адміністративно-правових методах переконання та примусу, вибір застосування яких здійснюють уповноважені суб'єкти, їх регламентує законодавство відповідно до сфери суспільного буття та конкретної ситуації на основі принципів ефективності й оптимальної енергомісткості [48, с. 4].

О. Єщук аргументує, що особливості концептуальних засад методів адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правової охорони полягають у тому, що до них не належать методи заохочення та переконання, оскільки їх не використовують для відновлення та попередження протиправних посягань на права, свободи й законні інтереси фізичних і юридичних осіб, а публічна адміністрація може використовувати весь арсенал адміністративно-запобіжних, адміністративно-попереджувальних заходів й адміністративного примусу, а також метод адміністративного контролю для досягнення загальних і спеціальних завдань адміністративно-правової охорони [38, с. 223–231].

Застосування методів забезпечення національної безпеки держави може відбуватися як окремо, так і в певному поєднанні, з огляду на вимоги законодавства й нагальних потреб. Вибір конкретного методу уповноваженим суб'єктом залежить від: по-перше, конкретного завдання, яке має бути виконано уповноваженим органом під час реалізації його повноважень; по-друге, від обсягу прав й обов'язків, наданих законодавством цьому суб'єкту; по-третє, специфіки конкретної ситуації; по-четверте, очікуваній ефективності досягнення поставлених завдань і затрачених на реалізацію цих методів витрат у вигляді фінансових, фізичних та інших ресурсів [48, с. 164].

З огляду на викладені вище позиції, методами адміністративної діяльності суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є переконання, контроль і примус,

які використовують у симбіозі або окремо, трансформуючи в правове регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Сутність методу переконання полягає в тому, що об'єкти публічного адміністрування у сфері національної безпеки України (фізичні та юридичні особи, користувачі права інтелектуальної власності) мають дотримуватися певних вимог унаслідок їх внутрішнього визнання, а не через безумовне підкорення велінням влади. Переконання визначають як систему заходів правового й організаційного спрямування, які здійснюють державні органи, що виявляються в здійсненні виховних, роз'яснювальних і заохочувальних методів, спрямованих на формування в громадян розуміння необхідності чіткого виконання законів та інших нормативних актів [23, с. 4–5]. Важливе значення мають правові форми переконання, тобто заходи, які закріплюються в нормах права. Однак аналіз чинного нормативного масиву, присвяченого сфері інтелектуальної власності, засвідчує, що питання правової пропаганди досліджено недостатньо [87, с. 97].

У межах повноважень, наданих відповідно до Конституції України, сектор безпеки й оборони підлягає демократичному цивільному контролю. Система цивільного контролю передбачає контроль, що здійснюють: Президент України; Верховна Рада України; Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; судовий контроль; громадський нагляд. Цивільний контроль здійснюють за принципами верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності й результативності. Прозорість передбачає повне розкриття фінансової інформації щодо функціонування сектору безпеки й оборони з метою забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів з огляду на вимоги Закону України «Про державну таємницю». Предметом цивільного контролю є: 1) дотримання вимог Конституції та законів України в діяльності органів сектору безпеки й оборони, недопущення їх використання для узурпації

влади, порушення прав і свобод людини й громадянина; 2) зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки й оборони; 3) стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів і готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період; 4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки й оборони [120].

Демократичний контроль передбачає встановлення правових меж діяльності цих органів, а також нагляд за їхньою діяльністю з боку незалежних від них контролюючих органів та інституцій громадянського суспільства. Зазначене зумовлено тим, що такий контроль називають також громадянським або цивільним. Інституційну основу системи демократичного контролю формують: спеціально утворені для цієї мети контролюючі та наглядові державні органи (парламент, урядові органи), неурядові організації та медіа [25, с. 30].

Адміністративний примус передбачає такі риси: його застосовують здебільшого суб'єкти публічної адміністрації невідкладно без звернення до суду лише спеціально вповноважені на те суб'єкти публічної адміністрації; його можуть застосовувати не тільки у зв'язку з учиненням правопорушень, а й за їх відсутності; за змістом значно ширший від адміністративної відповідальності, на відміну від інших видів державного примусу, які за своєю сутністю переважно рівнозначні відповідному виду юридичної відповідальності; застосовують як до фізичних, так і до юридичних осіб, до суб'єктів, які не підпорядковані органам і посадовим особам, що застосовують заходи впливу; регулюється нормами адміністративного права – як законодавчими, так і підзаконними; його заходи мають різноманітний характер – моральні, майнові, особистісні тощо, допускається застосування безпосереднього впливу – фізичної сили й вогнепальної зброї; його заходи

реалізують саме примусово, тобто незалежно від волі та бажання відповідних осіб; застосовують з метою запобігання правопорушенням та їх припинення, покарання винних у їх вчиненні. Адміністративний примус – це застосування суб'єктами публічної адміністрації, а у випадках, прямо визначених у законі, – також іншими особами, до осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі й бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою запобігання правопорушенням та їх припинення, притягнення винних до відповідальності [4, с. 235–237].

Відповідно до цього їх поділяють на три види: адміністративно-запобіжні; заходи адміністративного припинення; адміністративні стягнення [4, с. 235–237].

Своєю чергою заходи адміністративного припинення мають за мету своєчасне реагування на певні антигромадські діяння, припинення, переривання протиправної поведінки, тим самим – недопущення настання її шкідливих наслідків. Вони спрямовані на примусове переривання (припинення) діянь, які мають ознаки адміністративного правопорушення, а в окремих випадках – і кримінально-правовий характер, недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення та притягнення винних до адміністративної, а у виняткових випадках – до кримінальної відповідальності [38, с. 223–231].

Слід акцентувати увагу на ще одну важливу особливість адміністративного примусу, яка вирізняє його серед інших видів державного примусу й додає використанню останнього у сфері національної безпеки України доцільності, а головне – максимально підвищує його ефективність, принаймні в ідеальній моделі. На відміну від інших видів державного примусу, які завжди є реакцією на протиправні діяння суб'єктів, заходи адміністративного примусу в досліджуваній сфері можна використовувати з потрійною метою: по-перше, для попередження та профілактики порушень

прав інтелектуальної власності. Необхідність їх використання в цих випадках зумовлена тим, що доволі часто постає загроза встановленому режиму національної безпеки України, завдання йому шкоди, хоча власне порушення ще немає. Держава змушена вдаватися до застосування примусових заходів щодо осіб, не винних у порушенні норм права, а відповідні органи у встановлених законом випадках обмежують їх права [12, с. 94; 143]; по-друге, для припинення наявних порушень встановленого режиму національної безпеки України; по-третє, для притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій. Зазначена потрібна мета застосування заходів адміністративного примусу зумовила наявність і відповідну класифікацію останніх, у межах якої виокремлено три групи заходів адміністративного примусу: заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення та заходи адміністративного стягнення [87, с. 93–97; 143].

Останньою складовою адміністративного примусу є адміністративні санкції як невід’ємна складова адміністративної відповідальності. Адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (передусім адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії та понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку. Адміністративній відповідальності як різновиду юридичної відповідальності притаманні такі ознаки: 1) має зовнішній характер; 2) її застосовують лише за вчинення правопорушення; 3) пов’язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлювальних заходів; 4) визначена в нормах права; 5) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюють у певному процесуальному порядку; 6) притягнення до відповідальності здійснюють уповноважені державні органи та посадові особи; 7) винна у вчиненні правопорушення

особа зазнає певних втрат матеріального й побутового характеру, які передбачені законом. Згідно з викладеною вище теорією адміністративного права щодо юридичного змісту адміністративної відповідальності, невід'ємною її складовою є державний примус. Цей примус визначено в санкціях норм адміністративного права. На жаль, прикладів накладення цієї санкції чимало. Щороку понад три мільйони фізичних осіб притягують до адміністративної відповідальності, до них застосовують адміністративні санкції. Крім того, вагомий адміністративно-охоронний вплив мають санкції, які накладають на юридичних осіб. Усі вони як ті, що накладають на фізичних осіб, а також ті, що накладають на юридичних осіб, є такими, що прямо забезпечують адміністративну-правову охорону [38, с. 223–231].

Адміністративний примус як інструмент у сфері забезпечення національної безпеки охоплює комплекс інструментів і заходів, застосовуваних суб'єктами адміністративно-правового забезпечення національної безпеки, спрямований на попередження порушень прав осіб, громадського порядку та посягань на національну безпеку, припинення реальних порушень національної безпеки й притягнення винних до адміністративної відповідальності. Адміністративний примус як інструмент у сфері забезпечення національної безпеки ґрунтується на принципах законності, ефективності й балансу між пріоритетом дотримання прав людини та метою забезпечення національної безпеки.

Національна безпека є основою будь-якого суспільства, нації, держави, її можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності й розвитку народу загалом і кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей та інтересів від реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз. Захист національної безпеки ґрунтується на визначенні національних інтересів країни, які слід трактувати як комплекс заходів, що сприяють зміцненню добробуту громадян, а також на визначенні загроз, які можуть зашкодити безпечному й стабільному розвитку країни, суспільства та окремої людини. Пріоритетні

інтереси всіх держав пов'язані зі збереженням суверенітету й територіальної цілісності, економічним розвитком і процвітанням, захистом та покращенням рівня життя громадян, а також збереженням національної ідентичності й культури. Методи забезпечення національних інтересів можуть мати різноманітні форми. Зовнішньополітичні інструменти необхідні для забезпечення безпеки, сталого розвитку, миру й стабільності в регіоні та світі загалом [22].

Крім того, стратегічними засади національної безпеки є не тільки забезпечення військової безпеки населення країни, її кордонів, територій, а й забезпечення інформаційної безпеки. Інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави від інформаційних війн, негативних інформаційних впливів, несанкціонованого створення, розповсюдження, використання свідомо спрямованої з визначеною метою неповної, невчасної, упередженої інформації. Тому від інформаційної відкритості органів публічної влади залежить і формування заходів забезпечення інформаційної безпеки, яка є основою національної безпеки України [96].

На наш погляд, спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки формуються залежно від сектору безпеки й охоплюють різні спеціально створені засоби та інструменти реалізації окремих дій щодо забезпечення національної безпеки.

Аналізуючи законодавство України, можна виокремити такі спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки [120]:

– планування – складова системи державного стратегічного планування, здійснювана з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з огляду на реальні й потенційні загрози у воєнній сфері та фінансово-економічні можливості держави [120];

– комплексний огляд сектору безпеки й оборони, що передбачає проведення: оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу, розвідувальних органів України, загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури [120];

– система оборонних закупівель – здійснення державним замовником закупівель товарів, робіт і послуг, призначених для виконання державних програм у сферах національної безпеки й оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки й оборони [120];

– аудит інформаційної безпеки. Незалежний аудит інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури – систематизований, незалежний і документований процес отримання оцінки стану інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури на відповідність вимогам законодавства у сферах кібербезпеки та захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах. Метою проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури є оцінка аудитором інформаційної безпеки стану інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури, що повинна відповідати вимогам законодавства у сферах кібербезпеки та захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах [108];

– новітні інструменти кібербезпеки. Згідно із Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», такими інструментами є декілька систем, зокрема: система управління технологічними процесами – автоматизована або автоматична система, яка є сукупністю обладнання, засобів, комплексів і систем обробки, передачі та приймання, призначена для організаційного управління та/або управління технологічними процесами (зокрема промислове, електронне, комунікаційне обладнання, інші технічні й

технологічні засоби) незалежно від наявності доступу системи до мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передавання даних; системи електронних комунікацій – системи передавання, комутації або маршрутизації, обладнання та інші ресурси (зокрема пасивні мережеві елементи, які дають змогу передавати сигнали за допомогою дротових, радіо-, оптичних або інших електромагнітних засобів, мережі мобільного, супутникового зв'язку, електричні кабельні мережі в частині, у якій їх використовують для завдань передавання сигналів), що забезпечують електронні комунікації (передавання електронних інформаційних ресурсів), зокрема засоби та пристрої зв'язку, комп'ютери, інша комп'ютерна техніка, інформаційно-телекомунікаційні системи, які мають доступ до мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передавання даних; система активної протидії агресії в кіберпросторі – сукупність організаційних, правових, наукових і технічних заходів, спрямованих на підвищення рівня кіберзахисту держави шляхом здійснення впливу на інформаційні (автоматизовані), електронно-комунікаційні, інформаційно-комунікаційні системи держави-агресора, джерела походження кіберзагроз і кібератак [125]. Крім того, у сучасних умовах утворюються спеціальні платформи та команди, наприклад, CERT-UA – Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України, яка функціонує в складі Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Завдання CERT-UA: накопичення та проведення аналізу даних про кіберінциденти, ведення державного реєстру кіберінцидентів; надання власникам об'єктів кіберзахисту практичної допомоги з питань запобігання, виявлення та усунення наслідків кіберінцидентів щодо цих об'єктів; організація та проведення практичних семінарів з питань кіберзахисту для суб'єктів національної системи кібербезпеки та власників об'єктів кіберзахисту; підготовка та розміщення на офіційному вебсайті рекомендацій щодо протидії сучасним видам кібератак і кіберзагроз; взаємодія з правоохоронними органами, забезпечення їх своєчасного інформування про кібератаки; взаємодія з іноземними та

міжнародними організаціями з питань реагування на кіберінциденти, зокрема в межах участі у Форумі команд реагування на інциденти безпеки FIRST зі сплатою щорічних членських внесків; взаємодія з українськими командами реагування на комп'ютерні надзвичайні події, а також іншими підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності, які провадять діяльність, пов'язану із забезпеченням безпеки кіберпростору; опрацювання отриманої від громадян інформації про кіберінциденти щодо об'єктів кіберзахисту; сприяння державним органам, органам місцевого самоврядування, військовим формуванням, утвореним відповідно до закону, підприємствам, установам й організаціям незалежно від форми власності, а також громадянам України у вирішенні питань кіберзахисту та протидії кіберзагрозам [130].

Отже, спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки формуються залежно від сектору безпеки й охоплюють різні спеціально створені засоби та інструменти реалізації окремих дій щодо забезпечення національної безпеки, до яких можна віднести: планування; комплексний огляд сектору безпеки й оборони; систему оборонних закупівель; аудит інформаційної безпеки; новітні інструменти кібербезпеки (CERT-UA) тощо.

Загалом адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки – це інтегрований комплекс форм, координованих методів, правових заходів, адміністративних дій та процедур, які використовують суб'єкти управління та забезпечення з метою організації та регулювання діяльності у сфері національної безпеки, забезпечення прав й інтересів громадян, держави та суспільства загалом і спрямовані на досягнення публічних результатів, що гарантують національну безпеку й стабільність країни.

Видами адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є: 1) нормативні й адміністративні акти; 2) методи адміністративної діяльності; 3) адміністративні договори; 4) спеціальні

інструменти забезпечення національної безпеки; 5) організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки.

1.3. Система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Вирішення питань щодо забезпечення стану національної безпеки України завжди залишалося пріоритетним для влади країни. Актуальності ця проблема набуває в умовах інтеграційних процесів держави, коли деякі складові національної безпеки держави, а саме економічна й інформаційна безпека, стають дедалі вразливішими перед тим єдиним простором, який відкривається. Тому важливим завданням є наукове опрацювання не тільки проблеми забезпечення національної безпеки окремими органами та посадовими особами, а й визначення шляхів їх взаємодії в цьому питанні [134, с. 43–52].

Функціонування інститутів держави неможливе без забезпечення національної безпеки, яка фактично є однією з основних умов існування держави загалом. Практика України й інших цивілізованих держав засвідчує, що функції щодо забезпечення національної безпеки делеговані не тільки правоохоронним органам, а й органам виконавчої, законодавчої та судової влади [134, с. 43–52].

Система забезпечення національної безпеки є не просто сукупністю структур, які взаємодіють, а й певного процесу формування правового поля та прийняття політичних рішень у сфері забезпечення національної безпеки. У структурі системи забезпечення національної безпеки має бути підсистема, головною функцією якої є не тільки розроблення та прийняття державно-управлінських рішень щодо реалізації політики національної безпеки, а й формування правового поля цієї політики. Зазначену функцію виконує

система державного управління забезпеченням національної безпеки, яка є підсистемою системи забезпечення національної безпеки [21, с. 355–357; 150, с. 14–24].

Головною метою функціонування системи забезпечення національної безпеки України є забезпечення певного рівня безпеки держави, який гарантував би її державний суверенітет. Мети функціонування цієї системи досягають шляхом реалізації головної функції – через виявлення небезпек і загроз національним інтересам та їх нейтралізації. Провівши декомпозицію головної функції системи забезпечення національної безпеки, виокремлено низку робочих функцій (цілепокладання, цілеформування, цілереалізація, фундаментальна (основоположна), організаційно-управлінська, прогностична, планування, аналітична, координаційна, соціально-адаптивна, ідеологічна, партисипаторна, моніторингу та контролю) [150, с. 14–24].

Отже, мета системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України полягає в забезпеченні сталої, ефективної та комплексної захисної системи, спрямованої на збереження державного суверенітету й безпеки країни в умовах змінних загроз і викликів. Основною цінністю системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України є збереження безпеки та незалежності країни через абсолютний захист таких основних цінностей: 1) захист і зміцнення суверенітету України; 2) безпека громадян; 3) стабільність та мир; 4) законність і правопорядок.

С. Чумаченко вдало виокремлює основні види суб'єктів забезпечення національної безпеки, здійснивши їх класифікацію за такими критеріями: 1) залежно від наданих відповідно до законодавства повноважень і компетенції у сфері забезпечення національної безпеки: загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та ін.) та спеціальні (Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Рада національної безпеки і оборони України, Національна гвардія України);

2) за характером повноважень у сфері забезпечення національної безпеки: а) суб'єкти, наділені державно-владними повноваженнями щодо інших суб'єктів забезпечення національної безпеки; б) суб'єкти, яким делеговані державно-владні повноваження; в) суб'єкти забезпечення національної безпеки, яким не надано владно-розпорядчі повноваження щодо інших суб'єктів забезпечення національної безпеки; 3) відповідно до рівня управлінського забезпечення національної безпеки: а) суб'єкти стратегічного забезпечення (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України); б) суб'єкти тактичного забезпечення (міністерства, відомства, центральні органи влади тощо); в) суб'єкти оперативного забезпечення (органи Служби безпеки України, Національної гвардії України, Національної поліції України тощо); 4) залежно від ролі й ступеня важливості діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки: а) основні (Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Рада національної безпеки і оборони України, Національна гвардія України, Національна поліція України та ін.); б) допоміжні (громадські об'єднання, міжнародні організації у сфері захисту безпеки тощо); 5) залежно від спеціалізації діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки й об'єкта забезпечення національної безпеки: суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки, екологічної безпеки, техногенної безпеки, правоохоронні органи та ін.; б) відповідно до місця перебування та географії поширення повноважень суб'єкта забезпечення національної безпеки: загальнодержавні, регіональні, місцеві [149, с. 17–21].

Очолює ієрархію системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України, що забезпечено Конституцією України й іншими спеціальними законодавчими актами.

Однак про її захист одноосібно якимось органом влади не йдеться. Саме комплексність підходу до питань національної безпеки є запорукою нормального її забезпечення [134, с. 43–52].

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», керівництво у сферах національної безпеки й оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, який: 1) забезпечує державну незалежність і національну безпеку; 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, видає накази й директиви з питань оборони, зокрема з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань; 3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення; 4) видає укази й розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, які визначають актуальні загрози національній безпеці, основні напрями й завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки та оборони; 5) звертається з посланнями до народу та зі щорічними й позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки й оборони; 7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України; 8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; 9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників; 10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за

поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування; 11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України; 12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та в разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України й інших утворених відповідно до законів України військових формувань; 13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України; 14) приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з подальшим затвердженням цих рішень Верховною Радою України; 15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання та класні чини; 16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України [120].

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією України [55].

Кабінет Міністрів України: 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; 1-1) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; 2) уживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина; 3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки та природокористування; 4) розробляє та здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного,

соціального і культурного розвитку України; 5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 6) розробляє проект закону про Державний бюджет України та забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання; 7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; 8) організовує та забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; 9) спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; 9-1) утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства й інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади [55].

Шляхом владно-розпорядчої діяльності Кабінет Міністрів України реалізує національні інтереси держави та створює умови для захисту національної безпеки [134, с. 43–52].

Координацію у сферах національної безпеки й оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України, відповідно до ст. 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України». В умовах воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів. У випадках, передбачених законом, Рада національної безпеки і оборони України подає на розгляд Президентові України пропозиції щодо утворення вищого колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держави в особливий період. Пропозиції про утворення цього органу та його персональний склад затверджують рішенням Ради

національної безпеки і оборони України та вводять в дію Указом Президента України [120].

Сектор безпеки й оборони України охоплює чотири взаємопов'язані складові: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки й оборони визначені законодавством України. До складу сектору безпеки й оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [120].

О. Нестеренко пропонує систему суб'єктів забезпечення національної безпеки й оборони України відобразити так: 1) керуюча підсистема (Президент України); 2) керована підсистема: сили безпеки (розвідувальні та правоохоронні органи, сили цивільного захисту, державні органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями, інші органи); сили оборони (Збройні Сили України та інші утворені відповідно до чинного законодавства військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи й органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями); оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання; 3) допоміжні ланки системи (судові органи, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, міжнародні інституції тощо) [91, с. 39].

Загалом система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України – це комплексна й інтегрована структура, яка об'єднує різні управлінські, військові, правоохоронні, спеціальні та цивільні органи, а також громадські об'єднання, які спільно реалізують визначену систему повноважень з метою забезпечення безпеки, стабільності та захисту національних інтересів держави.

Система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України становить комплексну мережу різної ієрархії організацій та структур, які працюють взаємопов'язано та координовано для забезпечення безпеки, стабільності та захисту країни в умовах загроз і викликів. Для досягнення визначених завдань система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України використовує широкий спектр адміністративних і правових інструментів, зокрема законодавчі акти, підзаконні акти, рішення, договори, військові заходи, правоохоронну діяльність, контррозвідувальну роботу, митний контроль, гуманітарну допомогу тощо.

До основних суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки слід віднести: Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Служба безпеки України, Збройні Сили України тощо.

Проаналізуємо статус зазначених суб'єктів. Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва в мирний час та особливий період. До повноважень Міністерства оборони України належать організація в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-

технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів й органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони. Положення про Міністерство оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України. Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України та Державна спеціальна служба транспорту. Міністерство оборони України очолює Міністр оборони України, який є членом Кабінету Міністрів України. Міністр оборони України підпорядковується Президентові України як Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України. Міністр оборони України підзвітний Верховній Раді України. Міністр оборони України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України та відповідає за формування державної політики у сфері оборони, оборонне планування, програмний та ресурсний менеджмент, військову кадрову політику, ефективне й належне використання оборонних ресурсів, всебічне забезпечення життєдіяльності, функціонування, розвиток і застосування Збройних Сил України. Міністра оборони України призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Президента України з числа цивільних осіб. Міністр оборони України здійснює керівництво Міністерством оборони України, військово-політичне й адміністративне керівництво Збройними Силами України безпосередньо та через першого заступника Міністра оборони України, заступників Міністра оборони України, а також через Головнокомандувача Збройних Сил України [120].

Міноборони відповідно до покладених на нього завдань: 1) розробляє проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України; 2) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції з удосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, вносить їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, забезпечує їх виконання в Збройних Силах; 3) готує в межах повноважень,

передбачених законом, зауваження та пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України;

- 4) провадить розвідувальну й інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави;
- 5) бере участь у проведенні аналізу воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України;
- 6) планує та здійснює заходи щодо протидії та нейтралізації воєнно-політичних ризиків, викликів, загроз застосування воєнної сили проти України;
- 7) розробляє в установленому порядку Стратегію воєнної безпеки України та зміни до неї, бере участь у підготовці й періодичному уточненні Стратегії національної безпеки України, доктрин, концепцій, стратегій та програм у сфері національної безпеки;
- 8) розробляє з урахуванням пропозицій центральних органів виконавчої влади Стратегічний оборонний бюлетень України на довгострокову перспективу, здійснює міжвідомчу координацію проведення оборонного огляду в Україні;
- 9) бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує в установленому порядку перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;
- 10) розробляє проекти оборонних державних цільових програм з метою посилення обороноздатності держави, здійснює загальне керівництво та контроль за їх розробленням і виконанням передбачених у них завдань та заходів;
- 11) забезпечує проведення мобілізації та демобілізації в Збройних Силах і бере участь у забезпеченні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України;
- 12) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо визначення на особливий період потреб Збройних Сил, інших військових формувань, які включено до схеми мобілізаційного розгортання, з огляду на економічні можливості держави;
- 13) подає до Мінекономіки пропозиції щодо мобілізаційних завдань (замовлень) зі створення, виробництва та ремонту озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів з огляду на визначені потреби Збройних Сил й інших військових формувань на особливий період;

14) організовує планування, методологічне, методичне, наукове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки й мобілізації в Збройних Силах; 15) подає Держрезерву пропозиції щодо створення, обслуговування та зберігання матеріальних цінностей державного резерву на підприємствах, в установах й організаціях, які належать до сфери управління Міноборони; 16) забезпечує дотримання підприємствами, установами й організаціями, які здійснюють поставку військової продукції для Збройних Сил, вимог законодавства з питань формування, зберігання та використання запасів матеріальних цінностей державного резерву; 17) подає Мінекономіки пропозиції щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації та реалізації мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, які належать до сфери управління Міноборони; 18) здійснює інші повноваження, визначені законом [103].

Основними завданнями Міноборони є: 1) забезпечення формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони й військового будівництва в мирний час та особливий період щодо: організації в силах оборони заходів оборонного планування; визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони; 2) здійснення військово-політичного й адміністративного керівництва Збройними Силами; 2-1) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національного спротиву; 3) здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; 4) забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави; 5) координація діяльності Держспецтрансслужби для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період [101].

Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах: 1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки та правопорядку, а також надання поліцейських послуг; 2) захисту державного кордону України й охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; 3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Міністерство внутрішніх справ України очолює Міністр внутрішніх справ України, якого призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Прем'єр-міністра України. Міністр внутрішніх справ України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України. Міністр внутрішніх справ України відповідає за формування державної політики у сферах, що належать до компетенції Міністерства внутрішніх справ України, здійснює повноваження, визначені законодавством України. Діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку та порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої

допомоги. Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства й держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій [120].

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, разом з іншими органами сектору безпеки й оборони визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу, забезпечує нормативно-правове регулювання у цій сфері, аналізує стан і тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу України, розробляє та організовує виконання державних програм розвитку оборонно-промислового комплексу. Головним завданням оборонно-промислового комплексу України є забезпечення оперативних спроможностей сил і засобів сектору безпеки й оборони шляхом постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки [120].

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінстратегпром є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну політику у сфері державного оборонного замовлення, у сфері оборонно-промислового комплексу, у літакобудівній галузі та забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності. Мінстратегпром у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами

Президента України й постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим Положенням та іншими актами законодавства України. Основними завданнями Мінстратегпрому є:

- 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері: державної промислової політики, державної політики щодо розвитку стратегічних галузей промисловості, зокрема військово-промислової політики в оборонно-промисловому комплексі; державного оборонного замовлення; інноваційної діяльності в стратегічних галузях промисловості; здійснення управління об'єктами державної власності, які віднесені до сфери управління Мінстратегпрому в установленому законодавством порядку;
- 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері космічної діяльності;
- 3) участь у межах повноважень у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері: військово-технічного співробітництва; зовнішньоекономічної діяльності з питань забезпечення функціонування та розвитку стратегічних галузей промисловості України, державної інвестиційної політики в стратегічних галузях промисловості, науково-технічної діяльності в стратегічних галузях промисловості, політики з імпортозаміщення та цінової політики в стратегічних галузях промисловості; європейської інтеграції під час виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами України, у переговорах, спрямованих на забезпечення розвитку договірних відносин з ЄС у межах повноважень Мінстратегпрому;
- 4) забезпечення в стратегічних галузях промисловості: участі у формуванні державної політики щодо провадження науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої, фінансової та іншої діяльності підприємств, установ та організацій, які належать до сфери управління Мінстратегпрому, функціонування державного фонду розвитку базових і критичних технологій, підтримки інновацій в оборонно-промисловому комплексі та в інших галузях промисловості; залучення інвестицій в оборонно-промисловий комплекс, зокрема для впровадження

новітніх технологій, створення конкурентоспроможних зразків високотехнологічної промислової продукції, зокрема продукції військового призначення, укладення договорів у межах державно-приватного партнерства відповідно до законодавства; вирішення питань з організації діяльності проведення переговорів з іноземними юридичними особами про одержання Україною компенсацій, укладення та виконання компенсаційних (офсетних) договорів з метою забезпечення узгодженості воєнно-економічної, військово-промислової та військово-технічної політики; організації роботи зі створення техніки для потреб оборони та безпеки держави й інших стратегічних галузей промисловості; здійснення співробітництва з міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з питань розвитку стратегічних галузей промисловості; разом з іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до закону та в межах повноважень розвитку міжнародного воєнно-економічного, військово-промислового й військово-технічного співробітництва, підготовки та укладення міжнародних договорів з цих питань, реалізації основ військово-технічної політики України, військово-технічного співробітництва з іноземними державами та розвитку оборонно-промислового комплексу [102].

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини та громадянина: 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; 2) боротьбу з тероризмом; 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного й науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; 4) охорону державної таємниці. Служба безпеки України підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України. Службу безпеки України очолює

Голова Служби безпеки України, який призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України. Голова Служби безпеки України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України. Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України. Повноваження Служби безпеки України визначено в законодавстві України [120].

Збройні Сили України є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави й підводного простору в межах територіального моря України, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, посилення охорони державного кордону України та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні. Головнокомандувач Збройних Сил України призначається на посаду за поданням Міністра оборони України та звільняється з посади Президентом України. Головнокомандувач Збройних Сил України підпорядковується Президенту України та Міністру оборони України. Головнокомандувач Збройних Сил України відповідає за готовність до виконання покладених завдань і за безпосереднє військове керівництво та управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони. Головнокомандувач Збройних Сил України підзвітний Президенту України та Міністру оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування. Повноваження Головнокомандувача Збройних Сил України затверджуються Президентом України. Генеральний штаб Збройних Сил України є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного

планування застосування Збройних Сил України та визначених сил і засобів інших складових сил оборони, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони в межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України [120].

Важливим суб'єктом є Головнокомандувач Збройних Сил України, що наділений такими повноваженнями: здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України; здійснює управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих у його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; визначає комплект боєздатних сил і засобів Збройних Сил України для передачі його Командувачу об'єднаних сил; організовує підтримання спроможностей до застосування Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; здійснює контроль готовності Збройних Сил України, а також сил і засобів інших складових сил оборони, які сплановані для передачі в його підпорядкування для виконання завдань оборони держави; організовує контроль стану забезпечення Збройних Сил України військовою технікою, озброєнням та іншими майном і ресурсами; звітує перед Президентом України та Міністром оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами та засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування; затверджує розроблені підпорядкованими органами військового управління документи (доктрини, настанови, стандарти тощо) з питань розвитку та забезпечення видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, а також погоджує документи з питань розвитку інших складових сил оборони в частині, що стосується набуття ними необхідних спроможностей до виконання завдань оборони держави; затверджує документи (доктрини, настанови, стандарти тощо) з питань застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони під час виконання завдань оборони держави; організовує спільну

підготовку Збройних Сил України та інших складових сил оборони, які сплановані для передачі в його підпорядкування, для набуття ними необхідних об'єднаних спроможностей до виконання завдань оборони держави; організовує розроблення та подання на затвердження Стратегічного замислу застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони з відсічі збройній агресії та Стратегічного плану застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони з відсічі збройній агресії; видає з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання у Збройних Силах України та інших складових сил оборони накази та директиви; затверджує положення про командування видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України; встановлює в установленому порядку почесні нагрудні знаки Головнокомандувача Збройних Сил України та нагороджує ними військовослужбовців, працівників Збройних Сил України та інших осіб; вносить в установленому порядку клопотання про відзначення військовослужбовців, працівників Збройних Сил України та інших осіб державними нагородами України й заохочувальними відзнаками Міністерства оборони України; виконує інші повноваження відповідно до законів України та виданих на їх основі нормативно-правових актів [99].

Чимало інших суб'єктів також наділені окремими повноваженнями щодо реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки, серед яких слід виокремити розвідувальні органи України; Управління державної охорони України; Службу судової охорони; Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України; Державну спеціальну службу транспорту; Національну поліцію України; Національну гвардію України; Державну прикордонну службу України; Державну службу України з надзвичайних ситуацій; Державну міграційну службу України та ін.

Загалом система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України – це комплексна й інтегрована структура, яка об'єднує різні управлінські, військові,

правоохоронні, спеціальні та цивільні органи, а також громадські об'єднання, які спільно реалізують визначену систему повноважень з метою забезпечення безпеки, стабільності та захисту національних інтересів держави. До суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України слід віднести: 1) вищі управлінські суб'єкти з відповідним конституційно-правовим статусом (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України); 2) основні суб'єкти з відповідним адміністративно-правовим статусом (Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Служба безпеки України, Збройні Сили України та ін.); 3) додаткові суб'єкти з різним правовим статусом, який включає окремі адміністративні функції та завдання (розвідувальні органи України, Управління державної охорони України, Служба судової охорони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України та ін.).

1.4. Нормативно-правові акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки та місце серед них адміністративного законодавства.

Сучасний світ постає перед різними глобальними викликами й загрозами, такими як тероризм, кіберзагрози, гібридні війни тощо, які актуалізують необхідність удосконалення та адаптації адміністративно-правових інструментів для забезпечення національної безпеки. Національна

безпека охоплює не лише зовнішні загрози, а й внутрішні виклики, такі як корупція, організована злочинність та інші, а отже, нормативно-правові акти мають абсолютно оптимально визначати інструменти для запобігання їм та ліквідації.

Усе це засвідчує важливість постійного дослідження та актуалізації нормативно-правових актів, які визначають адміністративно-правові інструменти для забезпечення національної безпеки України з метою забезпечення ефективності й адаптації до сучасних викликів і загроз.

Правову основу державної політики у сферах національної безпеки й оборони становлять Конституція України, інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти [120].

Конституція України є основоположним нормативним інструментом забезпечення національної безпеки України, яка встановлює, що: Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1); територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (ст. 2); захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки й захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організацію і порядок діяльності яких визначає закон. Збройні Сили України й інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх

сімей. На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз (ст. 17); зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18); виключно законами України визначаються: основи національної безпеки, організації Збройних Сил України та забезпечення громадського порядку, правовий режим державного кордону, правовий режим воєнного й надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації (ст. 92) [55].

Отже, Конституція України є основним правовим базисом, який визначає принципи, цінності та загальний механізм для забезпечення національної безпеки й оборони в Україні, окреслюючи різні загальні напрями цього важливого завдання відповідно до правових норм.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII відповідно до ст. 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки й оборони, завдання та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Закон України «Про національну безпеку України» визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки й оборони, формує основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки й оборони, сил безпеки та сил оборони, визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки й оборони, запроваджує всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи в такий спосіб демократичний цивільний контроль за органами та формуваннями сектору безпеки й оборони [120].

Отже, Закон України «Про національну безпеку України» відіграє основоположну роль у створенні правової бази для забезпечення національної безпеки та оборони України, визначаючи стратегічні напрями, регулюючи повноваження державних органів і забезпечуючи ефективну координацію та контроль за діяльністю в цих сферах. Цей Закон має унікальне значення в системі забезпечення національної безпеки України, оскільки: 1) визначає стратегічні напрями та принципи національної безпеки; 2) регулює компетенцію, організацію та координацію різних державних органів у сферах національної безпеки й оборони; 3) інтегрує державну політику та процедури; 4) визначає інструменти забезпечення національної безпеки; 5) забезпечує демократичний контроль.

З'ясувавши основні нормативні засади щодо забезпечення національної безпеки України, проаналізуємо нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України. Умовно ці акти можна поділити за такими критеріями:

– акти, що встановлюють загальні засади реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України (наприклад, закони України «Про національну безпеку України» [120], «Про правовий режим надзвичайного стану» [127], «Про правовий режим воєнного стану» [126], «Про основи національного спротиву» [124] тощо);

– акти, які визначають правовий статус суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (наприклад, закони України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [128], «Про Службу безпеки України» [129], «Про Національну поліцію» [121], «Про громадські об'єднання» [114] тощо);

– акти, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України (наприклад, закони України «Про державну таємницю» [116], «Про оборонні закупівлі» [122] тощо);

– акти, які визначають процедуру укладання та забезпечення виконання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки (наприклад, Закон України «Про міжнародні договори України» [119], Кодекс адміністративного судочинства України [50] тощо);

– акти, які визначають особливості застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки (наприклад, закони України «Про критичну інфраструктуру» [118], «Про електронні комунікації» [117] тощо).

Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки й оборони визначено в Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України й затверджуються указами Президента України [120].

Загалом акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України, можна поділити за такими критеріями:

– акти, що встановлюють загальні засади реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України;

– акти, які визначають правовий статус суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки;

– акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України;

– акти, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України;

– акти, які визначають процедуру укладання та забезпечення виконання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки;

– акти, які визначають особливості застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Далі слід детальніше проаналізувати акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України. Загрози національній безпеці України й відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначено в Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки й оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються указами Президента України [120].

Закон України «Про національну безпеку» формує правові тлумачення деяких актів, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України: Стратегія національної безпеки України – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України й відповідні завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки; Стратегія воєнної безпеки України – документ, у якому викладено систему поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів; Стратегія кібербезпеки України – документ довгострокового планування, що визначає загрози кібербезпеці України, пріоритети й напрями забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства й держави; Стратегічний оборонний бюлетень України – документ оборонного планування, який розробляють за результатами оборонного огляду, він визначає основні напрями реалізації воєнної політики України, стратегічні завдання розвитку й очікувані результати їх

досягнення з огляду на актуальні воєнно-політичні загрози та виклики; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, який розробляють на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту, він визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства й особи інтересів, прав і свобод людини та громадянина, завдання та очікувані результати їх досягнення з огляду на актуальні загрози; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України – документ, який розробляють за результатами огляду оборонно-промислового комплексу України, він визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, завдання реформи оборонно-промислового комплексу й очікувані результати їх досягнення з огляду на актуальні воєнно-політичні загрози й виклики [120].

Документами середньострокового планування є також інші стратегічні документи, програми щодо розвитку складових сектору безпеки й оборони, зокрема оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, реалізація інших заходів з посилення обороноздатності держави. Короткострокове планування передбачає щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) складових сектору безпеки й оборони, основних показників здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями (на трирічний період), у яких визначають завдання щодо реалізації документів довгострокового й середньострокового планування [120].

Особливість моделі України полягає в загальному послабленні значущості в суспільному сприйнятті вербальних інтервенцій з боку держави – у формі виступів вищих посадових осіб і «програмних» текстів. Це ускладнює вербальне формулювання стратегій. Фактично стратегію вже

неможливо проголосити апріорі чи надати як документ. Це контрастує з вельми поширеними заявами як політиків, так і пересічних громадян щодо того, що однією з головних проблем України є «відсутність стратегії», проте, зауважують А. Єрмолаєв і Я. Жаліло, нині стратегія може бути сприйнята громадською свідомістю лише *a posteriori*. Тобто у свідомості має відбутися концептуалізація наслідків реальної діяльності держави, яка відбувається не одразу. Такий лаг між прийняттям стратегічних рішень та їх усвідомленням громадськістю і суб'єктами економіки заперечує використання будь-яких стратегій у «чистому вигляді» (наприклад, як програм певних реформ) у ролі легітимного інструменту державного управління. Потрібні практичні результати, демонстрація реального ефекту модернізаційних реформ – у вигляді створення робочих місць, підвищення доходів працівникам, поліпшення якості соціальної сфери, раціоналізації структури цін і подолання недосконалості роздрібного ринку, зниження рівня корупції тощо. Досягнення таких завдань можливе в найближчій перспективі, у разі втілення необхідних структурних змін, цілеспрямованої політики, сконцентрованої на найчутливіших «точках», які потребують реформування. Безперечно, для реалізації такого сценарію принципово важливим є формування адекватної «команди» в середовищі як політиків, так і виконавчої влади, яка володіє стратегічним баченням і спроможна конвертувати його в практичні управлінські рішення [37, с. 68–74].

У разі недостатньої ефективності модернізаційної стратегії модернізація суспільства як процес може суттєво випереджати модернізацію як політику держави, дедалі більше знижуючи дієвість останньої. Задля уникнення цього стратегія держави має бути спрямована на забезпечення очолення владою модернізаційних процесів у країні та формування їх напрямів, які відповідають визначеним стратегічним пріоритетам модернізації країни [37, с. 68–74].

Стратегія національної безпеки України є основним документом довгострокового планування, яким визначають основні напрями державної

політики у сфері національної безпеки. Стратегію національної безпеки України розробляють за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост. Стратегію національної безпеки України схвалюють рішенням Ради національної безпеки і оборони України, затверджують указом Президента України. Президент України в разі необхідності може вносити зміни до Стратегії національної безпеки України в установленому порядку. До підготовки проекту Стратегії національної безпеки України залучають Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень, державні органи, інституції громадянського суспільства, а також можуть залучати іноземних експертів. Стратегія національної безпеки України визначає: 1) пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, завдання, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; 2) поточні та прогнозовані загрози національній безпеці й національним інтересам України з огляду на зовнішньополітичні та внутрішні умови; 3) основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; 4) напрями та завдання реформування та розвитку сектору безпеки й оборони; 5) ресурси, необхідні для її реалізації. Стратегія національної безпеки України є основою для підготовки всіх інших документів щодо планування у сферах національної безпеки й оборони. Реалізацію Стратегії національної безпеки України здійснюють на основі національного оборонного, безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги. Стратегію національної безпеки України оприлюднюють в установленому законодавством порядку (крім положень, що містять інформацію з обмеженим доступом) [120].

Ефективність реалізації оновленої Стратегії національної безпеки України, вважає О. Резнікова, можна буде оцінити за прогресом у виконанні

пріоритетних завдань, серед яких: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах державного кордону, визнаного міжнародним правом; набуття нової якості економічного й гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. Ці завдання є доволі амбітними, проте чітко визначають орієнтири руху країни. Чи вдасться нам наблизитися до визначених орієнтирів – залежить від ефективності дій керівництва держави, суспільної їх підтримки, внеску кожного в загальний результат [132, с. 13].

Отже, унікальне та комплексне значення актів, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, полягає в їхньому спрямуванні на визначення, планування та реалізацію конкретних заходів для забезпечення безпеки й обороноздатності країни. Акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, взаємоінтегровано визначають пріоритети, завдання для забезпечення національної безпеки України в різних сферах, створюючи комплексний підхід до сучасних викликів і загроз, надаючи важливу стратегічну орієнтацію, визначаючи конкретні заходи й механізми для досягнення визначених завдань. Стратегія національної безпеки України є ключовим документом, що визначає актуальні загрози національній безпеці та встановлює завдання, механізми захисту національних інтересів, формуючи нормативну й ідейну основу для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, охоплюючи всі аспекти сучасних викликів.

Актами, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України, є всі законодавчі та підзаконні акти, що визначають спеціальні питання здійснення реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Наприклад, Закон України «Про державну таємницю» регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України. Дія Закону України «Про державну таємницю» поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, зокрема територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, утворені як відокремлені підрозділи центрального органу виконавчої влади без статусу юридичної особи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації всіх форм власності, об'єднання громадян, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку надано доступ до державної таємниці. Передані Україні відомості, що становлять таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, охороняють у порядку, передбаченому Законом України «Про державну таємницю». У разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші, ніж передбачені Законом України «Про державну таємницю», правила охорони таємниці іноземної держави чи міжнародної організації, то застосовують правила міжнародного договору України [116].

Також слід зазначити про комплексний огляд сектору безпеки й оборони, що проводять за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, яке вводиться в дію указом Президента України. Комплексний огляд сектору безпеки й оборони передбачає проведення: оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, огляду оборонно-промислового комплексу, огляду розвідувальних органів України, огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, огляду стану

кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і критичної інформаційної інфраструктури. У разі необхідності Рада національної безпеки і оборони України може прийняти рішення про проведення окремих оглядів, що включені до комплексного огляду сектору безпеки й оборони, яке вводиться в дію указом Президента України. Проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони здійснюють відповідно до Стратегії національної безпеки України та інших документів довгострокового планування. Науково-методичне забезпечення проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони здійснює Національний інститут стратегічних досліджень. Кабінет Міністрів України визначає порядок проведення: 1) оборонного огляду – Міністерством оборони України; 2) огляду громадської безпеки та цивільного захисту – Міністерством внутрішніх справ України; 3) огляду оборонно-промислового комплексу – центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику; 4) огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, – Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України. Кабінет Міністрів України організовує, контролює та попередньо схвалює результати проведення зазначених оглядів. Порядок проведення огляду розвідувальних органів України визначає Президент України. Порядок проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом визначає Президент України. Організацію та контроль проведення такого огляду здійснює Служба безпеки України. За результатами оглядів формується перспективна модель сектору безпеки й оборони шляхом послідовного нарощування спроможностей його складових до виконання завдань за призначенням і формування на цій підставі боєздатних, мобільних, підготовлених на належному рівні, усебічно забезпечених сил безпеки й сил оборони, здатних захистити національні інтереси України та брати активну участь у міжнародних заходах із підтримання миру й

безпеки. Основними критеріями для зміни чисельності складових сектору безпеки й оборони є зміни безпекового середовища та реальні економічні і фінансові можливості держави [120].

Також серед підзаконних актів слід виокремити:

– Порядок планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі від 3 березня 2021 року № 363, що визначає механізм планування оборонних закупівель, формування основних показників закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення, особливості розміщення, коригування, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі [107];

– Порядок логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від 27 грудня 2018 року № 1208, що визначає механізм планування та організації логістичного забезпечення визначеного складу військ (сил, органів) Збройних Сил, а також інших утворених відповідно до законів військових формувань (Національної гвардії, Держспецтрансслужби), правоохоронних (СБУ, Держприкордонслужби, Національної поліції, Управління державної охорони) та розвідувальних органів, Держспецзв'язку, ДСНС, інших складових сил безпеки, які в установленому порядку й на умовах, визначених законодавством, залучаються до виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності в складі сил оборони [106];

– Порядок задоволення потреб сил безпеки та сил оборони у донорській крові та компонентах крові в умовах воєнного стану від 30 червня 2023 року № 681, що визначає механізм задоволення потреб у донорській крові та компонентах крові в умовах воєнного стану складових сил безпеки та сил оборони, а саме: Збройних Сил, Національної гвардії,

Національної поліції, Держприкордонслужби, ДСНС, СБУ, розвідувальних органів. Цей Порядок встановлює, що сили безпеки й сили оборони: 1) після введення воєнного стану призначають регіональних координаторів для визначених зон відповідальності; 2) організують і забезпечують транспортування донорської крові та компонентів крові від опорного суб'єкта системи крові до допоміжних тимчасових банків крові й місць дислокації медичних підрозділів; 3) забезпечують належне матеріально-технічне забезпечення для зберігання та використання донорської крові й компонентів крові медичними підрозділами відповідно до вимог законодавства; 4) протягом п'яти календарних днів з дня призначення регіональних координаторів для визначених зон відповідальності формують первинні прогнозовані обсяги тижневої потреби в донорській крові та компонентах крові; 5) інформують Центр трансплант-координації про: потребу сил безпеки та сил оборони в донорській крові та компонентах крові; первинні прогнозовані обсяги тижневої потреби в донорській крові та компонентах крові; призначених регіональних координаторів для визначених зон відповідальності; прогнозовану потребу в допоміжних тимчасових банках крові з пропозицією щодо їх кількості та розташування з урахуванням місць дислокації медичних підрозділів; очікуване зростання потреби в додаткових обсягах донорської крові та компонентів крові за 10 календарних днів до її прогнозованого виникнення [105] тощо.

Загалом усе викладене вище надає можливість зробити такі висновки:

– Конституція України є основним правовим базисом, який визначає принципи, цінності та загальний механізм для забезпечення національної безпеки й оборони в Україні, визначаючи різні загальні напрями цього важливого завдання відповідно до правових норм;

– Закон України «Про національну безпеку України» відіграє основоположну роль у створенні правової бази для забезпечення національної безпеки й оборони України, визначаючи стратегічні напрями, регулюючи повноваження державних органів і забезпечуючи ефективну

координацію та контроль за діяльністю в цих сферах. Закон України «Про національну безпеку України» відіграє унікальну роль у системі забезпечення національної безпеки України шляхом: 1) визначення стратегічних напрямів і принципів національної безпеки; 2) регулювання компетенції, організації та координації різних державних органів у сферах національної безпеки й оборони; 3) інтеграції державної політики та процедур; 4) визначення інструментів забезпечення національної безпеки; 5) забезпечення демократичного контролю;

– умовно акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України, можна поділити за такими критеріями: акти, які встановлюють загальні засади реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають правовий статус суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки; акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають процедуру укладання та забезпечення виконання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки; акти, які визначають особливості застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки;

– унікальне та комплексне значення актів, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, полягає в їхньому спрямуванні на визначення, планування та реалізацію конкретних заходів для забезпечення безпеки й обороноздатності країни. Акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, взаємоінтегровано визначають пріоритети, завдання для забезпечення національної безпеки України в різних сферах, створюючи комплексний підхід до сучасних викликів і

загроз, надаючи важливу стратегічну орієнтацію, визначаючи конкретні заходи та механізми для досягнення визначених завдань. Стратегія національної безпеки України є ключовим документом, що визначає актуальні загрози національній безпеці та встановлює завдання, механізми захисту національних інтересів, формуючи нормативну й ідейну основу для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, охоплюючи всі аспекти сучасних викликів.

Загалом нормативно-правові акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки, визначають комплексно-інтегровану систему актів загальнонаціонального, стратегічного, внутрішньо-спеціалізованого рівня, що встановлюють загальні засади реалізації національної безпеки України, правовий статус суб'єктів національної безпеки, стратегічні напрями розвитку, спеціальні питання та організаційні основи системи забезпечення національної безпеки України.

Висновки до розділу 1

1. Національна безпека України відіграє особливу правову цінність, що зумовлена багатоаспектною місією щодо установаження правового фундаменту для захисту національних інтересів країни, державного суверенітету й незалежності держави, демократичного конституційного ладу, захисту прав та інтересів громадян, формування правових гарантій стабільності й правопорядку. Національна безпека є фундаментом для створення механізмів забезпечення безпеки та стійкості України в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

2. Акцентовано увагу, що сучасні українські підходи до розуміння національної безпеки як об'єкта адміністративно-правового дослідження вирізняються комплексністю та врахуванням специфіки сучасних

геополітичних і соціокультурних викликів. Українські вчені та законодавці визнають, що поняття національної безпеки охоплює не лише аспекти оборони держави, а й права людини, культурну спадщину, національну ідентичність та інші сфери життя суспільства, формує розширене розуміння національної безпеки задля всебічного збереження всіх цінностей та інтересів громадян України. Українські підходи до розуміння національної безпеки враховують широкий спектр аспектів, серед яких захист цінностей та прав людини, культурної спадщини, національної ідентичності, акцентують на важливості демократії як основи стабільності та розвитку в Україні. Питання національної безпеки залишаються актуальними й вимагають постійного адміністративно-правового дослідження та розвитку стратегічних підходів до її забезпечення.

3. Сформовано, що національна безпека України – це комплексний захист і стан забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів, який охоплює захист від реальних та ймовірних загроз життєво важливих цінностей, прав людини, інфраструктури, екології, культурної спадщини й національної ідентичності, а також забезпечення стабільності життєдіяльності та розвитку громадянського суспільства й держави в контексті демократичної політичної системи.

4. Висвітлено, що національна безпека є багатоплановою та охоплює широкий спектр складових, які взаємодіють для забезпечення стабільності, захисту прав й інтересів громадян, територіальної цілісності та суверенітету держави.

5. Адміністративно-правові інструменти у сфері забезпечення національної безпеки передбачають встановлення нормативних правил і норм, контроль за їх виконанням, застосування стимулювальних заходів та, у разі потреби, примусових заходів для забезпечення ефективного управління і реагування на потенційні загрози національній безпеці. Ці інструменти зумовлені конкретними умовами та завданнями у сфері

національної безпеки й можуть охоплювати такі елементи, як: законодавча база, система нагляду та контролю, структури для реагування на кризові ситуації, а також механізми залучення громадянського суспільства. Важливим аспектом цих інструментів є їх адаптованість до змін у загрозах і сучасних викликах у сфері національної безпеки. У практичному значенні адміністративні інструменти охоплюють створення правових актів, нормативних документів і структур для виконання цих актів, механізми моніторингу й оцінювання ситуації з національної безпеки, а також ужиття заходів для усунення загроз і відновлення стабільності. Адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки є ключовими для ефективного управління загрозами та викликами, які можуть виникнути в сучасному світі, створюючи правову й адміністративну основу для забезпечення безпеки країни та захисту інтересів громадян і держави.

6. Визначено, що методи адміністративної діяльності як інструменти забезпечення національної безпеки – це система закріплених законодавством прийомів і способів, які використовують суб'єкти публічної адміністрації у сфері національної безпеки України з метою виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням режиму законності, припинення порушень цього режиму, притягнення осіб, що вчинили правопорушення, до юридичної відповідальності, і це загалом дає змогу встановити межі владних повноважень та впливу суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

7. Встановлено, що методами адміністративної діяльності суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є переконання, контроль і примус, які використовують у симбіозі або окремо, трансформуючи в правове регулювання процедури застосування адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки. Адміністративний примус як інструмент у сфері забезпечення національної безпеки охоплює комплекс інструментів і заходів, які застосовують суб'єкти адміністративно-правового забезпечення

національної безпеки, спрямований на попередження порушень прав осіб, громадського порядку та посягань на національну безпеку, припинення реальних порушень національної безпеки і притягнення винних до адміністративної відповідальності. Адміністративний примус як інструмент у сфері забезпечення національної безпеки ґрунтується на принципах законності, ефективності й балансу між пріоритетом дотримання прав людини і метою забезпечення національної безпеки.

8. Система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України становить комплексну мережу різної ієрархії організацій та структур, які працюють взаємопов'язано та скоординовано для забезпечення безпеки, стабільності й захисту країни в умовах загроз і викликів. Для досягнення визначених завдань система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України використовує широкий спектр адміністративних і правових інструментів, зокрема законодавчі акти, підзаконні акти, рішення, договори, військові заходи, правоохоронну діяльність, контррозвідувальну роботу, митний контроль, гуманітарну допомогу тощо.

9. З'ясовано, що ієрархію системи суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України очолюють Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України, що забезпечено Конституцією України й іншими спеціальними законодавчими актами.

10. До основних суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки віднесено: Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Служба безпеки України, Збройні Сили України та ін.

11. Визначено, що чимало інших суб'єктів також наділені окремими повноваженнями щодо реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки, серед яких виокремлено: розвідувальні органи України, Управління державної охорони України, Службу судової охорони, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державну спеціальну службу транспорту, Національну поліцію України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Державну міграційну службу України та ін.

12. Обґрунтовано, що Конституція України є основним правовим базисом, який визначає принципи, цінності та загальний механізм для забезпечення національної безпеки й оборони в Україні, окреслюючи загальні напрями цього важливого завдання відповідно до правових норм.

13. Аргументовано, що Закон України «Про національну безпеку України» відіграє основоположну роль у створенні правової бази для забезпечення національної безпеки й оборони України, визначаючи стратегічні напрями, регулюючи повноваження державних органів і забезпечуючи ефективну координацію та контроль за діяльністю в цих сферах. Закон України «Про національну безпеку України» відіграє унікальну роль у системі забезпечення національної безпеки України шляхом: 1) визначення стратегічних напрямів і принципів національної безпеки; 2) регулювання компетенції, організації та координації різних державних органів у сферах національної безпеки й оборони; 3) інтеграції державної політики та процедур; 4) визначення інструментів забезпечення національної безпеки; 5) забезпечення демократичного контролю.

14. Акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки України, поділено за такими критеріями: акти, які встановлюють загальні засади реалізації адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають правовий статус суб'єктів реалізації адміністративних

інструментів у сфері забезпечення національної безпеки; акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки України; акти, які визначають процедуру укладання та забезпечення виконання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки; акти, які визначають особливості застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

15. Встановлено, що унікальне та комплексне значення актів, які окреслюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, полягає в їхньому спрямуванні на визначення, планування та реалізацію конкретних заходів для забезпечення безпеки й обороноздатності країни. Акти, які встановлюють стратегічні напрями розвитку системи забезпечення національної безпеки України, взаємоінтегровано визначають пріоритети, завдання для забезпечення національної безпеки України в різних сферах, створюючи комплексний підхід до сучасних викликів і загроз, надаючи важливу стратегічну орієнтованість, визначаючи конкретні заходи й механізми для досягнення поставлених завдань. Стратегія національної безпеки України є ключовим документом, що виокремлює актуальні загрози національній безпеці та встановлює завдання, механізми захисту національних інтересів, формуючи нормативну й ідейну основу для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, охоплюючи всі аспекти сучасних викликів.

РОЗДІЛ 2

ОКРЕМІ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки.

Забезпечення реалізації державою, органами публічної влади конституційної функції щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності, здійснення публічного управління в такій надзвичайно чутливій сфері, як оборона держави, є однією з актуальних і складних проблем сьогодення, передусім в умовах російської військової агресії та фактичного ведення війни [53, с. 404–434].

Для ефективного забезпечення оборони Української держави, практичної діяльності органів публічної влади й удосконалення законодавства у сфері оборони важливе значення мають дослідження теоретичних проблем і дискусійних теоретичних підходів до розуміння оборони держави, її місця в системі забезпечення воєнної та національної безпеки, теоретичні питання правового регулювання оборони й системи законодавства у сфері оборони [53, с. 404–434].

Індивідуальний акт є найпоширенішим інструментом діяльності публічної адміністрації, коли їх публічно-владний вплив спрямований на конкретних суб'єктів адміністративного права. На підставі саме цих актів у переважній більшості випадків виникають, змінюються та припиняються адміністративно-правові відносини [4, с. 197–199].

Індивідуальні акти треба відмежовувати від нормативно-правових. Видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, проте не

тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що адміністративні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини. Вони відрізняються від нормативно-правових тим, що звернені до конкретних суб'єктів адміністративно-правових відносин, а їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав й обов'язків, тобто після одноразового їх застосування [4, с. 197–199].

О. Мілієнко обґрунтовано авторський підхід до розуміння адміністративного акта як рішення суб'єкта владних повноважень (органу державної влади, органу місцевого самоврядування, іншого суб'єкта, уповноваженого на здійснення управлінських функцій) в індивідуальній адміністративній справі, що проголошено в усній (словесній) формі, письмовій документарній чи електронній формах, автоматичному режимі (на підставі отриманих документів у машинозчитуваному форматі), унаслідок чого виникають, змінюються чи припиняються відносини в публічно-сервісній, контрольно-наглядовій, інформаційно-орієнтовній сферах суспільного життя [85, с. 4–5].

В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, Т. Коломоєць, В. Курило, С. Стеценко та інші вважають, що індивідуальний акт як інструмент публічного адміністрування – це рішення суб'єктів публічної адміністрації щодо вирішення конкретних адміністративних справ, що зумовлює юридичні наслідки для визначених суб'єктів адміністративного права, а їх дія припиняється після одноразового застосування (здійснення встановлених у них адміністративних обов'язків і прав) [4, с. 197–199].

15 грудня 2023 року набирає чинність Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ, однак ми врахуємо положення цього Закону, адже невдовзі їх будуть застосовувати в правовому регулюванні. Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ, адміністративний акт – рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення

конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) [112].

На наш погляд, адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки України – це рішення та документи, видані компетентними органами й суб'єктами публічної адміністрації, спрямовані на регулювання конкретних або індивідуальних адміністративних відносин, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, Т. Коломоєць, В. Курило, С. Стеценко та інші вчені вважають, що з-поміж ознак індивідуального акта слід виокремити такі: є юридичним актом індивідуальної дії, адже ці акти стосуються конкретних осіб та їхніх відносин, а їх головною рисою є конкретність; чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень суб'єктами адміністративного права, які видають такі акти; вирішення за їх допомогою конкретних, а саме індивідуальних справ або питань, що виникають у сфері публічного адміністрування; чітка визначеність адресата – конкретної особи або осіб; виникнення конкретних адміністративно-правових відносин, зумовлених цими актами; можуть бути оскаржені лише особами, безпосередні права, свободи чи охоронювані законом інтереси яких такими актами порушено; ухвалюється суб'єктом публічної адміністрації в установленому (процедурному) порядку, порушення якого може призвести до недійсності адміністративного акта – це має бути суб'єкт, уповноважений на здійснення адміністративної влади (на відміну від влади політичної/ представницької чи судової); спрямований на створення, зміну чи припинення прав та обов'язків фізичної або юридичної особи (осіб), тобто адміністративному акту притаманна зовнішня спрямованість його дії. Акцент на зовнішні дії дає змогу відмежовувати такі акти від внутрішньо спрямованих – наприклад, щодо вирішення організаційних питань усередині адміністративного органу [3; 4, с. 197–199].

До ознак адміністративних актів О. Мілієнко відносить: каузальність правового регулювання; дуалізм нормативного впливу; публічний характер змісту його положень; їх спрямування на забезпечення прав і свобод приватної особи у сфері здійснення публічно-владних функцій держави, що визначає каузальний характер їх впливу; необхідність дотримання встановленої чинним законодавством процедури, форми й обсягу правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень, що його ухвалює, має безпосередній зв'язок із дотриманням вимог чинності адміністративного акта; їх застосування з метою врегулювання індивідуальної справи, що не виключає можливості їх реалізації, яка тривала в часі; забезпечення можливості оскарження їх змісту, процедури ухвалення, що означає необхідність дотримання вимог прозорості й відкритості здійснення функцій публічного управління [85, с. 13].

М. О. Щурик вважає, що адміністративно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки правоохоронними органами наділені низкою відмітних ознак: реалізуються на підставі й у порядку, визначених у нормах адміністративного права, які об'єктивізовано як у положеннях законів України, так і в приписах підзаконних нормативно-правових актів; повноваженнями щодо застосування зазначених адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення національної безпеки наділені чітко визначені в законодавстві суб'єкти з превалюванням повноважень правоохоронних органів; можливість їх застосування забезпечує держава, зокрема шляхом використання примусу, юридичної відповідальності; адміністративно-правові заходи у сфері забезпечення національної безпеки правоохоронними органами можуть мати різноплановий характер, що має певні особливості та вияв під час процедур застосування окремих із них; метою застосування зазначених заходів є захист прав, свобод й інтересів особи з пріоритетом забезпечення національної безпеки держави загалом; унаслідок реалізації адміністративно-правових заходів забезпечення національної безпеки правоохоронними органами завжди настають

відповідні юридичні наслідки, що відрізняє їх від організаційного інструментарію в цій сфері суспільних відносин [152, с. 13].

Індивідуальні правові акти мають переважно правовиконавчий характер і містять односторонні волевиявлення суб'єкта владних повноважень. Особливість таких актів, на думку О. В. Констанція, полягає в тому, що, по-перше, за їх допомогою вирішують індивідуальні адміністративні справи, інші питання державного управління; по-друге, вони є персоніфікованими, тобто їх адресатом є певна особа (особи); по-третє, вони є юридичними фактами, які викликають виникнення конкретних адміністративно-правових відносин. Прикладом такого акта можна вважати наказ керівника про призначення певної особи на певну посаду в апараті управління, постанову компетентного органу виконавчої влади (посадової особи) про накладання адміністративного стягнення [54, с. 30–31; 92, с. 117]. Тобто індивідуальним актом є офіційно оформлене волевиявлення суб'єкта владних повноважень, яке стосується конкретного суб'єкта або чітко визначної групи осіб. Вони здебільшого пов'язані з певною подією або необхідністю виникнення, зміни чи припинення адміністративних правовідносин [92, с. 117].

Досліджуючи індивідуально-правові акти поліції, О. Ю. Салманова зауважує, що ними є обов'язкові до виконання правові акти, які видає поліція (будь-яка посадова особа, структурний підрозділ, територіальний орган поліції в межах власних повноважень у певному обсязі володіє правом прийняття індивідуальних актів управління) в процесі поліцейської виконавчої діяльності, які: 1) містять строкові чи безстрокові владні приписи, що: а) були адресовані (письмово, усно чи у формі конклюдентних дій, коли таке передбачено чинним законодавством про поліцію) поліцією відповідним суб'єктам адміністративних правовідносин; б) зумовлюють виникнення, зміну або припинення конкретних адміністративних правовідносин; в) були розраховані на одноразове виконання (хоча в окремих випадках такі акти розраховані й на неодноразове використання);

г) вирізняються різними методами управлінського впливу; 2) їх видають у зв'язку з вирішенням конкретних питань, які виникли у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку; 3) здійснюють активний вплив на процес розвитку суспільних відносин у підконтрольних Нацполіції сферах діяльності [92, с. 107; 135].

Юридичне значення індивідуальних актів полягає в такому:

- 1) адміністративні акти є юридичним фактом, що безпосередньо впливає на створення, зміну чи припинення конкретних правовідносин, а отже, на створення, зміну або припинення прав, інтересів й обов'язків конкретних осіб;
- 2) ухвалення адміністративного акта є завершальною та вирішальною стадією правозастосовного процесу, що дає змогу вважати ці акти одним із визначальних елементів публічного адміністрування;
- 3) адміністративні акти є найпоширенішою та найважливішою формою діяльності публічної адміністрації;
- 4) адміністративні акти можуть бути підставою для підготовки та ухвалення інших адміністративних актів;
- 5) адміністративні акти можуть бути підставою для укладання адміністративних договорів;
- 6) адміністративні акти можуть бути підставою для вчинення адміністративними органами певної адміністративної діяльності;
- 7) адміністративні акти можуть бути підставою для вчинення певних правочинів, зокрема цивільно-правових договорів;
- 8) адміністративні акти мають вагоме юридичне значення під час вирішення публічних правових суперечок, адже, крім судового вирішення таких суперечок, у законодавстві України передбачено так званий адміністративний порядок їх вирішення, унаслідок якого й ухвалюють адміністративний акт [4, с. 197–199; 80].

Загалом можна виокремити такі особливості адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки України:

- 1) конкретність або індивідуальність (адміністративні акти у сфері національної безпеки України стосуються конкретних дій, заходів або суб'єктів із зазначенням їхніх індивідуальних характеристик);

2) пріоритетність мети щодо забезпечення національної безпеки в її різних аспектах;

3) дотримання законодавчих вимог (для видачі таких актів обов'язково дотримуються вимоги чинного законодавства, зокрема процедури та форми їхнього ухвалення);

4) публічний характер змісту (адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки мають публічний характер, оскільки їх зміст і вплив позначаються на суспільстві та громадянах);

5) можливість оскарження у встановленій процедурі;

6) вагомий юридичний вплив на правовідносини.

Адміністративні акти можуть бути класифіковані за такими критеріями: за формою виявлення: письмові; усні (їх застосовують у разі, коли з огляду на обставини справи права/обов'язки приватної особи можуть бути встановлені лише в такий спосіб); учинені у формі дій (конклюдентні), зокрема через «мовчазну згоду». За юридичними наслідками: правоуповноважувальні; зобов'язальні; заборонні; такі, що містять відмову. За дією в часі: 1) разові (наприклад, рішення про виплату разової компенсації); 2) строкові – акти, строк дії яких установлений законодавством або безпосередньо в акті (наприклад, ліцензія на заняття певним видом господарської діяльності); 3) безстрокові – акти, строк дії яких не встановлений, їх можна застосовувати впродовж необмеженого строку, вони діють до того моменту, поки не будуть скасовані в законному порядку. За характером дії виокремлюють: обтяжувальні акти (несприятливі, негативні), що не вигідні особі й означають втручання в її права чи відмову в задоволенні прохання про надання певних привілеїв (наприклад, відмову в наданні дозволу на будівництво чи реконструкцію); сприяльні (позитивні) – акти, що надають чи підтверджують право чи юридично значущу перевагу (дозвіл на будівництво чи реконструкцію, ліцензія на надання освітніх послуг; змішані – акти, які для особи є частково сприяльні, а частково – обтяжувальними; акти з подвійною дією, які

стосуються третіх осіб, тобто для однієї особи є сприяльними, а для іншої – обтяжувальними. За порядком ухвалення: ухвалені за звичайними правилами; ухвалені за спрощеною процедурою. Вагоме практичне значення має класифікація адміністративних актів за критерієм результату, якого досягають унаслідок використання акта: 1) підтверджувальні (засвідчення статусу особи, що дає їй змогу вступати у відносини з отримання соціального захисту, зокрема як такої, що постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи; підтвердження права на отримання соціального захисту, зокрема на отримання субсидій); 2) обтяжувальні (обмеження прав, свобод і законних інтересів, покладення обтяжень і обмежень на осіб, наприклад, під час зменшення розміру субсидій); 3) сприяльні акти (підтвердження права, створення позитивних наслідків для особи, зокрема рішення про надання субсидії фізичній особі, фінансової допомоги юридичній особі). Адміністративні акти можуть також бути класифіковані за функціями в правовому регулюванні на: регулятивні – офіційно підтверджують або визначають права й обов'язки сторін, викладені в диспозиції регулятивних норм (наприклад, свідоцтво про реєстрацію шлюбу); охоронні – установлюють міру юридичної відповідальності відповідно до санкції охоронних норм (наприклад, постанова про притягнення до адміністративної відповідальності). За порядком ухвалення виокремлюють акти, які ухвалюють: одноособово; колегіально; спільно двома чи більше суб'єктами; за узгодженням. За компетенцією суб'єктів публічної адміністрації, які мають право видавати чи ухвалювати індивідуальні акти, виокремлюють: 1) розпорядження Кабінету Міністрів України; 2) акти центральних органів виконавчої влади – у формі наказів, що мають індивідуальний характер; 3) акти місцевих органів виконавчої влади – розпорядження, що мають індивідуальний характер; 4) акти органів місцевого самоврядування – накази, що мають індивідуальний характер; 5) акти підприємств, установ, організацій, які мають адміністративні повноваження, – накази, що мають індивідуальний характер. За критерієм

відповідності праву адміністративні акти поділяють на правомірні й неправомірні. Залежно від наявності очевидних, істотних недоліків (вад) – нікчемні (недійсні) та оспорювані (заперечувані) акти [4, с. 199–201; 24; 81].

Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, що набирає чинності 15 грудня 2023 року, буде врегульовувати відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, із фізичними та юридичними особами щодо розгляду й вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. Дія цього Закону не поширюватиметься на відносини, що виникають під час: 1) розгляду звернень осіб, що містять пропозиції, рекомендації щодо формування державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин; 2) конституційного провадження, кримінального провадження, судового провадження, виконавчого провадження (крім виконання адміністративних актів), оперативно-розшукової діяльності, розвідувальної діяльності, контррозвідувальної діяльності, вчинення нотаріальних дій, виконання покарань, застосування законодавства про національну безпеку й оборону, громадянство, надання притулку в Україні, захист економічної конкуренції (крім справ про надання дозволів і висновків на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання); 3) державної служби, дипломатичної та військової служби, служби в органах місцевого самоврядування, служби в поліції, а також іншої публічної служби; 4) реалізації конституційного права громадян брати участь у всеукраїнському й місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади й органів місцевого самоврядування; 5) оскарження процедур публічних закупівель; 6) нагородження державними нагородами та відзнаками; 7) здійснення помилування [112].

Проаналізувавши адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму, А. Носач пропонує їх класифікацію за призначенням, відповідно до якої можна виокремити такі види форм: нормативні, серед яких: 1) видання правових актів Служби безпеки України та її територіальних підрозділів з організації їх діяльності з протидії тероризму; 2) видання спільних правових актів Служби безпеки України з іншими правоохоронними органами, органами державної влади, іншими суб'єктами з питань забезпечення національної безпеки, зокрема протидії тероризму; 3) видання індивідуальних правових актів; функціональні, а саме: а) складання протоколів про адміністративні правопорушення; б) оформлення затримання, особистого огляду, огляду та вилучення речей і документів; в) ініціювання накладення арешту на активи та майно; г) впровадження стандартів, правил, технічних умов антитерористичної захищеності об'єктів можливих терористичних посягань; д) інші; 4) організаційні, серед яких: проведення нарад, перевірок, ведення обліків, планування, матеріально-технічні операції, діловодство тощо [93, с. 87; 92, с. 107].

Отже, з огляду на положення Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX як планового основного положення у сфері врегулювання правових відносин щодо прийняття адміністративних актів, види адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки є обмеженими й мінімальними, адже положення акта вказують на непоширеність на відносини щодо застосування законодавства про національну безпеку й оборону. Однак правовідносини щодо забезпечення національної безпеки можуть опосередковано стосуватися законодавства про національну безпеку й оборону, відповідно, деякі види адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки існують, до них можна віднести:

– акти про надання дозволів на проведення мирних зібрань і зборів;

– акти щодо запобігання та припинення протиправної діяльності суб'єктів господарювання, які можуть посягати на національну безпеку (наприклад, рішення Міністерства юстиції України про невідповідність діяльності партії, її найменування та/або символіки вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (постанова Верховного Суду від 29 червня 2019 року у справі № 855/160/19 [15]; розпорядження КМУ від 1 серпня 2023 року № 669-р «Деякі питання управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у виняткових випадках» (справа Мотор Січ) [27] тощо;

– дозволи щодо зброї;

– акти щодо перебування іноземців та осіб без громадянства на території України (наприклад, отримання спеціального дозволу для в'їзду до Криму, продовження строку перебування на території України, дозвіл на імміграцію тощо).

Процедура ухвалення адміністративних актів передбачає певні стадії, які розглядають переважно як порівняно самостійну сукупність послідовно здійснюваних, взаємопов'язаних процесуальних дій, об'єднаних однією метою. Узагальнено процедура ухвалення (видання) індивідуальних актів передбачає: 1) порушення адміністративної справи; 2) підготовка адміністративної справи до розгляду; 3) розгляд адміністративної справи й ухвалення індивідуального акта; 4) оскарження індивідуального акта. Перші три стадії є основними, четверта – факультативною [4, с. 197–199].

Стадія порушення адміністративної справи має певні особливості залежно від того, процедура ця є заявною чи втручальною. Зокрема, порушення адміністративної справи може здійснюватися за ініціативою приватної особи, яка звертається до відповідного органу із заявою, або за ініціативою адміністративного органу, який це робить у зв'язку з виконанням своїх повноважень. Коли порушення адміністративної справи

здійснюється за заявою приватної особи, адміністративний орган має перевірити правильність визначення компетентного органу, правосуб'єктність особи в цих правовідносинах, повноту поданих (наявних) документів тощо. Своєю чергою для порушення справи за ініціативною адміністративного органу мають бути певні юридичні та фактичні підстави [4, с. 197–199].

Згідно із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX як планового основного положення, адміністративне провадження розпочинається: 1) за заявою особи щодо забезпечення реалізації її права, свободи чи законного інтересу або виконання нею визначеного законом обов'язку, зокрема щодо отримання адміністративної послуги; 2) за ініціативою адміністративного органу, зокрема в порядку здійснення ним інспекційного (контрольного, наглядового) повноваження. Під час підготовки справи до розгляду та вирішення, крім невідкладного розгляду й вирішення справи, адміністративний орган встановлює наявність і достатність матеріалів у справі, а також за необхідності: 1) витребує додатково документи та відомості, що знаходяться у володінні органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, що належить до сфери його управління; 2) залучає до участі в адміністративному провадженні адресата, повідомляє йому правові підстави початку адміністративного провадження та можливі наслідки прийняття адміністративного акта; 3) повідомляє заінтересованим особам про початок адміністративного провадження та про їхні права на участь в адміністративному провадженні; 4) повідомляє учасникам адміністративного провадження порядок ознайомлення з матеріалами справи, їхні права й обов'язки; 5) надає учасникам адміністративного провадження можливість подати документи, клопотання, пояснення та зауваження, довести обставини, що мають значення для вирішення справи; 6) вирішує питання про необхідність залучення до участі

в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи, призначення експертизи, проведення огляду на місці або огляду речей, проведення слухання у справі; 7) виконує інші передбачені законом обов'язки в межах адміністративного провадження [112].

Якщо задоволення заяви не потребує додаткових документів і відомостей, залучення учасників адміністративного провадження чи осіб, які сприяють розгляду справи, проведення експертизи чи вчинення інших підготовчих дій, справа повинна бути вирішена невідкладно, крім випадку, якщо невідкладне вирішення справи впливає на об'єктивність і законність рішення або потребує невиправданих витрат часу й інших ресурсів. Справу розглядають у письмовому адміністративному провадженні, якщо вона не може бути вирішена невідкладно, і заслуховування учасників адміністративного провадження не проводять. У випадках і порядку, визначених законом, адміністративне провадження цілком або частково здійснює адміністративний орган в автоматичному режимі (за допомогою програмних засобів, без втручання людини). Адміністративний орган зобов'язаний вживати заходів для розгляду справ в автоматичному режимі. Адміністративний орган несе відповідальність за адміністративні акти, прийняті в автоматичному режимі. Учасник адміністративного провадження має право бути заслуханим адміністративним органом до прийняття рішення у справі, якщо таке рішення може негативно вплинути на його право, свободу чи законний інтерес, крім випадків, передбачених законом [112].

Центральною стадією аналізованої процедури є стадія розгляду адміністративної справи й ухвалення адміністративного акта, у процесі якої адміністративний орган досліджує всі обставини справи, що мають значення для правильного її вирішення. Розгляд справи може відбуватися в повному (формальному) та спрощеному (неформальному) порядку. За загальним правилом органи публічної адміністрації мають максимально спрощувати порядок розгляду адміністративних справ, щоб полегшити

приватним особам реалізацію їхніх прав, свобод і законних інтересів. Своєю чергою у випадках, передбачених правовими нормами, застосовують уже формальну процедуру, основною рисою якої є проведення усних слухань. Розгляд адміністративних справ за формальною процедурою схожий на судовий процес, адже під час такого розгляду особи, які беруть участь у розгляді справи, надають пояснення, залучають також експертів, спеціалістів, досліджують докази тощо. За результатами розгляду справи ухвалюють адміністративний акт [4, с. 197–199].

За результатами розгляду справи адміністративний орган у межах своїх повноважень приймає адміністративний акт. Якщо рішення у справі може бути прийнято на підставі електронних документів у машинозчитувальному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів, адміністративний акт може бути прийнято в автоматичному режимі у випадках, передбачених законом. Якщо судовим рішенням, що набрало законної сили, або рішенням суб'єкта розгляду скарги адміністративний орган зобов'язано прийняти адміністративний акт певного змісту, повторний розгляд справи не проводять [112].

У колегіальних органах адміністративні акти ухвалюють переважно через обговорення та подальше голосування й підписання. Підписання акта можуть здійснювати або всі члени колегіального органу, або лише голова засідання (слухання) та секретар. Якщо ж акт ухвалюють одноособово, його підписує уповноважена на це особа. Останньою дією, яку вчиняють на цій стадії, є оформлення акта через присвоєння реєстраційного (порядкового) номера [4, с. 197–199].

Адміністративний акт набирає чинності стосовно учасника адміністративного провадження з дня доведення його до відома відповідної особи, якщо інший строк набрання ним чинності не передбачений законом або адміністративним актом. Спосіб доведення адміністративного акта до відома особи визначає адміністративний орган відповідно до вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» (набирає чинності 15 грудня

2023 року), якщо інший спосіб не передбачений законом. Доведення адміністративного акта до відома особи здійснюють шляхом: 1) вручення акта або надсилання його поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення); 2) надсилання на адресу електронної пошти чи передачі з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; 3) публічного оголошення, оприлюднення згідно з вимогами законодавства; 4) усного повідомлення у випадках, передбачених законом [112].

Учені виокремили такі етапи практичної реалізації стадії виконання адміністративного акта: 1) звернення адміністративного акта до виконання: скерування акта безпосередньому виконавцю, прийняття акта до виконання, вирішення питань, пов'язаних із виконанням акта; 2) безпосереднє виконання або передання матеріалів для примусового виконання: проведення виконавчих дій, відповідно до виду адміністративного акта, контроль за правильним і своєчасним виконанням адміністративного акта [85, с. 17].

Також право на адміністративне оскарження, відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» (набирає чинності 15 грудня 2023 року), має особа, яка вважає, що: 1) прийнятим адміністративним актом чи його виконанням порушено або може бути порушено її право, свобода чи законний інтерес; 2) процедурне рішення або дія, бездіяльність адміністративного органу негативно впливає на її права, свободи чи законні інтереси. Особа, реалізуючи своє право на адміністративне оскарження, залежно від обставин справи, може вимагати: 1) припинення вчинення адміністративним органом певної дії; 2) визнання дії адміністративного органу протиправною та усунення її наслідків; 3) виконання адміністративним органом іншої дії, на яку особа має право і яка не була виконана на її вимогу; 4) визнання протиправним і скасування адміністративного акта чи окремих його положень; 5) визнання протиправним виконаного адміністративного акта чи окремих його положень, що призвело до настання незворотних правових наслідків;

б) вчинення адміністративним органом необхідних дій з метою відновлення порушеного права, свободи чи законного інтересу особи, а також усунення негативних наслідків, відшкодування матеріальної шкоди; 7) визнання бездіяльності адміністративного органу протиправною та зобов'язання вчинити певні дії. Суб'єктом розгляду скарги є адміністративний орган вищого рівня (з урахуванням особливостей, визначених частиною третьою цієї статті), якщо інший суб'єкт не передбачений законом. Суб'єктом розгляду скарги, пов'язаної зі здійсненням органом місцевого самоврядування делегованого йому повноваження органу виконавчої влади, є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику щодо делегованого повноваження. Суб'єкт розгляду скарги може утворити комісію з розгляду скарг. До складу комісії з розгляду скарг, крім посадових осіб адміністративного органу, можуть включати представників інститутів громадянського суспільства в кількості, що не перевищує третини її загального складу. Скарга на адміністративний акт може бути подана протягом тридцяти календарних днів з дня доведення його до відома особи, яка була учасником адміністративного провадження щодо прийняття зазначеного акта [112].

Виконанню адміністративних актів може передувати вільне волевиявлення особи, але вони не перестають бути актами й тим більше не стають адміністративними договорами, виражаючи імперативний вплив суб'єкта владних повноважень, не супроводжуваний його вчинками або врівноваженням становища сторін. З'ясовано, що стадія виконання адміністративного акта передбачає як добровільну, так і примусову реалізацію рішення відповідними суб'єктами. З об'єктивних причин добровільне виконання передусім стосується сприятливих адміністративних актів [85, с. 17].

Отже, порядок процедури ухвалення адміністративних актів є важливим елементом системи адміністративного права України, адже він спрямований на забезпечення правомірності, ефективності та прозорості

діяльності органів публічної адміністрації, повинен ґрунтуватися на засадах законності (процедура ухвалення адміністративних актів повинна відповідати вимогам Конституції України й інших законів України), ефективності (процедура повинна бути спрямована на забезпечення швидкого та якісного вирішення адміністративних справ) і прозорості (процедура повинна забезпечувати можливість учасників адміністративного провадження брати участь у розгляді справи та впливати на її результат).

На нашу думку, вагоме значення має питання про ефективність процедури ухвалення адміністративних актів, а тому для підвищення ефективності можна здійснити такі заходи:

1) запровадження електронного документообігу в адміністративному процесі, що дасть змогу пришвидшити розгляд справ і підвищити прозорість процедури;

2) розроблення єдиних стандартів якості розгляду адміністративних справ, що дасть змогу забезпечити однаково високий рівень правосуддя в усіх органах публічної адміністрації;

3) надання ширших прав учасникам адміністративного провадження, що надасть можливість їм ефективніше захищати власні права й інтереси.

Упровадження цих заходів дасть змогу зробити процедуру ухвалення адміністративних актів ефективнішою, прозорішою та справедливішою.

Аналізуючи норми чинного законодавства й наукові позиції вчених, можна констатувати, що процедура ухвалення адміністративних актів передбачає чотири стадії: 1) ініціювання та відкриття (початку) провадження; 2) підготовка справи до розгляду та вирішення; 3) розгляд адміністративної справи й ухвалення адміністративного акта; 4) виконання адміністративного акта.

Стадія ініціювання та відкриття (початку) провадження розпочинається з моменту подання заяви про надання адміністративної послуги або за ініціативою адміністративного органу. Ініціатива адміністративного органу може виникати в разі: здійснення ним контролю

за дотриманням законодавства; запобігання або припинення порушень законодавства; забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян.

На стадії підготовки справи до розгляду та вирішення адміністративний орган встановлює наявність і достатність матеріалів у справі, а також за необхідності здійснює додаткові дії, спрямовані на забезпечення повноти й об'єктивності розгляду справи. Додаткові дії, які може здійснити адміністративний орган, передбачають: витребування додаткових документів та відомостей; залучення до участі в адміністративному провадженні інших осіб; надання учасникам адміністративного провадження можливості ознайомитися з матеріалами справи; розгляд заяв, скарг та інших звернень учасників адміністративного провадження.

На стадії розгляду адміністративної справи й ухвалення адміністративного акта адміністративний орган досліджує всі обставини справи, що мають значення для її вирішення. Розгляд справи може відбуватися в повному (формальному) і спрощеному (неформальному) порядку. За загальним правилом розгляд адміністративних справ здійснюють у спрощеному порядку. У разі розгляду справи в спрощеному порядку адміністративний орган приймає рішення на підставі наявних у справі матеріалів. У разі розгляду справи в повному порядку адміністративний орган проводить слухання у справі, заслуховує пояснення учасників адміністративного провадження, призначає експертизу, огляд на місці тощо.

Стадія виконання адміністративного акта вирізняється тим, що адміністративний акт набирає чинності з дня його доведення до відома особи. Адміністративний акт виконують добровільно. У разі невиконання адміністративного акта адміністративний орган може застосувати заходи примусу.

У межах удосконалення наявного порядку процедури ухвалення адміністративних актів зауважимо, що його доцільно здійснювати з огляду на: 1) активну роль громадян (тобто слід визнати важливість активної участі громадян у вирішенні адміністративних питань, зокрема через можливість подання заяв та взаємодії з адміністративним органом); 2) прозорості й доступності інформації (тобто забезпечення доступності та зрозумілості інформації щодо прав й обов'язків осіб у контексті адміністративного провадження, щоб сприяти їхній ефективній участі та розумінню процесу); 3) ефективності процесу розгляду справ (тобто, забезпечення швидкого й ефективного розгляду адміністративних справ з огляду на справедливість і дотримання принципів законності); 4) новітніх та цифрових технологій у процедурі (тобто використання сучасних технологій для автоматизації та спрощення процесів ухвалення адміністративних актів, що може сприяти пришвидшенню та обмеженню бюрократичних перешкод); 5) використання альтернативних методів вирішення спорів (тобто сприяння використанню альтернативних методів вирішення спорів, які можуть сприяти конструктивній взаємодії сторін без необхідності затягування справи в тривалий адміністративний процес).

2.2. Процедури укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки.

Адміністративний договір є достатньо новою формою публічного адміністрування, можливості якої в диспозитивному регулюванні навіть охоронних правовідносин зумовлюють посилену увагу вчених і дослідників. Навіть те, що з часу прийняття Кодексу адміністративного судочинства України його нормативну дефініцію було змінено, засвідчує постійний

розвиток уявлень про особливість такого регулятора й необхідність додаткового осмислення [10, с. 43].

Попри наявність достатньої кількості праць, присвячених цьому явищу, навряд чи може йтися про наявність єдиного підходу до поняття та ознак, місця адміністративного договору в системі понять адміністративного права, зокрема у сфері забезпечення національної безпеки України [10, с. 43].

Згідно з Кодексом адміністративного судочинства України, адміністративний договір – це спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права й обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері, його укладають на підставі закону [50].

Адміністративісти стверджують, що адміністративні договори є зовнішньою формою вираження публічного адміністрування, за допомогою якого впроваджується диспозитивний метод правового регулювання адміністративно-правових відносин між органами публічної адміністрації, а також між суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами. Адміністративний договір (угоду) застосовують суб'єкти публічної адміністрації в тих випадках, коли застосування адміністративних актів є недоречним/неможливим або недоцільним, зокрема в регулюванні відносин надання адміністративних послуг [4, с. 205].

С. Магда адміністративний договір визначає як ґрунтовану на адміністративно-правових нормах письмову дво- або багатосторонню угоду, укладену для задоволення публічних потреб, обов'язковим суб'єктом якої є орган державної влади, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення адміністративних прав й обов'язків сторін [77, с. 81–83].

За своєю сутністю, зазначає І. В. Потапенко, адміністративний договір є адміністративним актом підзаконного характеру, який приймають у межах

закону та наявної в уповноваженого державою органу компетенції. У процесі дії він виконує структурно-організаційну функцію, функцію узгодження інтересів, стимулювальну функцію, функцію демократизації управління, інформаційну та нормотворчу функції [109, с. 272–274].

О. Панова визначила адміністративний договір з питань забезпечення публічної безпеки в Україні як договір, однією зі сторін якого є суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесено сферу забезпечення публічної безпеки. Метою укладення договору є реалізація державно-владних повноважень на забезпечення публічної безпеки, що забезпечує підтримання національної безпеки України та реалізацію наданих державним органам прав [95, с. 222].

Отже, адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України – це публічні письмові угоди, укладені між суб'єктом владних повноважень, відповідальним за сферу національної безпеки, й іншими зацікавленими сторонами з метою здійснення державних повноважень у забезпеченні національної безпеки України, координації дій та ресурсів між різними суб'єктами, зміцнення національної безпеки країни та розширення міжнародної співпраці щодо гарантування миру.

Юридичним значення адміністративного договору є те, що його ухвалюють: для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; для делегування публічно-владних управлінських функцій; для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; замість видання індивідуального акта; для врегулювання питань надання адміністративних послуг [4, с. 205].

Адміністративісти виокремлюють такі його ознаки: 1) одним з учасників адміністративного договору обов'язково є суб'єкт владних повноважень; 2) змістом адміністративного договору є права й обов'язки його учасників у публічній правовій сфері; 3) його укладають на підставі закону, тобто право суб'єкта владних повноважень укласти адміністративний договір має бути передбачене саме законом, а не

підзаконними актами; 4) реалізується на нормах адміністративного права; 5) зумовлює безпосереднє настання юридичних наслідків у вигляді виникнення, зміни та припинення правовідносин (меморандум про співпрацю), виникнення зміни, припинення прав й обов'язків його учасників (договори про розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу платника податків) у публічній сфері; 6) метою адміністративного договору є задоволення публічних інтересів; 7) адміністративний договір оформлює ті суспільні відносини, які охоплені предметом адміністративного права [4, с. 205–206; 40, с. 319].

С. Магда виокремлює такі ознаки адміністративного договору: 1. Одна зі сторін договору – суб'єкт владних повноважень. 2. Права й обов'язки сторін договору впливають із владних управлінських функцій такого суб'єкта. 3. Договір укладають з метою задоволення публічних потреб. 4. Складовою предмета договору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, які належать до змісту відповідної управлінської функції. 5. Порядок укладення та виконання угоди за загальним правилом регулюють норми публічного права із субсидіарним застосуванням у деяких окремих випадках норм цивільного права. 6. Адміністративний договір укладають в особливому процедурному порядку. 7. В адміністративні договори можуть вносити так звані застереження про виключні повноваження суб'єкта владних повноважень. Вони передбачають для владарюючого суб'єкта можливість уже після укладення договору без згоди іншої сторони: а) змінити положення договору в односторонньому порядку; б) безпосередньо, без впливу суду, накласти нові обтяження на сторону; в) давати нові додаткові вказівки з виконання договору; контролювати виконання зобов'язань іншою стороною; г) відмовлятися від продовження договору, якщо це відповідає «загальному благу». Водночас інша сторона має право тільки на деяку «фінансову рівність», тобто на відшкодування владою прямих збитків, але не має права вимагати виконання зобов'язання в натурі. 8. Адміністративний договір може бути

укладено всупереч волі однієї зі сторін. 9. Для адміністративних договорів передбачено письмову форму [77, с. 81–83].

Натомість І. В. Потапенко виокремлює такі ознаки: однією зі сторін адміністративного договору є орган державної влади, що діє відповідно до закріпленої в чинному законодавстві компетенції; укладається для реалізації та захисту публічного інтересу, водночас предмет адміністративного договору тісно пов'язаний зі здійсненням управлінських дій уповноваженим суб'єктом; за своєю юридичною природою адміністративний договір є підзаконним нормативним актом, який приймають у межах чинного законодавства на підставі норм адміністративного права; адміністративний договір, як і підзаконний нормативно-правовий акт, поширює свою дію не лише на його учасників, а й на інших осіб, що в процесі своєї діяльності стикаються з відносинами, які належать до предмета адміністративного договору; його укладають у передбаченій чинним законодавством формі, встановлено особливу процедуру укладення та вирішення спорів, що виникають у разі невиконання чи неналежного виконання укладеного договору [109, с. 272–274].

Отже, за своєю природою адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України є інструментами, що виконують декілька функцій, серед яких структурно-організаційна, узгодження інтересів, стимулювання співпраці, демократизації управління, інформаційна та нормотворча, що допомагає ефективно вирішувати питання захисту національної безпеки й підтримувати національну безпеку України, забезпечуючи одночасно дотримання законодавства та компетенцій відповідних державних органів.

Загалом адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України є специфічними юридичними інструментами, які спрямовані на забезпечення безпеки країни та здійснення управлінських функцій в цій сфері з такими відмітними особливостями:

- 1) порядок укладення та виконання регулюють публічне право та внутрішньо-спеціальні норми;
- 2) одна зі сторін – суб'єкт владних повноважень, що має компетенцію щодо забезпечення національної безпеки;
- 3) зміст пов'язаний з управлінськими функціями щодо забезпечення національної безпеки;
- 4) основною метою укладання адміністративних договорів щодо національної безпеки є захист національної безпеки й підтримання миру, задоволення публічних потреб і забезпечення національних інтересів;
- 5) має безпосередні наслідки в публічній сфері;
- 6) передбачає застереження про виключні повноваження.

Суб'єкти публічної адміністрації в процесі функціонування укладають різноманітні адміністративні договори, які можуть зводитися до кількох груп. Класифікація адміністративних договорів допомагає краще зрозуміти їх сутність, а також має значення для практики оскарження договорів у судовому порядку [4, с. 207–208].

Залежно від суб'єктного складу адміністративні договори поділяють на горизонтальні (їх укладають між органами виконавчої влади одного рівня або між органом виконавчої влади й органом місцевого самоврядування) та вертикальні (їх укладають між органами публічної адміністрації та фізичними чи юридичними особами). За характером відносин між сторонами договору координаційні договори укладають між суб'єктами права, які перебувають на однаковому юридичному рівні в ієрархії публічного адміністрування, або тими, що перебувають у рівному становищі, і субординаційні договори – укладають між суб'єктами права, які перебувають у відносинах влади-підпорядкування, – наприклад, між органом місцевого самоврядування та приватною особою (адміністративний договір між органом місцевого самоврядування та адвокатом, який бере на себе зобов'язання надавати від імені органу місцевого самоврядування

приватним особам безоплатну правову допомогу) [4, с. 207–208; 40, с. 138; 81, с. 114].

За юридичними властивостями: 1) нормативні (правовстановлювальні). Нормативні договори є горизонтальними. Це договори для їх сторін і водночас норми права для невизначеного кола осіб; розраховані на багаторазове застосування; є нормативними джерелами адміністративного права; мають правовстановлювальний характер. Їх укладають у публічних інтересах, а їхня цільова спрямованість – це досягнення загального блага; 2) індивідуальні (правозастосовні) – переважно вертикальні адміністративні договори, що мають вирішити індивідуальну конкретну справу, мають визначений суб'єкт дії, розраховані на одноразове застосування, мають правовстановлювальний характер. За змістом виокремлюють такі адміністративні договори: 1) мирові, які укладаються між суб'єктами права з метою врегулювання суперечки на підставі взаємних поступок і стосуються прав та обов'язків сторін (адміністративний договір між митним органом та порушником митних правил (ст. 521 Митного кодексу України), договір про розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань або податкового боргу платника податків); 2) договори обміну зобов'язаннями, відповідно до яких суб'єкти права беруть на себе зустрічні зобов'язання, які об'єднуються в таких договорах із певною метою та слугують реалізації функцій суб'єкта публічної адміністрації щодо виконання публічних завдань; 3) договори про співпрацю, які укладають між суб'єктами права з метою участі приватних осіб у реалізації публічних функцій (завдань); 4) охоронні договори, що укладають з метою встановлення режиму використання майна публічно-правового характеру та відповідальності за порушення такого режиму [4, с. 207–208; 40, с. 138; 81, с. 114; 137].

Можна навести деякі приклади адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки:

– Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1990 року, який визначає, що Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучені Штати Америки, вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держави, що не володіє ядерною зброєю, беручи до уваги зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю, що знаходиться на її території, у визначений період часу, відзначаючи зміни ситуації в галузі безпеки в усьому світі, включаючи закінчення холодної війни, що створили умови для глибоких скорочень ядерних сил, підтверджують таке:

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та наявні кордони України.
2. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що жодна їхня зброя ніколи не буде використана проти України, крім завдань самооборони чи будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.
3. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, й отримати будь-які переваги.
4. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі – учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною

зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї. 5. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави – учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю. 6. Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, унаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [84];

– Угода між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ від 28 січня 1997 року, що передбачає, що Сторони здійснюватимуть співробітництво в галузі військової підготовки в таких напрямках: навчання в академіях і військово-навчальних закладах; навчання в галузі військової медицини; обмін військовослужбовцями на стислий термін; взаємні візити військових делегацій; інші напрями за узгодженням Сторін [141];

– Договір про звичайні збройні сили в Європі від 19 листопада 1990 року, що визначив, що Держави-учасниці, керуючись Мандатом переговорів щодо звичайних збройних сил у Європі від 10 січня 1989 року і провівши у Відні ці переговори, які розпочалися 9 березня 1989 року, керуючись цілями і завданнями Наради з безпеки та співробітництва в Європі, у межах якої велися переговори щодо цього Договору, нагадуючи про їхнє зобов'язання утримуватися як у взаємних, так і взагалі в їхніх міжнародних відносинах від застосування сили або погрози силою як проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави,

так і будь-як інакше, не сумісним з метою та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, усвідомлюючи необхідність відвернення будь-якого воєнного конфлікту в Європі, усвідомлюючи спільну відповідальність за те, щоб досягти більшої стабільності й безпеки в Європі, прагнучи замінити воєнну конфронтацію новим характером відносин безпеки між усіма Державами-учасницями на основі мирного співробітництва і тим самим зробити внесок у запобігання розділення Європи; будучи прихильними до мети встановлення безпечного й стабільного балансу звичайних збройних сил у Європі на нижчих, ніж досі, рівнях, до ліквідації нерівності, яка завдає шкоди стабільності й безпеці, та ліквідації, в порядку першочергового пріоритету, потенціалу для здійснення раптового нападу і для початку великомасштабних наступальних дій у Європі; нагадуючи, що вони підписали або приєдналися до Брюссельського договору 1948 року, Вашингтонського договору 1949 року або Варшавського договору 1955 року і що вони мають право бути чи не бути учасницями союзних договорів; будучи прихильними до мети забезпечити, щоб у межах району застосування цього Договору кількість звичайних озброєнь і техніки, що обмежуються Договором, не перевищувала 400 000 бойових танків, 60 000 бойових броньованих машин, 40 000 артилерійських одиниць, 13 600 бойових літаків і 4000 ударних гелікоптерів; підтверджуючи, що цей Договір не має на меті негативно вплинути на інтереси безпеки будь-якої держави; підтверджуючи свій намір продовжувати процес контролю за звичайними озброєннями, включаючи переговори; беручи до уваги майбутні вимоги щодо європейської стабільності та безпеки в контексті розвитку політичної обстановки в Європі; домовилися про те, що кожна Держава-учасниця виконує зобов'язання, викладені в цьому Договорі, згідно з його положеннями, включаючи зобов'язання, що належать до таких п'яти категорій звичайних збройних сил: бойові танки, бойові броньовані машини, артилерія, бойові літаки та бойові гелікоптери. Кожна Держава-учасниця здійснює також інші

заходи, викладені в цьому Договорі, спрямовані на забезпечення безпеки й стабільності як у період скорочення звичайних збройних сил, так і після завершення скорочень [32];

– Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії від 10 лютого 1993 року, у якому визначено, що мир і дружба є і залишатимуться основою відносин між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії. Ці відносини будуватимуться на засадах взаємної довіри й розуміння, партнерства і співробітництва. Сторони, підтверджуючи свої зобов'язання згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, докладатимуть зусиль до тісної співпраці у справі дотримання завдань і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, зміцнення Організації Об'єднаних Націй та забезпечення ефективного реагування з боку Організації Об'єднаних Націй на загрози міжнародному миру й безпеці. Сторони співпрацюватимуть в межах інших міжнародних організацій, членами яких вони є, а також на міжнародних конференціях і форумах з метою сприяння зміцненню структури тривалого співробітництва між країнами світу. Сторони розвиватимуть свої відносини на основі чіткого дотримання принципів міжнародного права й сумлінності. Вони проголошують свою відданість мирному вирішенню спорів, принципам суверенної рівності, територіальної цілісності та недоторканості кордонів, демократичним принципам і практиці відкритого суспільства, а також повазі прав людини й верховенства закону. Вони стверджують, що відносини між ними регулюватимуться, зокрема, їх зобов'язаннями згідно з документами Ради з безпеки і співробітництва в Європі, включаючи Хельсінський Заключний акт, Паризьку Хартію для нової Європи і Хельсінський документ 1992 року [33] та ін.

Отже, Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1990 року (Будапештський меморандум) засвідчив нашій державі й усьому

світу неефективність «глобальних адміністративних договорів», тобто суб'єктних. На наш погляд, нині напрямами забезпечення національної безпеки є внутрішній розвиток системи безпеки й оборони та міждержавні форми співпраці. Міждержавні адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки є важливим інструментом міжнародного співробітництва в цій сфері, оскільки вони дозволяють регулювати відносини між державами в таких сферах, як взаємодія органів безпеки й оборони, обмін інформацією та досвідом, підготовка кадрів, протидія транснаціональним загрозам.

Процедуру укладання міждержавних адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки регулюють міжнародне право, а також законодавство держав-учасниць. На нашу думку, процедура укладання такого договору може передбачати: 1) підготовку проекту договору (одна з держав-учасниць готує проект міждержавного адміністративного договору й направляє його іншій державі-учасниці); 2) узгодження проекту договору (дві держави-учасниці узгоджують проект договору шляхом обміну листами або шляхом проведення переговорів); 3) укладання договору (узгоджений проект договору підписують представники держав-учасниць); 4) процес набрання чинності договором (договір набуває чинності з дня його підписання).

Незалежно від процедури укладання міждержавного адміністративного договору, він повинен відповідати вимогам законності, ясності, повної визначеності й узгодженості. Тобто міждержавні адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки є важливим інструментом забезпечення міжнародної безпеки, адже вони дають змогу державам-учасницям спільно протидіяти транснаціональним загрозам, а також підвищувати ефективність співробітництва у сфері забезпечення національної безпеки.

Сучасний розвиток суспільних відносин передбачає суттєву зміну правовідносин між публічною адміністрацією – органами виконавчої влади

та місцевого самоврядування (органами й посадовими особами) – та громадянами, що покладає як забезпечення балансу публічних і приватних інтересів, так і гармонійних взаємозв'язків між зазначеними суб'єктами. Цей практичний процес реалізації завдань і функцій діяльності публічної адміністрації знаходить юридичний вияв у відповідних формах. Однією з правових форм діяльності публічної адміністрації є укладання адміністративних договорів, зміст яких становлять права й обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта публічної адміністрації. Особливість адміністративного договору полягає в тому, що йому не властиві засади вільного волевиявлення, свободи договору, звичаїв ділового обігу, юридичної рівності сторін договору, що є характерними рисами для регулювання цивільних договорів [4, с. 208–210].

Під час укладання адміністративного договору громадянин (юридична особа) обмежений самостійно обирати певний варіант договірних прав й обов'язків, на відміну від укладання цивільних договорів, що зумовлено як юридичною природою адміністративного договору, який є правовим актом застосування норм права, унаслідок чого реалізується компетенція публічної адміністрації, так й імперативним характером адміністративно-правових норм, проте й публічна адміністрація теж обмежена свободою укладання договору, однак, на відміну від громадянина, вона залежить від визначених нормативно-правовими актами повноважень суб'єкта публічної адміністрації [4, с. 208–210].

Адміністративний договір є основною правовою формою, що опосередковує виникнення прав й обов'язків його учасників, він є домовленістю двох або більше його учасників (сторін). Правове регламентування укладення адміністративного договору передбачено адміністративно-правовими нормами, що визначають повноваження суб'єкта публічної адміністрації, який має право реалізувати надані йому управлінські повноваження у формі адміністративного договору. Для укладання та виконання адміністративних договорів передбачено класичний

порядок їх укладення, визначено їх межами, які встановлені Цивільним кодексом України, а саме: загальні положення про договір (зміст договору, строк договору, форма договору, момент укладання договору, місце укладання договору, правові наслідки невиконання умов договору) [4, с. 208–210].

О. М. Ілюшик, зважаючи на позиції науковців і практику договірної роботи в правоохоронних органах, пропонує такий загальний порядок укладення адміністративних договорів, які використовують правоохоронні органи: 1. Організації договірному процесу (встановлення необхідності врегулювання конкретної управлінської проблеми в діяльності правоохоронного органу за допомогою укладення адміністративного договору, визначення потенційних учасників договірних відносин, установлення нормативно-правових підстав для укладення адміністративної угоди, визначення матеріально-технічного забезпечення, кадрових можливостей виконання договору). 2. Проведення попередніх переговорів (консультації між потенційними сторонами для виявлення взаємної зацікавленості в реалізації змісту (умов) договору, визначення основних вимог до контрагента, складання робочого проєкту договору). 3. Узгодження умов адміністративного договору й ухвалення рішення (вирішують переддоговірні спори, досягають згоди щодо всіх умов адміністративного договору, формують остаточний текст договору, приймають рішення у відповідній формі щодо укладення договору). 4. Оформлення договору (надають відповідну форму адміністративного договору, з огляду на вимоги юридичної техніки, здійснюють у випадках, передбачених законодавством реєстрація договору) [42, с. 130].

Стадії процедури укладання договору А. Мельников пропонує згрупувати так: 1. Пропозиція укласти договір. Якщо договір ініціює орган влади, це означає проведення їм попередньо оцінки дотримання необхідних умов й одержання схвалення вищого органу у випадку, коли це необхідно. Якщо пропозиція укласти договір надходить від іншої особи, то цю

експертизу проводить орган влади після отриманої пропозиції. Цивільне право припускає для оферти письмову або усну форму. Через публічну значущість для деяких видів адміністративних договорів законом може бути передбачена тільки письмова форма пропозиції укласти договір. Загалом адміністративному праву притаманне визначення умов договору вже на цій, першій, стадії, з огляду на існування встановлених законодавством вимог до умов, наявності зразкових і навіть обов'язкових форм договору.

2. Прийняття пропозиції укласти договір. Ця стадія (у цивільному праві – акцепт) полягає в дії, що недвозначно свідчить про бажання другої сторони вступити в договірні правовідносини. Заявляючи про своє бажання вступити в адміністративно-договірні правовідносини, майбутній учасник заздалегідь погоджується з тими умовами, які диктує законодавець цьому видові угод. Виступаючи ініціатором або даючи згоду на укладення адміністративного договору, публічний орган може визначити свої вимоги обов'язковими, і в такому випадку інша сторона зобов'язана з ними погодитися.

3. Узгодження умов договору. Не всі положення договору владний контрагент вправі пропонувати у вигляді ультиматуму. Розумні пропозиції контрагента можуть поліпшити договір, зокрема з позиції спрямованості на благо суспільства. У договорах про співробітництво, взаємне делегування повноважень наявність стадії узгодження умов є безперечною. Взяти верх на стадії узгодження може учасник, що запропонував вигідніші, порівняно із заявленими, умови.

4. Укладення договору. На цій стадії відбувається надання договору вигляду офіційного документа. Для адміністративного договору закон має передбачати обов'язкову письмову форму договору; саме з моменту надання встановленої форми договір вважають укладеним, а адміністративно-договірні відносини – тими, що виникли. П'ятою, факультативною, стадією може бути одержання схвалення укладеної угоди вищим органом влади (передусім у вигляді рішення) [82, с. 23–25].

Чинність адміністративного договору безпосередньо пов'язана з вимогами до процедури його укладання, змісту, правосуб'єктності його учасників. Загальними умовами чинності адміністративних договорів слід визнати такі: його укладено в межах компетенції відповідного суб'єкта публічної адміністрації; нормативний акт не вимагає від суб'єкта публічної адміністрації діяти в іншій формі – наприклад, через видання індивідуального адміністративного акта [4, с. 208–210].

Недотримання встановлених нормами адміністративного законодавства вимог до процедури укладання адміністративного договору чи відсутність умов, необхідних для його укладення, виключає підстави для реалізації владних (управлінських) функцій і завдань у договірній формі. Водночас відсутність (недостатність) підстав для укладення адміністративного договору з конкретною фізичною чи юридичною особою не виключає наявність правових передумов для встановлення адміністративно-договірних правовідносин з іншими суб'єктами права. О. Заярний сформував правові передумови укладення адміністративного договору: 1. Нормативні передумови, тобто сукупність встановлених адміністративним законодавством норм, що визначають, які види адміністративних правовідносин можуть втілюватися в договірній формі, між якими суб'єктами та на основі яких підстав можуть укладати адміністративний договір, якими владними (управлінськими повноваженнями) наділяють орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування з реалізації договірних повноважень, а також вимоги, яким повинен відповідати адміністративний договір. 2. Програмно-цільові передумови, що виявляються через нормативне закріплення завдань адміністративно-правового регулювання, реалізація яких допускається шляхом укладення адміністративного договору, зокрема на виконання державних і місцевих програм соціально-економічного розвитку, інших цілевих програм. 3. Компетенційні передумови, сутність яких виявляється в законодавчому закріпленні за органами виконавчої влади, органами

місцевого самоврядування, їх посадовими особами повноважень, зокрема делегованих щодо укладення, зміни та розірвання конкретних видів адміністративних договорів, здійснення контролю за належним виконанням зобов'язань, що з них виникають. 4. Адміністративно-процедурні передумови, що становлять передбачену законодавством України систему заходів дій суб'єкта владних повноважень, спрямованих на визначення юридичної або фізичної особи, з якою мають укласти адміністративний договір. 5. Наявність вираженої у встановленій законом формі пропозиції (оферти) органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, фізичних або юридичних осіб щодо укладання адміністративного договору, погодження його мети, завдань, предмета, строку, найменування сторін, правового режиму його виконання. Правові передумови цього виду притаманні всім адміністративним договорам незалежно від сфери їх укладення, сторін договору, мети, на реалізацію якої спрямовані адміністративні договори [41, с. 61–66].

Підставами укладання адміністративних договорів є: 1. Наявність управлінської ситуації, що має бути (вказівка нормативного акта) або може бути (адміністративний розсуд) урегульована за допомогою договору. Горизонтальний адміністративний договір може бути укладений органом публічної адміністрації у двох випадках: відповідно до вказівки в законі про можливість укладання адміністративного договору; відповідно до виникнення управлінської ситуації, що не може бути врегульована за допомогою іншої форми діяльності публічної адміністрації. У першому випадку укладення договору є правовим обов'язком органу, у другому – виносять на розсуд його учасників. Укладення ж вертикальних адміністративних договорів завжди потребує законодавчо встановленої підстави (нормативний припис про обов'язок укласти договір за умови настання певних юридичних фактів). 2. Наявність нормативно закріплених юридичних фактів, з настанням яких пов'язано виникнення зобов'язання. Наявність волевиявлення сторін, їх бажання вступити в договірні відносини

з мотивів здійснення правомірних дій. Адміністративний договір може з'явитися лише в добровільному порядку, тобто через погодження волі його сторін. 3. Наявність взаємної згоди з усіх істотних умов договору. Вимоги до адміністративного договору поділяють на: вимоги законності (зокрема процедурні вимоги); вимоги доцільності. Недотримання цих вимог має зумовлювати визнання адміністративних договорів нікчемними (у разі порушення вимог законності й істотного порушення процедурних вимог) або заперечними [4, с. 208–210].

Отже, процедура укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки може бути складною і відповідати специфіці галузі. На нашу думку, адміністративним договорам притаманні така структура й послідовність під час укладення:

1. Аналіз потреб (визначення конкретних потреб і завдань, які повинні бути виконані в межах національної безпеки).

2. Ідентифікація сторін (визначення учасників, які мають інтереси у сфері забезпечення національної безпеки, таких як державні органи, підприємства, наукові установи тощо).

3. Розроблення проєкту договору (розроблення конкретних умов і вимог, які повинні бути включені до договору, а також чітке визначення прав й обов'язків кожної сторони в контексті забезпечення національної безпеки).

4. Юридична оцінка (проведення юридичної експертизи проєкту договору для забезпечення його відповідності законодавству).

5. Затвердження договору (у випадку позитивної юридичної експертизи затвердження проєкту договору компетентними органами чи посадовими особами).

6. Узгодження умов (узгодження умов і деталей договору між сторонами, вирішення можливих спірних питань).

7. Підписання договору (офіційне укладення договору, зокрема підписання представниками сторін).

8. Виконання договору й моніторинг (сторони здійснюють взаємне виконання своїх зобов'язань згідно з умовами договору та постійно здійснюють моніторинг виконання договору, вирішують можливі проблеми та конфлікти).

9. Зміна та розірвання договору (внесення змін до договору у випадку необхідності, за взаємною згодою сторін і вирішення питань розірвання договору в разі порушення умов або інших обставин).

10. Вирішення суперечок між сторонами (пошук конструктивних рішень для вирішення будь-яких суперечок або розбіжностей).

11. Судовий захист (випадки, коли конфлікт не може бути вирішено шляхом переговорів, можуть бути передані судовому захисту).

2.3. Процедури застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки.

Сучасний світ постає перед низкою викликів і загроз, які ставлять під загрозу глобальний мир. Обов'язково слід привернути увагу до абсолютного стрімкого зростання рівня кіберзлочинності й кібератак на урядові та приватні інфраструктури, що створює загрозу для інформаційного простору. Україна як незалежна країна не є винятком і теж постає перед різноманітними загрозами, включаючи військову агресію, кіберзлочинність, інформаційну війну, економічний тиск тощо.

Дослідження організаційних інструментів у контексті національної безпеки важливе для розуміння, як наша країна може ефективно реагувати на ці загрози, і сформувати ефективнішу систему захисту національної безпеки не лише у фізичному, а й в інформаційному просторі.

Деякі вчені трактують організаційні інструменти як здійснення матеріально-технічних операцій. Здійснення матеріально-технічних

операцій передбачає забезпечення публічною адміністрацією збирання, зберігання та оброблення інформації, використання технічних засобів, створення матеріально-технічних умов праці тощо. Вони в системі форм адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації виконують допоміжну роль [3, с. 230; 4, с. 224–225;].

У спеціальній літературі залежно від призначення та засобів виконання виокремлюють такі матеріально-технічні операції: діловодські (операції, пов'язані з виготовленням документів органами управління, яким притаманний технічний характер, – листування, передрук, розмноження тощо); безпосереднє виконання приписів правових актів, якщо воно має матеріальний (технічний) характер (операції про передання засобів або майна, видання виконавчих документів, проведення конфіскації, оплатного вилучення тощо); реєстраційні, що мають самостійне значення (реєстрація фактів і подій у сфері управління); статистичні (збирання та оброблення статистичної інформації відповідно до встановлених правил); інформаційно-довідкові (складання та опрацювання доповідних записок, довідок за результатами перевірок, підготовка довідників і довідок про роботу органів управління, надання відповідних роз'яснень і консультацій на підставі інформаційних матеріалів); щодо систематизації матеріалів, зокрема правових актів (створення комплексних інформаційно-аналітичних систем для державних потреб); інформаційно-технологічні (упровадження інформаційних технологій у різних ланках державного управління) [3, с. 230; 4, с. 224–225].

На наш погляд, організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України – це інструментарій системи управління та адміністрування у сфері національної безпеки, що передбачає комбінацію форм, заходів, дій, процедур і ресурсів, спрямованих на забезпечення організаційного функціонування системи забезпечення національної безпеки. Організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України можуть бути правового, організаційного, військового,

правоохоронного, розвідувального, кібернетичного, інформаційного, технічного, економічного та соціального характеру, що обумовлено для всебічного сприяння національному та глобальному об'єднанню щодо підтримки демократичних цінностей, стабільності й миру в суспільстві.

Загалом, особливість організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України полягає в мультисекторній різноманітності, багатоплановості й багатоскладовості. Такі інструменти можуть бути обов'язковими та необов'язковими. Їх основною метою є саме допомога в організації функціонування системи забезпечення національної безпеки.

До організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України належать:

- комплексний огляд сектору безпеки й оборони;
- формування, функціонування та підтримання інформаційних мереж, програм, сервісів, реєстрів;
- хмарні послуги;
- паспортизація;
- навчальні програми, тренінги, курси тощо;
- спільні наради, семінари;
- міжнародне співробітництво;
- внутрішня координація, взаємодія та співпраця;
- наукові дослідження та експертизи у сфері національної безпеки;
- обмін інформацією;
- залучення спеціалістів і фахівців, підвищення їх кваліфікації.

Схарактеризуємо деякі з них. Комплексний огляд сектору безпеки й оборони проводять за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, яке вводиться в дію указом Президента України. Комплексний огляд сектору безпеки й оборони передбачає проведення: оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, огляду оборонно-промислового комплексу, огляду розвідувальних органів України,

огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, огляду стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і критичної інформаційної інфраструктури. У разі необхідності Рада національної безпеки і оборони України може прийняти рішення про проведення окремих оглядів, що включені до комплексного огляду сектору безпеки й оборони, яке вводиться в дію указом Президента України. Проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони здійснюють відповідно до Стратегії національної безпеки України та інших документів довгострокового планування. Науково-методичне забезпечення проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони здійснює Національний інститут стратегічних досліджень. Кабінет Міністрів України визначає порядок проведення: 1) оборонного огляду – Міністерством оборони України; 2) огляду громадської безпеки та цивільного захисту – Міністерством внутрішніх справ України; 3) огляду оборонно-промислового комплексу – центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику; 4) огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, – Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України. Кабінет Міністрів України організовує, контролює та попередньо схвалює результати проведення зазначених оглядів. Порядок проведення огляду розвідувальних органів України визначає Президент України. Порядок проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом визначає Президент України. Організацію та контроль проведення такого огляду здійснює Служба безпеки України. За результатами оглядів формується перспективна модель сектору безпеки й оборони шляхом послідовного нарощування спроможностей його складових до виконання завдань за призначенням і формування на цій основі боєздатних, мобільних, підготовлених на належному рівні, усебічно забезпечених сил безпеки й сил оборони, здатних захистити національні інтереси України та брати активну

участь у міжнародних заходах із підтримання миру й безпеки. Основними критеріями для зміни чисельності складових сектору безпеки й оборони є зміни безпекового середовища та реальні економічні і фінансові можливості держави. Звіти про результати проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони та окремих оглядів надають органи у встановленому порядку на розгляд і затвердження Радою національної безпеки і оборони України [120].

Отже, комплексний огляд сектору безпеки й оборони як організаційний інструмент у сфері забезпечення національної безпеки є систематичним інструментом, призначеним для аналізу, оцінювання та планування дій у сфері забезпечення національної безпеки, який визначається детальним розглядом різних аспектів, пов'язаних із сферою безпеки й оборони країни.

На нашу думку, комплексний огляд сектору безпеки і оборони є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки він дає змогу оцінити поточний стан сектору безпеки й оборони та його відповідність сучасним викликам і загрозам, визначити пріоритетні напрями реформування та розробити заходи щодо підвищення ефективності діяльності сектору безпеки й оборони.

Процедуру комплексного огляду сектору безпеки й оборони проводять за участю представників усіх органів і підрозділів сектору безпеки й оборони, а також залучених експертів, вона передбачає такі етапи:

- 1) етап підготовки (розробляють план проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони, визначають методи й інструменти дослідження, а також формують робочу групу);

- 2) етап збору інформації (здійснюють збір інформації про стан і діяльність сектору безпеки й оборони);

- 3) етап аналізу інформації (проводять аналіз зібраної інформації та розробляють висновки щодо стану сектору безпеки й оборони);

4) етап підготовки звіту (на цьому етапі готують звіт про результат комплексного огляду сектору безпеки й оборони);

5) етап затвердження звіту (звіт про результати комплексного огляду сектору безпеки й оборони розглядає і затверджує вищий орган державної влади, який здійснює керівництво сектором безпеки й оборони);

6) безпосередня реалізація рекомендацій (рекомендації, які містяться у звіті, повинні бути реалізовані органами та підрозділами сектору безпеки й оборони).

Закон України «Про хмарні послуги» від 17 лютого 2022 року № 2075-ІХ визначає правові відносини, що виникають під час надання хмарних послуг, і встановлює особливості використання хмарних послуг органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, державними підприємствами, установами й організаціями, суб'єктами владних повноважень та іншими суб'єктами, яким делеговані такі повноваження. Хмарні послуги надають користувачам хмарних послуг на договірних засадах надавачі хмарних послуг. До хмарних послуг належать: інфраструктура як послуга – хмарна послуга, що полягає в наданні користувачу хмарних послуг обчислювальних ресурсів, ресурсів зберігання або систем електронних комунікацій за допомогою технології хмарних обчислень; платформа як послуга – хмарна послуга, що полягає в наданні користувачу хмарних послуг доступу до інфраструктури та наборів комп'ютерних програм (операційних систем, системних комп'ютерних програм, програмних засобів для комп'ютерного програмування, програмних засобів управління базами даних) за допомогою технології хмарних обчислень; програмне забезпечення як послуга – хмарна послуга, що полягає в наданні користувачу хмарних послуг доступу до прикладних комп'ютерних програм за допомогою технології хмарних обчислень через онлайн сервіс або комп'ютерні програми-агенти; безпека як послуга – послуга з кіберзахисту, яку надають користувачу хмарних

послуг з використанням хмарних ресурсів; інші послуги, що відповідають визначенню хмарних послуг [131].

Учасниками відносин у сфері хмарних послуг є: користувач хмарних послуг, включаючи публічного користувача; надавач хмарних послуг; надавач послуг центру обробки даних; органи державної влади. Організаційну систему державного управління і регулювання під час надання хмарних послуг становлять: 1) Кабінет Міністрів України; 2) регулятор комунікаційних послуг; 3) центральний орган виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику під час надання хмарних послуг; 4) орган, уповноважений здійснювати контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних; 5) Міністерство оборони України; 6) Національний банк України; 7) Центральна виборча комісія. Вимоги у сфері електронних довірчих послуг за допомогою технології хмарних обчислень затверджує Кабінет Міністрів України. Захист прав користувачів хмарних послуг та/або послуг центру обробки даних, а також механізм реалізації захисту цих прав регулюють закони України «Про хмарні послуги», «Про захист прав споживачів» і «Про електронні комунікації». Порядок застосування технології хмарних обчислень та надання хмарних послуг банками, особами, що провадять діяльність на ринках фінансових послуг, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України, платіжними організаціями та/або учасниками платіжних систем, операторами послуг платіжної інфраструктури визначає Національний банк України відповідно до вимог Закону України «Про хмарні послуги». Особливості порядку застосування технології хмарних обчислень і надання хмарних послуг та послуг центру обробки даних з питань національної безпеки у воєнній і оборонній сферах, зокрема питання, пов'язані зі зверненням за одержанням хмарних послуг в інтересах оборони та порядок отримання хмарних послуг, вирішуються Міністерством оборони України з урахуванням вимог Закону України «Про хмарні послуги», з огляду на позиції посилення національної безпеки у

воєнній та оборонній сферах і виконання завдань у сфері оборони, з огляду на міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [131].

Тобто хмарними послугами слід вважати модель надання ІТ ресурсів і сервісів через мережу Інтернет, які можуть використовувати для зберігання, обробки, аналізу даних, надання доступу до програмного забезпечення тощо.

У сфері забезпечення національної безпеки хмарні послуги можуть застосовувати з такою метою: 1. Зберігання і обробка даних: хмарні послуги можуть використовувати для зберігання та обробки великих обсягів даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки. Наприклад, хмарні послуги можуть використовувати для зберігання та обробки даних розвідки, даних про тероризм, даних про цивільну оборону тощо. 2. Аналіз даних: хмарні послуги можуть використовувати для аналізу даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки. Наприклад, хмарні послуги можуть використовувати для аналізу даних про загрози, ймовірні сценарії кризових ситуацій тощо. 3. Надання доступу до програмного забезпечення: хмарні послуги можуть використовувати для надання доступу до програмного забезпечення, яке може бути необхідним для забезпечення національної безпеки. Наприклад, хмарні послуги можуть використовувати для надання доступу до програмного забезпечення для управління критичною інфраструктурою, програмного забезпечення для кібербезпеки тощо.

Процедуру надання хмарних послуг як організаційного інструменту у сфері забезпечення національної безпеки слід здійснювати з огляду на засади законності, ефективності та конфіденційності, вона охоплює такі етапи:

1) підготовка (на цьому етапі здійснюють попереднє вивчення потреб органів і підрозділів сектору безпеки й оборони в хмарних послугах.

Визначають типи хмарних послуг, які можуть бути необхідні, а також вимоги до безпеки та конфіденційності даних);

2) вибір постачальника хмарних послуг (на цьому етапі здійснюють відбір постачальників хмарних послуг, які відповідають вимогам органів і підрозділів сектору безпеки й оборони. Під час вибору постачальника враховують такі фактори, як досвід роботи з органами й підрозділами сектору безпеки та оборони, рівень безпеки і конфіденційності хмарних сервісів, а також фінансові умови);

3) укладення відповідного договору (на цьому етапі укладають договір між органом або підрозділом сектору безпеки й оборони та постачальником хмарних послуг. Договір повинен містити всі необхідні умови надання хмарних послуг, зокрема вимоги до безпеки та конфіденційності даних);

4) етап упровадження (на цьому етапі здійснюють упровадження хмарних послуг в органах і підрозділах сектору безпеки й оборони. Він охоплює навчання користувачів, а також налаштування хмарних сервісів відповідно до вимог органів і підрозділів сектору безпеки й оборони);

5) етап безпосередньої експлуатації (на цьому етапі здійснюють експлуатацію хмарних послуг. Передбачає моніторинг безпеки й конфіденційності даних, а також надання технічної підтримки користувачам);

6) етап моніторингу (на цьому етапі здійснюють моніторинг ефективності використання хмарних послуг. Охоплює оцінку відповідності хмарних послуг потребам органів і підрозділів сектору безпеки й оборони, а також виявлення можливих проблем і ризиків);

7) етап оцінювання ефективності (на цьому етапі проводять періодичні оцінки ефективності та внесення коректив у стратегії використання хмарних послуг).

З метою проведення аналізу можливих основних загроз і потенційних негативних наслідків для об'єктів критичної інфраструктури, запобігання та

попередження виникнення таких загроз для критичної інфраструктури оператори об'єктів критичної інфраструктури здійснюють підготовку та подають на погодження до відповідних секторальних органів у сфері захисту критичної інфраструктури, відповідного функціонального органу паспорт безпеки на кожний об'єкт критичної інфраструктури. Паспорт безпеки на об'єкт критичної інфраструктури містить інформацію про ідентифікацію об'єкта та заходи щодо його захисту й безпеки, а також визначає перелік посад і відповідальних осіб, до завдань яких належать зв'язок та обмін інформацією із суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури. Паспорт безпеки розробляють (переглядають) з огляду на визначені проєктні загрози. Погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури здійснюють безоплатно для всіх операторів об'єктів критичної інфраструктури незалежно від форми власності. Вимоги до порядку розроблення та погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури, його наповнення, зміст, порядок і строки подання встановлює Кабінет Міністрів України. Національний банк України визначає з огляду на вимоги закону порядок розроблення паспорта безпеки на об'єкти критичної інфраструктури, зміст і строки подання його банками, іншими особами, що здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України, платіжними організаціями, учасниками платіжних систем, операторами послуг платіжної інфраструктури. Оператор критичної інфраструктури несе відповідальність за достовірність даних, наведених у паспорті безпеки, своєчасність внесення до нього змін. Відомості, що містяться в паспорті безпеки, є інформацією з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом [118].

Отже, паспортизація – це процес визначення та документування вимог до безпеки інформаційних систем та їх компонентів. Паспортизація є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки вона дає змогу забезпечити відповідність інформаційних

систем вимогам законодавства України й міжнародних стандартів, оцінити рівень безпеки інформаційних систем та їх компонентів, спланувати заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем.

Паспортизацію проводять за участю фахівців з безпеки інформаційних систем, вона охоплює такі етапи:

- 1) ідентифікація інформаційних систем (на цьому етапі здійснюють ідентифікацію всіх інформаційних систем, які підлягають паспортизації);
- 2) аналіз інформаційних систем (здійснюють аналіз інформаційних систем з метою визначення їх складу, функціонування та вимог до безпеки);
- 3) формування паспортів інформаційних систем (формують паспорти інформаційних систем, які містять інформацію про склад, функціонування, вимоги до безпеки та заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем).

Також як організаційний інструмент можна виокремити міжнародне співробітництво з питань національної безпеки, що є однією з форм реалізації державної політики у сфері національної безпеки та спрямовується на захист національних інтересів України. Засади міжнародного військово-технічного співробітництва визначає законодавство України. Міжнародне співробітництво з питань національної безпеки здійснюють за загальним керівництвом Президента України [120].

Одним з інструментів можна виокремити координацію у сферах національної безпеки й оборони, що здійснює Рада національної безпеки і оборони України відповідно до ст. 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України». В умовах воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів. У випадках, передбачених законом, Рада національної безпеки і

оборони України подає на розгляд Президентіві України пропозиції щодо утворення вищого колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держави в особливий період. Пропозиції про утворення цього органу та його персональний склад затверджують рішенням Ради національної безпеки і оборони України та вводять у дію Указом Президента України [120].

Усе викладене вище дає підстави для таких висновків:

– особливість організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України полягає в мультисекторній різноманітності, багатоплановості та багатоскладовості. Такі інструменти можуть бути обов'язковими й необов'язковими. Їх основною метою є саме допомога в організації функціонування системи забезпечення національної безпеки;

– до організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України віднесено: комплексний огляд сектору безпеки й оборони; формування, функціонування та підтримання інформаційних мереж, програм, сервісів, реєстрів; хмарні послуги; паспортизацію; навчальні програми, тренінги, курси тощо; спільні наради, семінари; міжнародне співробітництво; внутрішню координацію, взаємодію та співпрацю; наукові дослідження та експертизи у сфері національної безпеки; обмін інформацією; залучення спеціалістів і фахівців, підвищення їх кваліфікації;

– комплексний огляд сектору безпеки й оборони як організаційний інструмент у сфері забезпечення національної безпеки є систематичним інструментом, призначеним для аналізу, оцінювання та планування дій у сфері забезпечення національної безпеки, який визначений детальним розглядом різних аспектів, пов'язаних зі сферою безпеки й оборони країни. Комплексний огляд сектору безпеки та оборони є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки він дає змогу оцінити поточний стан сектору безпеки й оборони та його відповідність сучасним викликам і загрозам, визначити пріоритетні напрями

реформування сектору безпеки й оборони та розробити заходи щодо підвищення ефективності діяльності сектору безпеки і оборони;

– процедуру комплексного огляду сектору безпеки та оборони проводять за участю представників усіх органів і підрозділів сектору безпеки й оборони, а також залучених експертів, вона охоплює такі етапи: 1) підготовка (розробляють план проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони, визначають методи й інструменти дослідження, а також формують робочу групу); 2) збір інформації (здійснюють збір інформації про стан і діяльність сектору безпеки й оборони); 3) аналіз інформації (проводять аналіз зібраної інформації та розробляють висновки щодо стану сектору безпеки й оборони); 4) підготовка звіту (на цьому етапі готують звіт про результат комплексного огляду сектору безпеки і оборони); 5) затвердження звіту (звіт про результати комплексного огляду сектору безпеки й оборони розглядає і затверджує вищий орган державної влади, який здійснює керівництво сектором безпеки й оборони); 6) безпосередня реалізація рекомендацій (рекомендації, які містяться в звіті, повинні бути реалізовані органами й підрозділами сектору безпеки та оборони);

– хмарними послугами слід вважати модель надання ІТ ресурсів і сервісів через мережу Інтернет, які можуть використовувати для зберігання, обробки, аналізу даних, надання доступу до програмного забезпечення тощо. У сфері забезпечення національної безпеки хмарні послуги можуть застосовувати з метою: 1) зберігання і обробки даних: хмарні послуги можуть використовувати для зберігання й обробки великих обсягів даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки (наприклад, для зберігання та обробки даних розвідки, про тероризм, цивільну оборону тощо); 2) аналіз даних: хмарні послуги можуть використовувати для аналізу даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки (наприклад, для аналізу даних про загрози, імовірні сценарії кризових ситуацій тощо); 3) надання доступу до програмного забезпечення: хмарні послуги можуть використовувати для

надання доступу до програмного забезпечення, яке може бути необхідним для забезпечення національної безпеки (наприклад, для надання доступу до програмного забезпечення з управління критичною інфраструктурою, програмного забезпечення для кібербезпеки тощо);

– паспортизація – це процес визначення та документування вимог до безпеки інформаційних систем та їх компонентів. Паспортизація є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки вона дає змогу забезпечити відповідність інформаційних систем вимогам законодавства України й міжнародних стандартів, оцінити рівень безпеки інформаційних систем та їх компонентів, спланувати заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем. Паспортизацію проводять за участю фахівців з безпеки інформаційних систем, вона охоплює такі етапи: 1) ідентифікація інформаційних систем (на цьому етапі здійснюють ідентифікацію всіх інформаційних систем, які підлягають паспортизації); 2) аналіз інформаційних систем (на цьому етапі здійснюють аналіз інформаційних систем з метою визначення їх складу, функціонування та вимог до безпеки); 3) формування паспортів інформаційних систем (на цьому етапі формують паспорти інформаційних систем, які містять інформацію про склад, функціонування, вимоги до безпеки та заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем).

Отже, організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України – це інструментарій системи управління та адміністрування у сфері національної безпеки, що охоплює комбінацію форм, заходів, дій, процедур і ресурсів, спрямованих на забезпечення організаційного функціонування системи забезпечення національної безпеки. Організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України можуть бути правового, організаційного, військового, правоохоронного, розвідувального, кібернетичного, інформаційного, технічного, економічного та соціального спрямування, що обумовлено

всебічним сприянням національному та глобальному об'єднанню з підтримки демократичних цінностей, стабільності та миру в суспільстві.

Висновки до розділу 2

1. Види адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки є обмеженими й мінімальними, адже положення акта вказують на непоширеність на відносини щодо застосування законодавства про національну безпеку й оборону. Однак правовідносини щодо забезпечення національної безпеки можуть опосередковано стосуватися законодавства про національну безпеку й оборону, відповідно, деякі види адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки наявні, до них віднесено: акти про надання дозволів проведення мирних зібрань та зборів; акти щодо запобігання та припинення протиправної діяльності суб'єктів господарювання, які можуть посягати на національну безпеку; дозволи щодо зброї; акти щодо перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.

2. Висвітлено, що порядок процедури ухвалення адміністративних актів є важливим елементом системи адміністративного права України, адже він спрямований на забезпечення правомірності, ефективності та прозорості діяльності органів публічної адміністрації, повинен ґрунтуватися на засадах законності (процедура ухвалення адміністративних актів має відповідати вимогам Конституції України й інших законів України), ефективності (процедура має бути спрямована на забезпечення швидкого та якісного вирішення адміністративних справ) і прозорості (процедура повинна забезпечувати можливість учасників адміністративного провадження брати участь у розгляді справи та впливати на її результат).

3. На підставі аналізу норм чинного законодавства й наукових позицій учених констатовано, що процедура ухвалення адміністративних актів передбачає чотири стадії: 1) ініціювання та відкриття (початку) провадження; 2) підготовка справи до розгляду та вирішення; 3) розгляд адміністративної справи та ухвалення адміністративного акта; 4) виконання адміністративного акта. Стадія ініціювання та відкриття (початку) провадження розпочинається з моменту подання заяви про надання адміністративної послуги або за ініціативою адміністративного органу. Ініціатива адміністративного органу може виникати в разі: здійснення ним контролю за дотриманням законодавства; запобігання або припинення порушень законодавства; забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян. На стадії підготовки справи до розгляду та вирішення адміністративний орган встановлює наявність і достатність матеріалів у справі, а також за необхідності здійснює додаткові дії, спрямовані на забезпечення повноти й об'єктивності розгляду справи. Додаткові дії, які може здійснити адміністративний орган, охоплюють: витребування додаткових документів і відомостей; залучення до участі в адміністративному провадженні інших осіб; надання учасникам адміністративного провадження можливості ознайомитися з матеріалами справи; розгляд заяв, скарг та інших звернень учасників адміністративного провадження. На стадії розгляду адміністративної справи й ухвалення адміністративного акта адміністративний орган досліджує всі обставини справи, що мають значення для її вирішення. Розгляд справи може відбуватися в повному (формальному) та спрощеному (неформальному) порядку. За загальним правилом розгляд адміністративних справ здійснюють у спрощеному порядку. У разі розгляду справи в спрощеному порядку адміністративний орган приймає рішення на підставі наявних у справі матеріалів. У разі розгляду справи в повному порядку адміністративний орган проводить слухання у справі, заслуховує пояснення учасників адміністративного провадження, призначає експертизу, огляд на

місці тощо. Стадія виконання адміністративного акта вирізняється тим, що адміністративний акт набирає чинності з дня його доведення до відома особи. Адміністративний акт виконують добровільно. У разі невиконання адміністративного акта адміністративний орган може застосувати заходи примусу.

4. Визначено, що вдосконалення наявного порядку процедури ухвалення адміністративних актів має враховувати: 1) активну роль громадян (тобто потрібно визнати важливість активної участі громадян у вирішенні адміністративних питань, зокрема, через можливість подання заяв і взаємодії з адміністративним органом); 2) прозорість і доступність інформації (забезпечення доступності та зрозумілості інформації щодо прав й обов'язків осіб у контексті адміністративного провадження, щоб сприяти їхній ефективній участі та розумінню процесу); 3) ефективність процесу розгляду справ (забезпечення швидкого й ефективного розгляду адміністративних справ з огляду на справедливість і дотримання принципів законності); 4) новітні та цифрові технології в процедурі (використання сучасних технологій для автоматизації та спрощення процесів ухвалення адміністративних актів, що може сприяти пришвидшенню та обмеженню бюрократичних перешкод); 5) використання альтернативних методів вирішення спорів (сприяння використанню альтернативних методів вирішення спорів, які можуть зумовити конструктивну взаємодію сторін без необхідності затягування справи у тривалий адміністративний процес).

5. З'ясовано, що адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України – це публічні письмові угоди, укладені між суб'єктом владних повноважень, відповідальним за сферу національної безпеки, й іншими зацікавленими сторонами з метою здійснення державних повноважень у забезпеченні національної безпеки України, координації дій та ресурсів між різними суб'єктами, зміцненні національної безпеки країни та розширенні міжнародної співпраці щодо гарантування миру.

6. Аргументовано, що адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки України є специфічними юридичними інструментами, які спрямовані на забезпечення безпеки країни та здійснення управлінських функцій у цій сфері з такими особливостями: 1) порядок укладення та виконання регулюють публічне право та внутрішньо-спеціальні норми; 2) одна зі сторін – суб'єкт владних повноважень, що має компетенцію щодо забезпечення національної безпеки; 3) зміст пов'язаний з управлінськими функціями щодо забезпечення національної безпеки; 4) основною метою укладання адміністративних договорів щодо національної безпеки є захист національної безпеки та підтримання миру, задоволення публічних потреб і забезпечення національних інтересів; 5) має безпосередні наслідки в публічній сфері; 6) передбачає застереження про виключні повноваження.

7. Зауважено, що Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1990 року (Будапештський меморандум) засвідчив усьому світові неефективність «глобальних адміністративних договорів», тобто багатосуб'єктних. Доведено, що нині найефективнішими напрямками забезпечення національної безпеки є внутрішній розвиток системи безпеки й оборони та міждержавні форми співпраці. Міждержавні адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки є важливим інструментом міжнародного співробітництва в цій сфері, оскільки вони дають змогу регулювати відносини між державами в таких сферах, як взаємодія органів безпеки й оборони, обмін інформацією та досвідом, підготовка кадрів, протидія транснаціональним загрозам.

8. Обґрунтовано, що процедура укладання міждержавних адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки врегульована міжнародним правом, а також законодавством держав-учасниць. Процедура укладання такого договору може передбачати: 1) підготовку проєкту договору (одна з держав-учасниць готує проєкт міждержавного адміністративного договору й направляє його іншій

державі-учасниці); 2) узгодження проєкту договору (дві держави-учасниці узгоджують проєкт договору шляхом обміну листами або проведення переговорів); 3) укладання договору (узгоджений проєкт договору підписують представники держав-учасниць); 4) процес набрання чинності договором (договір набуває чинності з дня його підписання). Незалежно від процедури укладання міждержавного адміністративного договору, він повинен відповідати вимогам законності, ясності, повної визначеності й узгодженості. Тобто міждержавні адміністративні договори у сфері забезпечення національної безпеки є важливим інструментом забезпечення міжнародної безпеки, адже вони дають змогу державам-учасницям спільно протидіяти транснаціональним загрозам, а також підвищувати ефективність співробітництва у сфері забезпечення національної безпеки.

9. Особливість організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України полягає в мультисекторній різноманітності, багатоплановості й багатоскладовості. Такі інструменти можуть бути обов'язковими та необов'язковими. Їх основною метою є саме допомога в організації функціонування системи забезпечення національної безпеки.

10. До організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України віднесено: комплексний огляд сектору безпеки й оборони; формування, функціонування та підтримання інформаційних мереж, програм, сервісів, реєстрів; хмарні послуги; паспортизацію; навчальні програми, тренінги, курси тощо; спільні наради, семінари; міжнародне співробітництво; внутрішню координацію, взаємодію та співпрацю; наукові дослідження та експертизи у сфері національної безпеки; обмін інформацією; залучення спеціалістів і фахівців, підвищення їх кваліфікації.

11. Аргументовано, що комплексний огляд сектору безпеки й оборони як організаційний інструмент у сфері забезпечення національної безпеки є систематичним інструментом, призначеним для аналізу, оцінювання та планування дій у сфері забезпечення національної безпеки, який визначають детальним розглядом різних аспектів, пов'язаних зі сферою безпеки й

оборони країни. Комплексний огляд сектору безпеки і оборони є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки він дає змогу оцінити поточний стан сектору безпеки й оборони та його відповідність сучасним викликам і загрозам, визначити пріоритетні напрями реформування сектору безпеки й оборони та розробити заходи щодо підвищення ефективності діяльності сектору безпеки і оборони.

12. Процедуру комплексного огляду сектору безпеки й оборони проводять за участю представників усіх органів і підрозділів сектору безпеки й оборони, а також залучених експертів, вона передбачає такі етапи: 1) підготовка (розробляють план проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони, визначають методи та інструменти дослідження, а також формують робочу групу); 2) збір інформації (здійснюють збір інформації про стан і діяльність сектору безпеки й оборони); 3) аналіз інформації (проводять аналіз зібраної інформації та розробляють висновки щодо стану сектору безпеки й оборони); 4) підготовка звіту (на цьому етапі укладають звіт про результат комплексного огляду сектору безпеки та оборони); 5) затвердження звіту (звіт про результати комплексного огляду сектору безпеки й оборони розглядає і затверджує вищий орган державної влади, який здійснює керівництво сектором безпеки й оборони); 6) безпосередня реалізація рекомендацій (рекомендації, які містяться у звіті, повинні бути реалізовані органами та підрозділами сектору безпеки й оборони).

13. Хмарними послугами запропоновано вважати модель надання ІТ ресурсів і сервісів через мережу Інтернет, які можна використовувати для зберігання, обробки, аналізу даних, надання доступу до програмного забезпечення тощо. У сфері забезпечення національної безпеки хмарні послуги можна застосовувати з такою метою: 1) зберігання та обробка даних (для зберігання й обробки великих обсягів даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки, наприклад, для зберігання та обробки даних розвідки, даних про тероризм, цивільну оборону тощо); 2)

аналіз даних (для аналізу даних, які можуть бути необхідні для забезпечення національної безпеки, наприклад, для аналізу даних про загрози, імовірні сценарії кризових ситуацій тощо); 3) надання доступу до програмного забезпечення (для надання доступу до програмного забезпечення, яке може бути необхідним для забезпечення національної безпеки, наприклад, для надання доступу до програмного забезпечення з управління критичною інфраструктурою, програмного забезпечення для кібербезпеки тощо).

14. Встановлено, що паспортизація – це процес визначення і документування вимог до безпеки інформаційних систем та їх компонентів. Паспортизація є важливим організаційним інструментом у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки вона дає змогу забезпечити відповідність інформаційних систем вимогам законодавства України й міжнародних стандартів, оцінити рівень безпеки інформаційних систем та їх компонентів, спланувати заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем. Паспортизацію проводять за участю фахівців з безпеки інформаційних систем, вона охоплює такі етапи: 1) ідентифікація інформаційних систем (на цьому етапі здійснюють ідентифікацію всіх інформаційних систем, які підлягають паспортизації); 2) аналіз інформаційних систем (з метою визначення їх складу, функціонування та вимог до безпеки); 3) формування паспортів інформаційних систем (формується паспорти інформаційних систем, які містять інформацію про склад, функціонування, вимоги до безпеки та заходи щодо підвищення рівня безпеки інформаційних систем).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО–ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Загальна характеристика інституту адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу, можливість їх адаптації в національну правову систему.

Державні й недержавні суб'єкти дедалі частіше використовують гібридну тактику, створюючи загрозу безпеці ЄС, його держав-членів і партнерів. Для деяких суб'єктів, які застосовують таку тактику, мирний час є періодом для прихованої зловмисної діяльності, коли конфлікт може тривати або до нього можна підготуватися в менш відкритій формі. Державні та недержавні суб'єкти також використовують інформаційні маніпуляції та інші тактики для втручання в демократичні процеси і введення в оману громадян. Збройна агресія Росії проти України демонструє готовність застосувати найвищий рівень військової сили, незалежно від юридичних чи гуманітарних міркувань, поєднану з гібридною тактикою, кібератаками, маніпулюванням іноземною інформацією та втручанням, економічним та енергетичним примусом й агресивною ядерною риторикою, що формує відповідні ризики потенційних побічних ефектів у країнах – сусідах ЄС, які можуть завдати шкоди інтересам ЄС [158].

В умовах поточних геополітичних змін сила Європейського Союзу полягає в єдності, солідарності та рішучості шляхом посилення стратегічної автономії ЄС та його здатності співпрацювати з партнерами для захисту

своїх цінностей та інтересів, а також шляхом швидкого впровадження Стратегічного компасу, зокрема для протидії гібридним загрозам і кампаніям. Сильніший і спроможніший ЄС у сфері безпеки й оборони сприятиме позитивному внеску в глобальну та трансатлантичну безпеку та є доповненням до НАТО, яка залишається основою колективної оборони для своїх членів [158].

Результати авторського соціологічного опитування громадян України щодо проблем у сфері забезпечення національної безпеки протягом першого кварталу 2023 року засвідчили реальну доцільність, на думку громадян України, адаптації деяких моделей забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу в національну правову систему (таку думку поділяють 78 % респондентів) (додаток Б до дисертації).

Європейський Союз має у своєму розпорядженні низку правових інструментів. Їх використовують для створення або координації політики, вжиття заходів й ініціювання програм, сприяння реалізації політики та надання порад державам-членам. Правові інструменти поділяють на дві категорії: обов'язкові й необов'язкові. Правові інструменти, спеціально створені для імплементації актів ЄС, є обов'язковими, їх розміщено в останньому третьому розділі. Очікуючи на те, яку політику, захід, дію чи пораду ЄС бажає застосувати, можна використовувати один або декілька правових інструментів. У деяких випадках можна використовувати лише спеціальні інструменти. Для кожного окремого акта підбирають окремий інструмент [164].

До зобов'язальних правових документів належать: директива; регулювання; рішення; бюджет; міжнародний договір; міжвідомча угода; договір; акт; протокол. До необов'язкових правових документів належать: 1) рекомендації – це необов'язкові акти, за допомогою яких Європейський Союз має намір досягти певної мети без нав'язування обов'язкової правової бази. Рекомендації можуть стосуватися як політики ЄС, так і окремих держав-членів; 2) висновки – це необов'язкові акти, за допомогою яких

Європейський Союз передає оцінку разом із можливими діями, які можуть бути вжиті щодо певного питання без нав'язування обов'язкової правової бази. Думки надають державам-членам або під час розгляду конкретної ситуації; 3) керівні принципи – це необов'язкові акти, які встановлюють межі для майбутніх актів у сфері політики. Ці межі здебільшого є широкими за обсягом і викладені в загальних рисах, а «майбутні акти» часто набирають форми юридично обов'язкових документів. ЄС видає керівні принципи в обмеженій кількості сфер політики; 4) меседжі. Європейська комісія випускає широкий спектр повідомлень. Повідомлення можуть охоплювати оцінку політики, коментарі чи пояснення програм дій або стислий опис майбутньої політики чи домовленостей щодо деталей поточної політики. Політичні пропозиції ніколи не будуть висувати за допомогою комунікації; 5) декларація. За допомогою декларації інституції Європейського Союзу висловлюють свою позицію на певну тему. Декларацію не використовують для ініціювання законодавчих процесів і не використовують для оприлюднення конкретних програм. ЄС зрідка використовує декларації; 6) зелений папір. За допомогою зеленої книги Європейська комісія намагається розпочати дискусію щодо можливої майбутньої політики в певній сфері. Згодом зелена книга може стати основою для подальших законодавчих пропозицій; 7) білий папір. За допомогою білої книги Європейська комісія ініціює обговорення нової політики, яку вона має намір запропонувати на пізнішому етапі. Білі книги є детальними документами, здебільшого слугують основою для однієї або кількох законодавчих пропозицій; 8) звіт. Звіти випускає Європейська комісія для звітування та оцінки поточної політики. Звіт може стати основою для розроблення політики; 9) робочий документ (Комісія). Робочі документи або робочі документи Європейської комісії охоплюють широкий спектр питань, але вони завжди спрямовані на надання інформації про певну політику, програми й законодавчі пропозиції або на підтримку поточної політики. Робочі документи не видають ні політики, ні дій [164].

До правових інструментів, спрямованих на реалізацію діяльності, належать: 1) делеговане рішення. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу має безпосередню дію в усіх державах – членах Європейського Союзу. Делеговані рішення можуть бути адресовані конкретним юридичним особам, і в цьому випадку вони є обов'язковими лише для них; 2) делегована директива. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу встановлює набір завдань, які повинні досягати всі країни – члени Європейського Союзу. Держави-члени вільні обирати спосіб, який вони вважають за потрібний для досягнення завдань; 3) делеговане регулювання. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу має пряму дію в усіх державах – членах Європейського Союзу. Делеговане регулювання схоже на національне законодавство з позицій впливу та прямого ефекту, який воно створює; 4) рішення про виконання. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу має пряму дію в усіх державах – членах ЄС. Імплементційні рішення можуть бути адресовані конкретним юридичним особам, і в цьому випадку вони є обов'язковими лише для них; 5) імплементційна директива. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу встановлює набір завдань, які повинні досягати всі країни – члени Європейського Союзу. Держави-члени вільні обирати спосіб, який вони вважають за потрібний для досягнення необхідних цілей; 6) правила реалізації. Цей юридично обов'язковий акт Європейського Союзу має пряму дію в усіх державах – членах Європейського Союзу, на зразок національного законодавства. Імплементційні нормативні акти мають пріоритет над національним законодавством, якщо вони суперечать одне одному [164].

Політика безпеки й оборони ЄС керується Спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки (CFSP) і Спільною політикою безпеки та оборони (CSDP), а також низкою додаткових стратегій та інструментів, серед яких: дипломатія; гуманітарна допомога; розвиток співробітництва; кліматичні дії; права людини; економічне забезпечення; торгова політика.

Глобальна стратегія ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки спрямована на підвищення ефективності політики безпеки та оборони ЄС, зокрема шляхом посилення співпраці між збройними силами держав-членів та управління кризовими ситуаціями. Стратегія була прийнята Радою ЄС у листопаді 2016 року та зосереджена на розбудові стійкості, застосуванні інтегрованого підходу до конфліктів і криз та посиленні стратегічної автономії. Стратегію доповнює план реалізації з безпеки та оборони, який був схвалений Радою Європи в грудні 2016 року. План зосереджений на трьох стратегічних пріоритетах: реагування на зовнішні конфлікти та кризи; нарощування потенціалу партнерів; захист ЄС та його громадян. Конкретні дії для досягнення цих завдань передбачають скоординований щорічний огляд з питань оборони (CARD), постійне структуроване співробітництво (PESCO), потенціал військового планування та проведення (MPCC) та інструментарій швидкого реагування ЄС [163].

У контексті російської агресії в Україні та після схвалення Стратегічного компасу Радою Європи Рада ЄС у своїх висновках підтвердила важливість розроблення гібридного інструментарію ЄС. Цей набір інструментів становить основу для скоординованої відповіді на гібридні загрози та кампанії, що впливають на ЄС та його партнерів. Він об'єднує всіх відповідних учасників, політики й інструменти для більш скоординованої протидії впливу гібридних загроз. Рада підтвердила, що основна відповідальність за протидію гібридним загрозам лежить на державах-членах, і зауважила, що рішення щодо скоординованої відповіді ЄС на гібридні кампанії спрямовані на захист демократії та міжнародного права; досягнення мети Союзу; мають бути пропорційними кожній кампанії; повинні мати ситуаційну обізнаність; брати до уваги ширший контекст; поважати міжнародне право та захищати основні права та свободи [163].

Стратегічний компас, схвалений Радою 21 березня 2022 року та Європейською Радою 24–25 березня 2022 року, засвідчує необхідність

розроблення 2022 року Гібридного інструментарію ЄС, який має об'єднати наявні й можливі нові інструменти та створити межі для скоординованої відповіді на гібридні кампанії, що впливають на ЄС та його держави-члени, включаючи, наприклад, превентивні, кооперативні, стабільні, обмежувальні заходи й заходи відновлення і зміцнення солідарності та взаємодопомоги, а також необхідність розвитку 2022 року зовнішньої інформації. Набір інструментів маніпуляції та втручання («Набір інструментів FIMI») посилить здатність виявляти, аналізувати та реагувати на загрози, зокрема шляхом стягнення витрат з винних. Гібридні кампанії виявлятимуться та протистоятимуть на ранніх стадіях, використовуючи всі необхідні політики й інструменти ЄС. Отже, для розроблення цієї широкомасштабної гібридної панелі інструментів ЄС представлено структуру для скоординованої відповіді на гібридні загрози та кампанії, що впливають на ЄС, держави-члени та партнерів [158].

Оскільки відмінність між внутрішніми та зовнішніми загрозами стає дедалі розмитішою за суб'єктами, які використовують гібридну тактику, комплексна відповідь на гібридні загрози та кампанії має мобілізувати всі відповідні внутрішні та зовнішні політики й інструменти ЄС, про що зазначено в Безпеці ЄС Стратегія Союзу на 2020–2025 роки, й охоплювати всі цивільні та військові інструменти й заходи. Нині посилюється потреба запобігати, виявляти, пом'якшувати та реагувати на гібридні загрози й діяльність, а також те, що ЄС і його держави-члени повинні мати можливість пом'якшити та припинити вплив гібридної кампанії на ранньому етапі та запобігти її переростанню в повномасштабну кризу, використовуючи весь спектр можливостей, інструментів ЄС та його держав-членів, зокрема ті заходи, які спрямовані на посилення потенціалу ЄС та його держав-членів для створення стійкості, що позбавляє винних переваг гібридної кампанії та збільшує витрати на них. Використання військової сили може бути невід'ємним компонентом гібридної тактики деяких

державних суб'єктів, і ЄС готові використовувати гібридну тактику разом зі збройною агресією або підготовкою до неї чи як заміну їй [158].

Заходи, що підпадають під зовнішню політику, політику безпеки й оборони, можуть бути превентивними заходами, зокрема з розбудови потенціалу та довіри, навчання, а саме через місії та операції; заходи співпраці, зокрема діалог, співпраця, координація, обмін передовим досвідом і навчання з країнами й організаціями-партнерами; заходи з розбудови стабільності, зокрема публічна дипломатія та дипломатична взаємодія, коли і де це доцільно, у координації з відповідними міжнародними організаціями та партнерами та країнами-однодумцями; обмежувальні заходи (санкції), зокрема проти осіб, відповідальних за кампанію, згідно з відповідними положеннями Договорів; заходи для підтримання держав-членів на їх запит, які вирішують скористатися своїм невід'ємним правом на індивідуальну або колективну самооборону, про що визначено в ст. 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй і відповідно до міжнародного права. Ці заходи охоплюють зобов'язання, що випливають з Договору про Європейський Союз, такі як підтримка у відповідь на застосування статті 42(7) Договору про Європейський Союз, яка передбачає, що якщо держава-член є жертвою збройної агресії на своїй території, інші держави-члени зобов'язуються надавати їй допомогу всіма доступними для них засобами відповідно до ст. 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не повинно завдавати шкоди особливому характеру політики безпеки й оборони певних держав-членів. Зобов'язання та співпраця в цій сфері повинні узгоджуватися із зобов'язаннями в межах Організації Північноатлантичного договору, яка для тих держав, що є її членами, залишається основою їхньої колективної оборони та форумом для її реалізації [158].

Початок повномасштабної війни РФ в Україні 24 лютого 2022 року остаточно змінив безпекову ситуацію в євроатлантичному регіоні. Тому НАТО, основною метою якої є захист свободи та безпеки своїх союзників

політичними та військовими засобами, прийняла важливі рішення щодо зміцнення колективної оборони НАТО та зробила рішучі кроки. 29–30 червня 2022 року на саміті НАТО, що проходив у Мадриді, було схвалено нову стратегічну концепцію НАТО, у якій Росія визначена як найбільша загроза безпеці союзників. Основи політики безпеки НАТО були доповнені й оновлені в червні 2022 року, у зв'язку з оновленням стратегічної концепції НАТО, яка була прийнята на Мадридському саміті. Документ визначає стратегічні завдання НАТО та заходи, необхідні для їх досягнення на найближчі десять років. Концепція підтверджує, що трьома головними завданнями альянсу залишаються колективна оборона, урегулювання кризових ситуацій і безпека на основі співпраці, а головною метою НАТО є забезпечення колективної оборони від усіх загроз. У відповідь на російську агресію в Україні було прийнято важливе рішення щодо посилення оборони та стримування східного крила НАТО. З огляду на рішення саміту, США значно посилять свою військову присутність у Європі, що стосується внеску США на обертовий континент у країнах Балтії, який охоплює як наземні, так і військово-повітряні підрозділи та ППО [161].

Рішення Мадридського саміту є продовженням попередніх рішень самітів у Варшаві (2016) й Уельсі (2014), які заклали основу для присутності сил НАТО в країнах Балтії. На саміті у Варшаві було вирішено збільшити присутність союзних сил НАТО в регіоні Балтійського моря та розгорнути бойові групи НАТО в Естонії, Латвії, Литві та Польщі. Крім того, вирішено розвивати присутність у Південно-Східній Європі. Батальйони НАТО допомагають зміцнити як стримування, так і незалежну обороноздатність країни. Бойова група складається з нації-основи, країни-господаря та інших країн-контрибуторів. Основною країною бойової групи Естонії є Велика Британія, країною-основою бойової групи Латвії є Канада, Литва – Німеччина, а Польща – США [161].

Отже, загальноєвропейський досвід формування та функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки та миру

відображається через реалізацію спільної політики безпеки та оборони в Європейському Союзі, з постійним оновленням стратегії безпекової політики, основою формування якої є такі форми адміністративної діяльності, як директиви, рішення та міжнародні угоди.

Далі розглянемо досвід окремих держав. Вихід Великої Британії з ЄС посилив вимоги до інвестицій у британські прикордонні пункти. Уряд Великої Британії виокремив понад 910 млн доларів США на прикордонну інфраструктуру, технології та новий персонал, щоб забезпечити роботу британських прикордонних систем наприкінці перехідного періоду. Крім того, незаконне вторгнення Росії в Україну посилило увагу до безпеки Великої Британії. Крім того, у цій країні збільшується кількість атак програм-вимагачів, що підвищує потребу в запобіжних заходах кібербезпеки [169].

Уряд Великої Британії виокремив додаткові витрати на перетин кордону після Brexit, щоб створити «найефективніший кордон у світі до 2025 року». Увагу спрямовано на інфраструктуру, що охоплює пости прикордонного контролю, ІТ системи та персонал, а також безперервний догляд і сканування вантажів та персоналу. Було виокремлено кошти на розвиток систем податкової та митної служби Його Величності (HMRC), щоб зменшити навантаження на трейдерів разом із додатковими інвестиціями в технології, щоб забезпечити повне впровадження нових засобів контролю. Значні інвестиції в критично важливу національну інфраструктуру також створюють можливості, зокрема для таких типів продуктів: перевірка безпеки й виявлення (покращена швидкість і зручність), біометрія, зв'язок, керування натовпом, захист транспортних засобів, рішення безпеки для «м'яких» завдань, фізичний захист активів, інтелектуальне спостереження, системи боротьби з дронами, захист від вибуху, стримування та прогнозна стратегічна безпека. Мають попит безконтактні технології та дистанційне обладнання. Можливості служби

швидкого реагування у Великій Британії охоплюють засоби індивідуального захисту й інтеграційні системи та платформи [169].

Через загрозу міжнародного тероризму в Європі постала потреба в інвестиціях у національну безпеку та боротьбу з тероризмом, що засвідчує стабільний розвиток цього ринку найближчими роками. Крім того, потреба в посиленні безпеки на резонансних національних локаціях продовжує стимулювати попит на кращі та складніші рішення для перевірки, створюючи потенційні переваги для американських компаній, які пропонують передові технології в цій підгалузі. Проблеми кібербезпеки й оцифрування поточних процесів відкривають великі можливості на ринку, що розширюється. Онлайн атаки програм-вимагачів уряд Великої Британії вважає загрозою національній безпеці першого рівня через їхній вплив на державні й приватні установи [169].

Закон про національну безпеку й інвестиції Великої Британії дає змогу уряду ретельно перевіряти та втручатися в певні придбання будь-ким, зокрема підприємствами й інвесторами, які можуть завдати шкоди національній безпеці Великої Британії. Відповідно до певних критеріїв, суб'єкти зобов'язані повідомляти уряду про придбання певних організацій у 17 важливих сферах економіки (так звані придбання, що підлягають сповіщенню), до яких належать: розширені матеріали; розширена робототехніка; штучний інтелект; цивільна ядерна; комунікації; обчислювальне обладнання; важливі постачальники для уряду; криптографічна автентифікація; інфраструктура даних; захист; енергія; військові та подвійного призначення; квантові технології; супутникові та космічні технології; постачальники аварійних служб; синтетична біологія; транспорт. Наприклад, уряд Британії визначає, що розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) стрімко розвивається та трансформує світову економіку. Розроблення та застосування цих технологій є окремою галуззю, але ШІ також трансформує бізнес-моделі в різних секторах. ШІ може оптимізувати ефективність, точність і продуктивність різних наявних

технологій. ШІ також має подвійне призначення, і його потенційно легко змінити. Зростає інтерес військових і правоохоронних організацій до просування використання ШІ у відповідних сферах. Інші учасники можуть розгортати програми ШІ для зловмисного та шкідливого використання. Це означає, що технології, які використовують для комерційного ринку та споживачів, також можуть бути перепрофільовані й використані в спосіб, який може викликати занепокоєння щодо національної безпеки. Можливість позитивного використання штучного інтелекту в економіці Великої Британії може бути використана лише за умови захисту чутливих і критичних програм ШІ. Оскільки технології штучного інтелекту часто мають загальне призначення, їх використовують у різних секторах, це регулювання охоплюватиме організації, які не обов'язково ідентифікують як «компанії штучного інтелекту». Незалежно від того, чи кваліфікована організація зосереджена виключно на штучному інтелекті, чи охоплює, чи розробляє штучний інтелект як частину ширшого підходу до свого сектору чи бізнесу, найважливіше враховувати конкретну роботу, яка виконується. Щоб визначити, чи кваліфікована організація (суб'єкт), яка займається ШІ, підпадає під дію Закону про національну безпеку та інвестиції, потрібно розглянути два питання: чи передбачає кваліфікація юридичне дослідження, розробку чи виробництво товарів, програмного забезпечення чи технологій, які використовують ШІ; чи використовують штучний інтелект відповідної організації для однієї з таких програм: ідентифікація чи відстеження, передова робототехніка чи кібербезпека. Якщо відповідь ствердна на обидва запитання щодо юридичної особи, що придбавається, суб'єкт зобов'язаний надіслати обов'язкове повідомлення до уряду [166].

Загалом досвід Великої Британії є цікавим в аспекті впровадження можливостей штучного інтелекту як інструменту адміністрування системи забезпечення національної безпеки, процес чого відбувається з формуванням відповідного етичного кодексу штучного інтелекту як нормативної та методологічної концепції дотримання принципів

безпеки, справедливості, підзвітності та прозорості. Також досвід Великої Британії є цікавим в аспекті впровадження адміністративних інструментів забезпечення критичної інфраструктури як складової національної безпеки щодо розроблення біометричних систем, удосконалення засобів зв'язку, упровадження інтелектуального спостереження, реалізації системи стримування та стратегічної прогнозової безпеки.

2022 року Уряд Латвії розробив новий Державний аналіз загроз та обрав новий Сейм. Згідно із Законом про нацбезпеку, настав черговий цикл розроблення нової Концепції національної безпеки – документа, що підготовлений на підставі аналізу національних загроз, який визначає основні стратегічні принципи та пріоритети запобігання національним загрозам, які необхідно враховувати під час формування нової політики у сфері національної безпеки. Проте важливим фактором, що спонукав до перегляду Концепції національної безпеки Латвії, стало значне погіршення міжнародної безпекової ситуації після повномасштабного вторгнення в Україну Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Загрози національній безпеці Латвії пов'язані з розвитком ситуації в міжнародному безпековому середовищі, розгорнутою Росією війною в Україні, гібридними загрозами, зловмисною кіберактивністю і тенденціями міжнародного тероризму. Попри те, що вони зменшилися під впливом об'єктивних обставин, зусиль окремих країн у впливі на Латвійську державу, суспільство та його цінності, орієнтованого на Захід зовнішньополітичного курсу, а також внутрішньополітичної стабільності з політичною, економічною й інформаційні засоби досі становлять загрозу [168].

У Латвії залежно від виду загрози національній безпеці, її інтенсивності та характеру, а також розміру загрозової території визначають відповідний рівень терористичної загрози, а також може бути оголошено надзвичайний чи виключний стан відповідно до процедури, встановленої законом. Мобілізацію може бути оголошено в разі

надзвичайної ситуації та надзвичайного стану для виконання завдань із забезпечення національної безпеки й оборони держави, а також для ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків. Війна настає, коли зовнішній ворог здійснює воєнну агресію або в інший спосіб посягає на незалежність держави, її конституційний устрій чи територіальну цілісність [165].

Систему національної безпеки Латвії формують органи державної влади й управління, а також громадяни країни, яким закон делегує обов'язки та права у сфері національної безпеки в межах визначеної компетенції. Слід виокремити такі завдання системи національної безпеки: 1) своєчасно прогнозувати та запобігати внутрішній і зовнішній загрози державі, гарантувати оборону, громадську безпеку та демократичний розвиток суспільства; 2) розробляти спільну системну політику національної безпеки для органів державної влади й управління, узгоджено та цілеспрямовано здійснювати правові, економічні, соціальні, військові, безпекові та інші заходи, визначені державою на всіх рівнях державного управління; 3) забезпечити ефективне управління подоланням загроз національній безпеці. Функціонування системи національної безпеки ґрунтується на цивільно-військовому співробітництві. Цивільно-військове співробітництво – спланована та скоординована діяльність органів державного управління, громадськості та Національних збройних сил у подоланні загроз національній безпеці. Основними принципами цивільно-військового співробітництва є ефективна координація взаємодії, спільне розуміння завдань і спільна відповідальність за результати їх реалізації [165].

Також слід зазначити про питання захисту критичної інфраструктури в Латвії. Окрема критична інфраструктура, знищення або зниження оперативних можливостей якої суттєво вплине принаймні на дві держави, що є членами Європейського Союзу, може бути визначено як європейська критична інфраструктура. Власник або законний власник критичної

інфраструктури, зокрема європейської критичної інфраструктури, забезпечує планування та впровадження заходів безпеки й безперервність роботи. У разі виникнення загрози національній безпеці власник або законний володілець критичної інфраструктури, зокрема європейської критичної інфраструктури, забезпечує реалізацію заходів безпеки та безперервність функціонування принаймні в мінімальному обсязі. Власник або законний власник критичної інфраструктури, зокрема європейської критичної інфраструктури, визначає статус інформації з обмеженим доступом для документів, що регулюють заходи внутрішньої безпеки. Уряд визначає процедури обстеження критичної інфраструктури, зокрема європейської критичної інфраструктури, а також планування та впровадження заходів безпеки й безперервності [165].

Пріоритетами запобігання загрозам міжнародному безпековому середовищу в Концепції національної безпеки Латвії стало: 1) посилення колективної оборони та східного флангу НАТО. Стійкі довгострокові рішення безпеки в інтересах Латвії та її союзників. Щоб забезпечити відповідність НАТО майбутнім викликам і потребам, союзники схвалили нову Стратегічну концепцію НАТО на Мадридському саміті, що відбувся 2022 року. У цьому документі НАТО підтверджує колективну оборону як основне завдання Альянсу, а також надає вказівки щодо того, як НАТО може адаптуватися до змін безпекової ситуації у світі, окреслює основні завдання Альянсу – зміцнення стримування та захисту, кризи запобігання та управління, а також співробітництво у сфері безпеки. НАТО визнало Росію головною загрозою євроатлантичній безпеці, миру й стабільності; 2) посилення міжнародної ролі ЄС. В інтересах Латвії – сприяти подальшому зміцненню внутрішньо та зовнішньо сильного ЄС як всесвітньо впливового союзу національних держав, об'єднаних спільними демократичними цінностями та підтримкою прав людини. Відносини ЄС із Сполученим Королівством та Норвегією, трансатлантичні відносини зі Сполученими Штатами та Канадою слід і далі зміцнювати, а також сприяти

подальшій консолідації країн-однорумців у регіоні. Необхідно продовжувати підтримку виконання критеріїв, власних досягнень кожної країни та політики розширення ЄС, що ґрунтується на європейських цінностях; 3) залучення до міжнародних зусиль щодо припинення бойових дій в Україні. Слід зміцнити міжнародний порядок і довіру до ефективного багатостороннього підходу до міжнародних відносин. Такий підхід має бути послідовно реалізований у будь-яких відносинах з Росією та Білоруссю, щоб не допустити повторення таких злочинів агресії в майбутньому. Обмеження загроз з боку Росії буде пріоритетом на найближчі роки; 4) активна зовнішньополітична діяльність Латвії в різних міжнародних форматах. Латвія є активним і надійним учасником форматів міжнародного співробітництва із цінностями, що ґрунтуються на міжнародному праві. У зовнішній політиці Латвія підтримує активний діалог і сприяє тісній регіональній співпраці з країнами Балтії, скандинавськими країнами та Польщею. У безпековій політиці увагу зосереджують на консультаціях і створенні спільної політики із союзниками по НАТО та країнами – членами ЄС [168].

Також пріоритетами запобігання військовим загрозам у Концепції національної безпеки Латвії стало подальше зміцнення комплексної системи оборони країни та впровадження культурної моделі готовності до дій. Зокрема, розвиток і безпека Латвійської держави пов'язані із загальною єдністю суспільства. Захист латвійської держави та її подальший розвиток є спільною відповідальністю суспільства, яка реалізується від індивідуального та неурядового сектору до національного рівня. Спільна відповідальність передбачає подальше впровадження моделі комплексної системи національної оборони, що охоплює широкий спектр заходів для посилення стримування та обороноздатності, сприяння стійкості суспільства. Основою стримування та оборони Латвії є військовий потенціал і стратегія його використання, механізми колективної оборони НАТО та стратегічне партнерство на двосторонньому й багатосторонньому

рівнях. Латвія разом зі своїми союзниками підтримує та розвиває бойові можливості, демонструючи прихильність і готовність захистити Латвію від будь-якої загрози [168].

Отже, ураховуючи досвід війни в Україні, Латвія сформувала новітні напрями вдосконалення інституту адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки, спрямувавши увагу на захист критичної інфраструктури (забезпечення регулярного перегляду комплексу критичної інфраструктури, проведення аудиту безпеки, удосконалення можливостей захисту, безперервності та стійкості об'єктів критичної інфраструктури, формування ризик-орієнтованого підходу, проведення суб'єктами публічної адміністрації навчальної роботи задля покращення знань підприємців щодо планування безперервного бізнесу, альтернативного виробництва тощо) і кіберзахист.

Концепцію національної безпеки розробляє уряд і затверджує парламент Естонії. Документ оновлюють щонайменше раз на чотири роки або у відповідь на зміни в безпековому середовищі чи здатності Естонії забезпечити власну безпеку. Редакція Концепції національної безпеки 2023 року є п'ятою Концепцією національної безпеки Естонії. Документ схожий на попередню концепцію, розроблену 2017 року. Цей документ має три основні завдання: описати середовище безпеки станом на початок 2023 року; окреслити завдання Естонії в контексті погіршення безпекового середовища; описати кроки, які необхідно зробити для досягнення поставлених завдань. Це рамковий документ, який слугує орієнтиром для стратегій та планів розвитку окремих секторів [159].

Естонія – це суспільство зі спільними цінностями, згуртованість яких впливає з мови, культури, демократичних норм і цінностей. У згуртованому суспільстві всі основні права та свободи захищено, зрідка виникають конфлікти й невдоволення, меншою є кількість вразливих людей і груп ризику. Підтримання та підвищення соціальної згуртованості в Естонії потребує постійного зосередження на проблемах, які розділяють

суспільство, послаблення їх впливу. Важливим є створення можливостей для того, щоб кожен член суспільства розвивався самостійно. Для запобігання впливу на населення в спосіб, який призводить до конфліктів, що загрожують конституційному ладу, слід оперативно виявляти та припиняти поширення інформаційного впливу, зокрема дезінформації. З цією метою Естонія використовує стратегічну комунікацію, щоб забезпечити якнайширше сприйняття конституційних цінностей суспільством. Країна підвищує здатність свого населення адаптуватися до складного середовища високого ризику. Формування навичок, які сприяють позитивному психічному здоров'ю та самоефективності, починається в дитинстві й доступне для всіх вікових і соціально-економічних груп [167].

Активна участь у міжнародних організаціях, динамічна регіональна співпраця та тісні й ефективні двосторонні відносини з членами Альянсу та партнерами є наріжним каменем зовнішньої політики Естонії. Це стосується Європи загалом, ширшої трансатлантичної спільноти та глобального контексту, а також регіону Балтійського моря. Взаємна солідарність між країнами та єдність їхніх позицій важливі для досягнення завдань, що роблять реалізацію прийнятих рішень ефективнішою. Зовнішня політика Естонії є активною, конструктивною та впевненою, зосередженою на питаннях, які загрожують функціонуванню держави й суспільства, а також на тих, які зміцнюють державність і суспільство Естонії. У центрі зовнішньої політики й політики безпеки Естонії знаходяться НАТО та Європейський Союз, через які держави-члени забезпечують свої спільні та національні інтереси. Цілеспрямованість, сила та єдність НАТО і Європейського Союзу є надзвичайно важливими. Естонія підтримує тісну, орієнтовану на результат співпрацю між НАТО та Європейським Союзом. Розвиваючи відносини із Союзом і членами Альянсу, Естонія прагне бути в центрі прийняття рішень, виконуючи свої зобов'язання та сприяючи з цією метою безпеці в різних частинах світу. У кризах, які виникли протягом останніх п'яти років (міграційна криза, пандемія COVID та воєнна агресія

Росії проти України) Європейський Союз консолідував і спрямував свої дії ефективніше. Сила Союзу полягає в солідарності його держав-членів, яка виявляється, зокрема, у подоланні поточних криз. Процес прийняття Європейським Союзом рішень щодо зовнішньої політики на основі консенсусу відповідає інтересам Союзу та всіх його держав-членів і забезпечує виконання рішень. Естонія є прихильником розширення ЄС і політики відкритих дверей НАТО, підтримує ініціативи, які допомагають країнам, що прагнуть стати членами, у підготовці до вступу й забезпеченні відповідності критеріям вступу [167].

Загалом аналіз досвіду Естонії дає змогу виокремити особливу національну стратегію забезпечення національної безпеки, що охоплює реалізацію принципу безперервності обов'язків – кожен виконує свою роль як у звичайних обставинах, так і під час кризи й війни. Естонію визнають як одну з найбільш цифровізованих країн у світі, що, з одного боку, створює можливості для ефективного управління та розвитку економіки, а з другого – робить країну вразливою до кіберзагроз. Нині Естонія активно співпрацює з іншими країнами й міжнародними організаціями для вирішення спільних безпекових викликів, включаючи участь у миротворчих місіях та обмін інформацією.

Усе викладене вище дає підстави вважати, що сучасним напрямом загальноєвропейської моделі щодо формування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки й миру є співпраця та розбудова можливостей кіберзахисту та розроблення гібридного інструментарію (механізм комплексного політичного кризового реагування; створення системи спільної ситуаційної обізнаності; обсерваторія критичних технологій тощо), що буде об'єднувати наявні й можливі нові інструменти скоординованої протидії можливим загрозам безпеки та миру.

3.2. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки.

Права та свободи людини й громадянина є фундаментальним надбанням людства, важливим елементом у процесі становлення і соціалізації кожного індивіда, адже дають йому змогу задовольняти свої потреби й реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Ступінь їх гарантування є лакмусовим папірцем демократичного розвитку будь-якого суспільства. Важливе місце в системі прав і свобод людини й громадянина посідають конституційні права та свободи, які разом із відповідними обов'язками встановлено переважно в законодавстві кожної держави. У конституціях зосереджено загальновизнані та найважливіші громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні й інші права і свободи. У такий спосіб законодавець визначає правовий статус людини й громадянина та регламентує діяльність усіх суб'єктів права [43, с. 78].

В українському законодавстві на конституційному рівні закріплено комплекс прав, свобод й обов'язків людини і громадянина, реалізація яких забезпечує функціонування держави на демократичних, соціальних та правових засадах. Хоча конституційні права і свободи наділені найвищою юридичною силою, більшість з них не є абсолютними, адже їх здійснення може бути обмежене законом. Таке обмеження допускається в інтересах захисту здоров'я та моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а також для охорони громадського порядку, запобігання злочинів, з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами отримати інформацію неможливо, попередження розголошення інформації,

одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [43, с. 78].

Обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина із зазначених підстав спрямоване на досягнення виваженого балансу між інтересами окремих осіб, суспільства й держави. Однак на практиці непоодинокими є випадки, коли законодавець і правозастосовні органи надто широко інтерпретують допустимі обмеження прав і свобод, передусім в інтересах національної безпеки, унаслідок чого спотворюється або взагалі нівелюється їхня сутність. Крім того, часто громадяни гіперболізують обсяг належних їм конституційних прав і свобод та межі їх реалізації, ставлять свої інтереси вище за національні, а тому вважають неправомірним встановлення будь-яких обмежень щодо них, навіть з метою забезпечення національної безпеки [43, с. 78].

Забезпечення безпеки, тобто створення сукупності таких соціально-економічних, політичних, правових й інших умов життєдіяльності, у яких особа відчувала б себе повністю соціально захищеною, є однією з найважливіших умов існування та розвитку особистості. Стан безпеки особи – це найважливіший критерій демократичності й цивілізованості сучасного суспільства. Ідеться про прийнятний для особи соціум, де створені ефективні механізми соціального захисту її інтересів, прав і свобод [28, с. 9–10].

Однак реальність насильства й загострення різних видів небезпек і загроз руйнують сподівання людей на безпечне та гідне життя. Проблема забезпечення безпеки особи є однією з ключових філософських проблем і має стати основою вітчизняної політики сталого розвитку [28, с. 9–10].

У сучасних умовах посилюється значення безпеки як глобальної цінності людства, зберігається значущість такого її компонента, як гуманітарна безпека, головним об'єктом якої є людина, її інтелектуальний, духовний, морально-етичний потенціал. Будь-яка держава має бути зацікавленою в розвитку кожного свого громадянина, дотриманні безпеки,

забезпеченні благ і реалізації інтересів особистості. Незадоволення особистих інтересів громадян неминуче призводить суспільство до нестійкого стану, що своєю чергою обумовлює такі соціальні явища, як зростання рівня злочинності, страйки, вияви неповаги до держави. Тому проблема створення сталого суспільства пов'язана з безпекою особистості, реальними можливостями здійснення її прав і свобод. Найважливішими факторами, які визначають рівень розвитку суспільства загалом, а також національну безпеку окремої держави є такі характеристики, як «свобода людини», «розвиток людини» і, як наслідок, «забезпечення прав людини». Це означає, що і гарантією дотримання прав людини є забезпечення безпеки та свобод людини в сучасному значенні цих слів [28, с. 9–10].

Права людини – один з провідних об'єктів національної безпеки, тому що лише на основі безпеки особи, закріплюючи, реалізуючи, охороняючи та захищаючи її права, свободи й обов'язки, можна здійснювати заходи щодо забезпечення безпеки складніших соціальних систем, таких, наприклад, як суспільство й держава та, відповідно, створювати умови для забезпечення національної безпеки. Права людини й національна безпека є взаємопов'язаними категоріями. З одного боку, деякі права людини можуть бути обмеженими для захисту національної безпеки, а з другого – національна безпека спрямована на якісну охорону та захисту прав і свобод людини й громадянина. Слід зауважити, що права і свободи людини є одними з найважливіших об'єктів національної безпеки України. Фіксуючи реальну захищеність і гарантуючи права та свободи особи в конкретній спільноті, права людини можуть бути гуманістичним орієнтиром розвитку не лише держави загалом, а й сформованої в країні системи національної безпеки [90, с. 36].

Отже, проблемним можна визначити питання недотримання балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів, що можна вирішити шляхом створення спеціальних програм щодо

залучення експертів у галузі прав людини й етики для забезпечення балансу між інтересами особи та держави.

Також потребує вирішення питання активізації участі громадянського суспільства в процесі публічного адміністрування у сфері національної безпеки України, оскільки взаємодія органів державної влади та громадських об'єднань має подвійну природу. По-перше, держава, контролюючи діяльність громадських об'єднань у процесі публічного адміністрування у сфері національної безпеки, має на меті недопущення та нейтралізацію негативного, деструктивного впливу на систему забезпечення національної безпеки, попередження та усунення загроз національній безпеці з боку громадських об'єднань тощо. Водночас сучасна держава залучає громадські об'єднання до ефективної, конструктивної взаємодії у сфері національної безпеки й державного управління. По-друге, громадські об'єднання також здійснюють контроль за органами державної влади – громадський контроль, що є доволі актуальним у сфері національної безпеки та має значний потенціал як потужний інструмент раціонального управління державою й суспільством [87, с. 181].

З метою вдосконалення публічного адміністрування у сфері національної безпеки України необхідно розвивати участь громадянського суспільства в цьому процесі: активніше залучати академічні установи, освітні заклади, громадськість, що сприятиме зростанню рівня сприйняття і підтримки суспільством державної політики щодо публічного адміністрування у сфері національної безпеки України, забезпеченню належного громадського контролю за її реалізацією [87, с. 181].

Активізація інноваційних процесів в Україні стає найважливішою умовою створення високоефективної економіки на сучасній технологічній базі. Загальна тенденція сучасного світового розвитку полягає в тому, що знання стають основною умовою досягнення запланованого кінцевого результату в будь-якій сфері діяльності. Одержання нових знань і технологій, передусім їх практичне використання, визначають роль і місце

країни у світовому співтоваристві, рівень життя населення та гарантування національної безпеки. У світі утверджується економіка, що ґрунтується на знаннях [20, с. 3].

Потенційні загрози сучасних інноваційних процесів полягають передусім у їх масштабності та стрімкості, оскільки науково-технічний прогрес ніколи не відбувався з такою швидкістю, яка продовжує зростати, залишаючи дедалі менше часу на прогнозування та підготовку політико-економічних рішень. Тож питання розроблення фінансового інструментарію, що буде стимулювати інноваційні процеси, зокрема розвиток стартапів, спін-офф компаній та мережевих ініціатив, стоїть на порядку денному різних країн, що прагнуть забезпечити свою інноваційну безпеку, конкурентоздатність і глобальне технологічне лідерство. Зазначену тезу можна підтвердити тим, що з появою нових форм підприємницької діяльності в інноваційно-технологічній сфері збільшується і кількість різноманітних програм та механізмів підтримки, доступних авторам нових ідей та бізнес-сектору [94].

Успіх інноваційної діяльності безпосередньо визначений формами її організації та способами фінансової підтримки. У розвинених країнах фінансування інноваційної діяльності здійснюють як з державних, так і з приватних джерел, у межах системних стратегій розвитку, що враховують, зокрема, й вимоги забезпечення національної безпеки. Ефективність реалізації завдань державного та приватного сектору безпосередньо залежать від здатності знаходити баланс між класичними й інноваційними способами залучення інвестицій. Отже, не тільки високі фінансові показники, а й гнучкість інструментарію, поряд з відкритістю до динамічного розвитку, є основними факторами успіху, що має бути враховано в межах розроблення механізмів стимулювання інноваційного розвитку для забезпечення національної безпеки [94].

На наш погляд, у площині розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням і

впровадженням передових інформаційних технологій та телекомунікацій у повсякденну оперативну й тактичну роботу сектору безпеки й оборони України, пропонує створити спеціальний Інноваційний фонд для сектору безпеки та оборони, який фінансуватиме інноваційні проєкти в галузі інформаційних технологій та телекомунікацій для сектору безпеки. Також слід виокремити запровадження спеціальних державних програм та грантів для стимулювання досліджень і розробок у сфері забезпечення національної безпеки.

Також у поточному геополітичному контексті посилення конкуренції за владу та загроз ЄС уживає заходів для захисту своїх космічних активів, захисту власних інтересів, стримування ворожої діяльності в Космосі та зміцнення своєї стратегічної позиції та автономії. 10 березня 2023 року Європейська комісія та Верховний представник представили нову стратегію. Ключовими засадами стратегії є: забезпечення спільного розуміння космічних загроз підвищення стійкості та захисту космічних систем і послуг у ЄС; посилення колективної спроможності ЄС реагувати на будь-які атаки та загрози, що ставлять під загрозу інтереси безпеки ЄС; розвиток космічних можливостей подвійного призначення, зокрема для завдань безпеки й оборони; сприяння глобальному партнерству [163].

Космічна діяльність забезпечує реалізацію загальнодержавних інтересів у сфері національної безпеки й оборони, галузей, що визначають економічний розвиток, загальний науково-технічний та технологічний рівень, забезпечення сталого розвитку, а також сприяє поліпшенню якості життя громадян. Україна має статус космічної держави завдяки науковому, інженерному, виробничому потенціалу та низку заходів, здійснених у 1992–2020 роках: міжнародні комерційні проєкти, збереження важливих ланок розроблення та виробництва ракетно-космічної техніки, запуск українських супутників тощо. Сучасна космічна економіка вирізняється появою нових комерційних застосувань, залученням приватної ініціативи, упровадженням нових організаційних форм і посиленням конкуренції [56].

Аналіз космічних програм різних країн засвідчує розмаїтість обраних напрямів космічної діяльності – від здійснення повного циклу розроблення та використання космічних засобів до вибору вузького кола власних компетенцій. Україна має значний досвід у сфері розвитку космічних технологій та має капіталізувати його відповідно до сучасних вимог і світових тенденцій. Державна підтримка космічної галузі національної економіки відповідно до Закону України «Про космічну діяльність» і Стратегії національної безпеки України потребує встановлення оптимального балансу між джерелами фінансування з державного бюджету й іншими джерелами (кошти інвестиційних та інноваційних фондів, власні кошти підприємств). За відсутності належної державної підтримки космічної галузі програмним методом розробки конкурентоспроможної ракетно-космічної техніки стануть неможливими, унаслідок чого постраждають довгострокові соціально-економічні інтереси держави [56].

Основними причинами виникнення проблеми науково-технічної космічної програми України є: відсутність загальної стратегії розвитку космічної діяльності; недостатня ефективність системи державного управління космічною діяльністю, практична відсутність державного замовлення; невиконання стратегічних проєктів, започаткованих у попередні роки; недостатня ефективність господарської діяльності державних підприємств, що займаються виробництвом ракетно-космічної техніки, застарілість виробничої та дослідно-експериментальної бази; недосконалість законодавчої бази, відсутність стратегії залучення приватного сектору, технологічних стартапів і міжнародних інвесторів для участі у світовій космічній діяльності та виробництві ракетно-космічної техніки для світового ринку; стрімке скорочення кадрового потенціалу, вплив молоді та зниження престижності роботи в космічній галузі. Проблеми, що виникли, мають системний характер, чинна модель космічної діяльності вичерпала себе; розв'язання зазначених проблем потребує застосування комплексу заходів, зокрема запровадження нового механізму

управління, стратегічного планування, послідовної науково-технічної політики на основі сучасного програмного підходу [56].

Отже, одним зі шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки має стати забезпечення розвитку національної космічної програми в руслі стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки.

Інтеграційні прагнення нашої держави, пов'язані з набуттям членства в Європейському Союзі та НАТО, можуть бути реалізовані лише у випадку створення наявної системи протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування. На жаль, нині ситуація вирізняється значною толерантністю громадян України до явища корупції. Утім, з огляду на те, що корупція в цивілізаційному розвитку людства виникла разом з державою, подолання її негативного впливу потребує значної концентрації зусиль у всіх сферах суспільних відносин, передусім у сфері національної безпеки [111, с. 63–65].

Корупція є загрозою національній безпеці України, яка набула ознак системного явища та поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільства. Вона укорінюється в суспільному житті, її сприймають політична еліта й населення як швидкий і найдієвіший засіб подолання проблем і досягнення мети. В Україні вживають певних заходів проти цього негативного явища, приймають відповідні закони, концепції, стратегії та плани дій. Однак реальний стан боротьби з корупцією засвідчує низький рівень ефективності заходів держави в цій сфері, оскільки ігнорують причини її виникнення. Насправді корупція є виявом глобальнішої проблеми – бюрократизму та відчуження людини від влади й суспільства від держави. Вона перетворилася на структуротворчий елемент повсякденного політичного й економічного життя України, а нормативні акти та заходи боротьби з корупцією позбавлені реального механізму досягнення задекларованих завдань і створюють видимість боротьби з нею.

Демократизація державного управління може стати одним із важливих чинників забезпечення національної безпеки України та боротьби з корупцією, що спрямований проти бюрократизму й відчуження громадян від влади [97].

Підвищення ефективності правового забезпечення запобігання корупції є нагальною проблемою сьогодення. Водночас діяльність із запобігання корупційним правопорушенням ще не можна визнати цілком ефективною внаслідок впливу факторів правового, організаційного й теоретико-методологічного характеру. Це потребує системної комплексної роботи, спрямованої на формування міцного теоретико-методологічного підґрунтя запобігання корупційним правопорушенням в органах військового управління [111, с. 63–65].

Ефективність функціонування правового механізму забезпечення національної безпеки залежить від комплексного підходу до загроз національній безпеці. Високий рівень здійснення корупційних правопорушень у державі здатний нівелювати досягнення в інших сферах: політичній, економічній, війсьній, сфері публічної безпеки та правопорядку тощо. Особливою небезпекою є здійснення корупційних правопорушень військовими посадовими особами, оскільки в період збройної агресії РФ проти нашої держави значущість покладених на них обов'язків значно підвищується, а неналежне їх виконання може впливати на рівень обороноздатності держави [111, с. 63–65].

Отже, як напрям удосконалення пропонуємо впровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам шляхом упровадження ефективної системи електронного моніторингу в управлінні державними ресурсами та створення спеціальної платформи для звітності, яка буде доступною для громадськості, що сприятиме встановленню корупційних виявів і підвищенню рівня прозорості (додаток В до дисертації). Таку платформу можна назвати «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»), що буде охоплювати:

1) електронний звітний портал. Першим етапом упровадження платформи має бути розроблення інтерактивного та простого в експлуатації вебпорталу для звітності, де державні суб'єкти можуть подавати свої звіти, а громадські організації та громадяни можуть переглядати цю інформацію;

2) систему електронного моніторингу (упровадження автоматизованої системи для збору й аналізу даних з різних джерел, що дасть змогу вчасно виявляти корупційні ризики та недоліки в управлінні державними ресурсами);

3) передбачення функції, яка надає можливість громадськості подавати власні звіти, коментарі й відгуки щодо роботи державних суб'єктів, сприяє залученню широкого загалу до контролю;

4) систему нагляду та зворотним зв'язком (забезпечення можливості нагляду за використанням ресурсів й отриманням зворотного зв'язку від громадськості, що сприятиме постійному вдосконаленню системи).

Викладене вище дає підстави вважати, що:

– загальні шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки України мають бути спрямовані на: 1) професійний розвиток суб'єктів забезпечення національної безпеки; 2) активізацію інноваційної діяльності; 3) розвиток національної космічної програми; 4) протидію корупції; 5) дотримання балансу між інтересами особи й держави;

– проблемним можна визначити питання недотримання необхідного балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів, що можна вирішити шляхом створення спеціальних програм щодо залучення експертів у галузі прав людини й етики для забезпечення балансу між інтересами особи та держави.

– у площині розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням і впровадженням передових інформаційних технологій та телекомунікацій у повсякденну

оперативну й тактичну роботу сектору безпеки і оборони України, необхідно створити спеціальний Інноваційний фонд для сектору безпеки та оборони, який фінансуватиме інноваційні проєкти в галузі інформаційних технологій та телекомунікацій для сектору безпеки. Також слід запровадити спеціальні державні програми та гранти для стимулювання досліджень і розробок у сфері забезпечення національної безпеки.

– одним зі шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки має стати забезпечення розвитку національної космічної програми в контексті стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки;

– також запропоновано впровадити дієві механізми протидії будь-яким корупційним виявам шляхом формування ефективної системи електронного моніторингу в управлінні державними ресурсами та створення спеціальної платформи для звітності, яка буде доступною для громадськості, що сприятиме виявленню корупційних виявів і підвищенню рівня прозорості. Таку платформу можна назвати «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»), що буде охоплювати: 1) електронний звітний портал. Першим етапом упровадження платформи має бути розроблення інтерактивного та простого в експлуатації вебпорталу для звітності, де державні суб'єкти можуть подавати свої звіти, а громадські організації та громадяни будуть переглядати цю інформацію; 2) систему електронного моніторингу (упровадження автоматизованої системи для збору й аналізу даних з різних джерел, що дасть змогу вчасно виявляти корупційні ризики й недоліки в управлінні державними ресурсами); 3) створення функції, яка дає змогу громадськості подавати власні звіти, коментарі й відгуки щодо роботи державних суб'єктів, яка сприяє залученню широкого загалу до контролю; 4) систему нагляду та зворотний зв'язок (забезпечення можливості нагляду за використанням ресурсів й

отриманням зворотного зв'язку від громадськості, що сприятиме постійному вдосконаленню системи).

Отже, шляхами вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки є: 1) запровадження механізмів стимулювального впливу на розвиток професійних здібностей суб'єктів забезпечення національної безпеки приватноправової приналежності (зокрема стимулів і заохочень для приватних структур, що здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки); 2) розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням і впровадженням передових інформаційних технологій та телекомунікацій у повсякденну оперативну й тактичну роботу сектору безпеки і оборони України; 3) забезпечення розвитку національної космічної програми в контексті стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки; 4) упровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам (зокрема шляхом підвищення рівня прозорості в управлінні державними ресурсами в межах громади); 5) усунення колізій та прорахунків в основних положеннях державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України (передусім в аспекті дотримання необхідного балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів).

Висновки до розділу 3

1. Розглянуто досвід Великої Британії в аспекті впровадження можливостей штучного інтелекту як інструменту адміністрування системи забезпечення національної безпеки, процес чого відбувається із формуванням відповідного етичного кодексу штучного інтелекту як нормативної та методологічної концепції дотримання принципів

безпеки, справедливості, підзвітності та прозорості. Також досвід Великої Британії досліджено з позицій впровадження адміністративних інструментів забезпечення критичної інфраструктури як складової національної безпеки щодо розроблення біометричних систем, удосконалення засобів зв'язку, упровадження інтелектуального спостереження, реалізації системи стримування та стратегічної прогнозованої безпеки.

2. Визначено, що, ураховуючи досвід війни в Україні, Латвія сформувала новітні напрями вдосконалення інституту адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки, спрямувавши увагу на захист критичної інфраструктури (забезпечення регулярного перегляду комплексу критичної інфраструктури, проведення аудиту безпеки, покращення можливостей захисту, безперебійності та стійкості об'єктів критичної інфраструктури, формування ризик-орієнтованого підходу, проведення суб'єктами публічної адміністрації навчальної роботи задля покращення знань підприємців щодо планування безперебійного бізнесу, альтернативного виробництва тощо) і кіберзахист.

3. Аналіз досвіду Естонії надав можливість виокремити особливу національну стратегію забезпечення національної безпеки, що передбачає реалізацію принципу безперервності обов'язків – кожен виконує свою роль як у звичайних обставинах, так і під час кризи й війни. Аргументовано, що Естонія є однією з найбільш цифровізованих країн у світі, що з одного боку створює можливості для ефективного управління та розвитку економіки, а з другого – робить країну вразливою до кіберзагроз. Визначено, що нині Естонія активно співпрацює з іншими країнами й міжнародними організаціями для вирішення спільних безпекових викликів, зокрема щодо участі в миротворчих місіях та обміну інформацією.

4. У площині розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням і впровадженням передових інформаційних технологій та телекомунікацій у повсякденну

оперативну й тактичну роботу сектору безпеки та оборони України, запропоновано створення спеціального Інноваційного фонду для сектору безпеки та оборони, який фінансуватиме інноваційні проекти в галузі інформаційних технологій та телекомунікацій для сектору безпеки. Також виокремлено запровадження спеціальних державних програм і грантів для стимулювання досліджень та розробок у сфері забезпечення національної безпеки.

5. Як напрям удосконалення запропоновано впровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам шляхом упровадження ефективної системи електронного моніторингу в управлінні державними ресурсами та створення спеціальної платформи для звітності, яка буде доступною для громадськості, що сприятиме виявленню корупційних виявів і підвищенню рівня прозорості.

6. Проблемним визначено питання недотримання необхідного балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів, що можна вирішити шляхом створення спеціальних програм щодо залучення експертів у галузі прав людини й етики для забезпечення балансу між інтересами особи та держави.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі комплексного аналізу теорії права, нормативних і методологічних основ висвітлено адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки та сформовано шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів як елементів системи управління національною безпекою України. Сформульовано низку новітніх висновків, рекомендацій та пропозицій у контексті сучасних викликів і загроз національній безпеці України, основними з яких є такі:

1. Визначено, що національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження – це системний підхід до забезпечення та захисту державних і суспільних інтересів, який охоплює всебічний захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, прав і свобод громадян, культурної спадщини, економічного розвитку, інфраструктури й екологічної стійкості в контексті глобальних та внутрішніх викликів з метою забезпечення стабільності, добробуту й розвитку національної спільноти. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження охоплює розроблення та реалізацію стратегій, законодавчих й адміністративних інструментів і заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в різних сферах життя суспільства та держави, з огляду на унікальні потреби й виклики кожної конкретної країни.

2. З'ясовано, що адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки – це інтегрований комплекс форм, координованих методів, правових заходів, адміністративних дій та процедур, які використовують суб'єкти управління та забезпечення з метою організації та регулювання діяльності у сфері національної безпеки, забезпечення прав й інтересів громадян, держави та суспільства загалом і спрямовані на

досягнення публічних результатів, що гарантують національну безпеку та стабільність країни.

Встановлено, що видами адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки є: 1) нормативні й адміністративні акти; 2) методи адміністративної діяльності; 3) адміністративні договори; 4) спеціальні інструменти забезпечення національної безпеки; 5) організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки.

3. Аргументовано, що система суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України – це комплексна й інтегрована структура, яка об'єднує різні управлінські, військові, правоохоронні, спеціальні та цивільні органи, а також громадські об'єднання, які спільно реалізують визначену систему повноважень з метою забезпечення безпеки, стабільності й захисту національних інтересів держави. До суб'єктів реалізації адміністративних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки України віднесено: 1) вищі управлінські суб'єкти з відповідним конституційно-правовим статусом (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України); 2) основні суб'єкти з відповідним адміністративно-правовим статусом (Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Служба безпеки України, Збройні Сили України та ін.); 3) додаткові суб'єкти з різним правовим статусом, що охоплює окремі адміністративні функції та завдання (розвідувальні органи України, Управління державної охорони України, Служба судової охорони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України та ін.).

4. Доведено, що нормативно-правові акти, які визначають види адміністративних інструментів забезпечення національної безпеки, визначають комплексно-інтегровану систему актів загальнонаціонального, стратегічного, внутрішньо-спеціалізованого рівня, які встановлюють загальні засади реалізації національної безпеки України, правовий статус суб'єктів національної безпеки, стратегічні напрями розвитку, спеціальні питання та організаційні основи системи забезпечення національної безпеки України.

5. З'ясовано, що адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки України – це рішення та документи, видані компетентними органами й суб'єктами публічної адміністрації, спрямовані на регулювання конкретних або індивідуальних адміністративних відносин, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки. Виокремлено особливості адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки України: 1) конкретність або індивідуальність (адміністративні акти у сфері національної безпеки України стосуються конкретних дій, заходів або суб'єктів із зазначенням їхніх індивідуальних характеристик); 2) пріоритетність мети щодо забезпечення національної безпеки в її різних аспектах; 3) дотримання законодавчих вимог (для видачі таких актів обов'язково дотримуються вимог чинного законодавства, зокрема процедур і форм їхнього ухвалення); 4) публічний характер змісту (адміністративні акти у сфері забезпечення національної безпеки мають публічний характер, оскільки їхній зміст і вплив позначаються на суспільстві та громадянах); 5) можливість оскарження за встановленою процедурою; 6) вагомий юридичний вплив на правовідносини.

6. Аргументовано, що процедура укладання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки може бути складною і відповідати специфіці цієї галузі, а отже, притаманні такі структура й послідовність під час укладання: 1) аналіз потреб (визначення конкретних потреб і завдань, які має бути вирішено в межах національної безпеки);

2) ідентифікація сторін (визначення учасників, які мають інтереси у сфері забезпечення національної безпеки, таких як державні органи, підприємства, наукові установи тощо); 3) розроблення проєкту договору (розроблення конкретних умов і вимог, які має бути включено до договору, а також чітко визначення прав й обов'язків кожної сторони в контексті забезпечення національної безпеки); 4) юридична оцінка (проведення юридичної експертизи проєкту договору для забезпечення його відповідності законодавству); 5) затвердження договору (у випадку позитивної юридичної експертизи затвердження проєкту договору компетентними органами чи посадовими особами); 6) узгодження умов (узгодження умов і деталей договору між сторонами, вирішення можливих спірних питань); 7) підписання договору (офіційне укладення договору, зокрема підписання представниками сторін); 8) виконання договору й моніторинг (сторони здійснюють взаємне виконання своїх зобов'язань згідно з умовами договору та постійно здійснюють моніторинг виконання договору, розв'язують можливі проблеми та конфлікти); 9) зміна і розірвання договору (внесення змін до договору у випадку необхідності, за взаємною згодою сторін і вирішення питань розірвання договору в разі порушення умов або інших обставин); 10) вирішення суперечок між сторонами (пошук конструктивних рішень для вирішення будь-яких суперечок або розбіжностей); 11) судовий захист (випадки, коли конфлікт не може бути вирішено шляхом переговорів, можуть бути передані судовому захисту).

7. Обґрунтовано позицію, згідно з якою організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України – це інструментарій системи управління та адміністрування у сфері національної безпеки, що передбачає комбінацію форм, заходів, дій, процедур і ресурсів, спрямованих на забезпечення організаційного функціонування системи забезпечення національної безпеки. Організаційні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки України можуть бути правового, організаційного,

військового, правоохоронного, розвідувального, кібернетичного, інформаційного, технічного, економічного та соціального спрямування, що обумовлено всебічним сприянням національному і глобальному об'єднанню для підтримання демократичних цінностей, стабільності й миру.

8. Визначено, що загальноєвропейський досвід формування та функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки та миру відображається через реалізацію спільної політики безпеки й оборони в Європейському Союзі з постійним оновленням стратегії безпекової політики, основою формування якої використовують такі форми адміністративної діяльності: директиви, рішення та міжнародні угоди. Сучасним напрямом загальноєвропейської моделі щодо формування адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки та миру є співпраця і розбудова можливостей кіберзахисту, розроблення гібридного інструментарію (механізм комплексного політичного кризового реагування; створення системи спільної ситуаційної обізнаності; обсерваторія критичних технологій тощо), що буде об'єднувати наявні й можливі нові інструменти скоординованої протидії можливим загрозам безпеки та миру.

9. Запропоновано шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування адміністративних інструментів у сфері національної безпеки щодо: 1) запровадження механізмів стимулювального впливу на розвиток професійних здібностей суб'єктів забезпечення національної безпеки приватноправової приналежності (зокрема стимулів і заохочень для приватних структур, що здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки); 2) розширення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, пов'язаної з розробленням і впровадженням передових інформаційних технологій та телекомунікацій у повсякденну оперативну й тактичну роботу сектору безпеки і оборони України; 3) забезпечення розвитку національної космічної програми в руслі стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки; 4) упровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним виявам

(зокрема шляхом підвищення рівня прозорості в управлінні державними ресурсами на рівні громади); 5) усунення колізій та прорахунків у межах визначення основних положень державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України (передусім в аспекті дотримання необхідного балансу інтересів особи й держави, а також урахування етичних і правових аспектів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У 2-х т. Т. 1. Загальна частина. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У 2-х т. Т. 2. Особлива частина. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2009. 600 с.
3. Адміністративне право України: підручник /за ред. Ю. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, Т. Коломоєць, В. Курило, С. Стеценко та ін.; за ред. В. Галуцька та О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 592 с.
5. Андрушко П.П., Шапченко С.Д. Кримінальний Кодекс України з постатейними матеріалами: станом на 1 верес. 2000 р. К., 2000. 784 с.
6. Антонович М. Право на свободу та особисту безпеку за міжнародно-правовими актами та національним законодавством України. Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Том 53. Юридичні науки. 2006. С. 75-78.
7. Башук В. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства: філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2014. 18 с.
8. Безега В.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 311 с.

9. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник. Харків: право, 2001. 528 с.
10. Біла В. Р. Адміністративний договір як правова форма публічного адміністрування: оновлення доктринальних підходів. Право і Безпека. 2019. № 4. С. 43-48.
11. Будаков М.О. Організаційно-правові засади діяльності спеціальних служб держав НАТО: монографія. Київ: Вид-во Національної академії СБ України, 2004. 188 с.
12. Бушан А. О. Сучасні питання державного управління у сфері примусового виконання судових рішень та рішень інших органів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2017. Вип. 29(1). С. 94-97.
13. Васьковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: автореф. дис... канд. юрид. наук (12.00.02). Інститут Законодавства України Верховної Ради України. К., 2006. 20 с.
14. Верхогляд В.О. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів служби безпеки України з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадянськістю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 20 с.
15. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. Київ: НІСД. 2016. 528 с.
16. Волинка К. Теорія держави і права: навчальний посібник. Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2004. 144 с.
17. Галуцько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
18. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2003. 412 с.

19. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я.Б. Політологія: Навч. посіб. 2010. Київ. 415 с.
20. Голяшкін О. Адміністративно-правове регулювання інноваційної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України. Київ, 2011. 20 с.
21. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / состав. : Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. Киев: НАДУ, 2012. 496 с.
22. Гриценко А. Зовнішньополітичні інструменти захисту національної безпеки. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. № 2 (10). 2021. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-02-05-23>
23. Гриценко І. С. Переконавання як метод державного управління та його дослідження у науці адміністративного права: деякі історичні аспекти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2010. Вип. 82. С. 4-6.
24. Гриценко І., Мельник Р., Пухтецька А. та ін. Загальне адміністративне право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2015. С. 247.
25. Гунько Л. В. Особливості розбудови та підвищення ефективності системи демократичного цивільного контролю над сектором національної безпеки і оборони в Україні. Молодий вчений. 2022. № 2. С. 29-33.
26. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Відомості Верховної Ради України. 1990. №31. Ст.429.
27. Деякі питання управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у виняткових випадках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2023 р. № 669-р. Кабінет Міністрів України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-rytannia-upravlinnia-aktyvamy-na-iaki-nakladen-a669r>

28. Дзьобань О. П. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. Інформація і право. 2020. № 2. С. 9-22.

29. Діденко С.В. Адміністративно-правове забезпечення обігу і застосування зброї в Україні. Теорія і практики: монографія. Херсон, 2016. 412 с.

30. Добрянський С.П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини: дис... канд. юрид. наук 12.00.01. Львівський національний університет ім. І. Франка. Одеса., 2003. 169 с.

31. Довідник з прав людини. Українська правнича фундація. Київ, 1994. 236 с.

32. Договір про звичайні збройні сили в Європі від 19.11.1990. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text

33. Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії від 10.02.1993. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_040#Text

34. Дрозд О. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ: особлива частина. Київ: «Директ Лайн», 2012. 642 с.

35. Дубенко О.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т Держ. подат. служби України. Ірпінь, 2009. 18 с.

36. Європейська конвенція з прав людини. Київ: «Фенікс». 2004. 40 с.

37. Єрмолаєв А.В., Жаліло Я.А. Щодо проблем реалізації модернізаційних стратегій в умовах сучасної України. Стратегія розвитку України. № 1. 2011. С. 68–74.

38. Єщук О.М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2017. 471 с.

39. Журавель Я. Поняття та сутність внутрішньоорганізаційних управлінських відносин. Наукові записки. Серія: Право. 2020. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/nz-pravo-arhiv/586-general-information/naukovi-chasopysy-tdpu/naukovi-chasopysy-pravo/publikatsii/11475-ponyattya-ta-sutnist-vnutrishnoorhanizatsiynukh-upravlinskykh-vidnosyn>

40. Завальна Ж. Порівняльний аналіз адміністративного та цивільного договорів. Право України. 2007. № 3. С. 135-139.

41. Заярний О. Правові передумови укладення адміністративного договору. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2014. Вип. 1. С. 61-66.

42. Ілюшик О. М. Загальний порядок укладення адміністративних договорів правоохоронними органами. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 122-132.

43. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 5. С. 78-87.

44. Калько А. Д. Конструктивно-географічні особливості поняття «національна безпека». Географія та туризм. 2011. Вип. 16. С. 267-274.

45. Качуренко Ю.К. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ: Юрінформ, 1992. С. 37-40.

46. Каштелян С. О. Сутність та зміст поняття «безпека» у контексті забезпечення національної безпеки України у прикордонній сфері. Честь і закон. 2013. № 1. С. 17-21.

47. Кириченко В.М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 264 с.

48. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023. 400 с.

49. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 20 с.

50. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

51. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Ст. 1122.

52. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

53. Колюх В. Правове регулювання оборони України: теоретичні аспекти. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика : колективна монографія. Рига, Латвія : «Ваїцца РибШхьіпц» 2022. 986 с.

54. Константий О. В. Джерела адміністративного права України : монограф. Київ: Укр. агентство інформ. та друку «Рада», 2005. 120 с.

55. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

56. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-p#Text>

57. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України. Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. Урядовий кур'єр від 18.03.2016. № 52.

58. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

59. Крук С. І. Інституційні сили й інструменти державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 103-105.

60. Куркін М. Понікарв В., Назаренко Д. Контроль та захист економічної діяльності підприємств. Харків: вд «ін- Жек»., 2010. 388 с.

61. Куц Г. М. Концептуалізація понять «національна безпека» і «державна безпека» у політико-правовому дискурсі. Сучасне суспільство. 2020. Вип. 1. С. 139-153.

62. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посібник. Х.: «Факт», 2001. 439 с.

63. Левченко Д. С. Система адміністративного інструментарію суб'єктів громадянського суспільства у публічному адмініструванні в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 1(2). С. 79-82.

64. Лікарчук Н. В. Національні інтереси та національні пріоритети як складові національної безпеки держави. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2015. Вип. 1. С. 21-24.

65. Ліпкан В.А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 34 с.

66. Лорткіпанідзе Г. Модерне трактування Національної безпеки України як об'єкту адміністративно-правового дослідження. Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 червня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 41–44.

67. Лорткіпанідзе Г. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження: сучасні підходи до розуміння. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 12. С. 508–510.

68. Лорткіпанідзе Г. Новітня сутність адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Науково-

практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.) Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 71–75.

69. Лорткіпанідзе Г. Особливості прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Вип. 4. С. 100–107.

70. Лорткіпанідзе Г. Поняття та види організаційних інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Правові новели. 2021. № 14. С. 196–199.

71. Лорткіпанідзе Г. Поняття та особливості адміністративних договорів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Право та державне управління. 2022. № 3. С. 323–326.

72. Лорткіпанідзе Г. Поняття, сутність та види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Держава та регіони. Серія Право. 2022. № 3(77). С. 128–131.

73. Лорткіпанідзе Г. Правовий аналіз нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України. KELM. 2023. № 6(58). С. 162–165. (Республіка Польща).

74. Лорткіпанідзе Г. Система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Юридична наука. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 132–137.

75. Лорткіпанідзе Г. Сучасне розуміння системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

76. Лошицький М.В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 17 с.

77. Магда С. О. До питання про поняття та ознаки адміністративного договору. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 81-83.

78. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина у праві України (теоретико-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 221 с.

79. Макаруч В. В. Генеза поняття «національна безпека» в адміністративному праві. Економіка. Фінанси. Право. 2021. № 4(1). С. 5-8.

80. Мандюк О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2017. С. 93-94.

81. Мельник Р. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 308 с.

82. Мельников А. М. Стадії укладення адміністративного договору. Журнал східноєвропейського права. 2014. № 8. С. 21-25.

83. Мельниченко Б. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 8, № 2. С. 68-72.

84. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1990. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

85. Мілієнко О.А. Теоретико-прикладні аспекти застосування адміністративних актів: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. 32 с.

86. Міненко М. А. Інструменти адміністрування як основа для побудови моделей організаторського впливу. Формування ринкових відносин в Україні. 2021. № 9. С. 27-36.

87. Мосейко А. Г. Публічне адміністрування у сфері національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2019. 220 с.

88. Мосейко А. Публічне адміністрування у сфері національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя, 2019. 17 с.

89. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2010. 40 с.

90. Наливайко О. І. Права людини як об'єкт національної безпеки України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 31-36.

91. Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. Право і безпека. 2020. № 2 (77). С. 33-39.

92. Носач А. В. Адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Сумський державний університет. Суми, 2017. 222 с.

93. Носач А. В. Система адміністративно-правових форм діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму. Наше право. 2016. № 5. С.83–87.

94. Омеляненко В., Красна О. Фінансове забезпечення інноваційного процесу у сфері національної безпеки. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. № 4. 2018. С. 51-65. <https://europub.co.uk/articles/-A-481980>

95. Панова О. О. Укладання адміністративних договорів з питань забезпечення публічної безпеки в Україні. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2018. № 1 (61). С.220-224.

96. Пархоменко-Куцевіл О. І. Інформаційна відкритість системи публічного управління як основа забезпечення національної безпеки.

Науковий вісник: Державне управління, 3(3(5)). 2020. 195–203.
[https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3\(5\)-195-203](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3(5)-195-203)

97. Пасічник В. М. Демократизація державного управління у контексті забезпечення національної безпеки та боротьби з корупцією. Демократичне врядування. 2014. Вип. 13.

98. Петришин О., Погребняк С., Смородинський В. та ін. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2015. 368 с.

99. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України від 27 березня 2020 року № 123/2020. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2020#Text>

100. Погорілко В.Ф. Конституційне право України. Київ: Наукова думка, 1999. 735 с.

101. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>

102. Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 р. № 819. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-п#Text>

103. Положення про Міністерство оборони України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п#Text>

104. Попова С. М. Основні складові національної безпеки України. Наше право. 2013. № 13. С. 54-60.

105. Порядок задоволення потреб сил безпеки та сил оборони у донорській крові та компонентах крові в умовах воєнного стану: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2023 р. № 681.

Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-2023-п#Text>

106. Порядок логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1208. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1208-2018-п#Text>

107. Порядок планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 363. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-п#Text>

108. Порядок проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 р. № 257. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2023-п#n11>

109. Потапенко І. В. Природа адміністративного договору як регулятора адміністративних правовідносин. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2014. № 1106, Вип. 17. С. 272-274.

110. Правові позиції Верховного Суду. оновлення: юрисдикція; справи, пов'язані з виборчим процесом, з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України. Шостий апеляційний адміністративний суд: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://baas.gov.ua/ua/media-kaas/news/3144-pravovi-pozitsiji-verkhovnogo-sudu-onovlennya-yurisdiktsiya-osoblivosti-provazhennya-u-spravakh-pov-yazanikh-z->

viborchim-protsehom-z-privodu-zabezpechennya-gromadskogo-poryadku-ta-bezpeki-natsionalnoji-bezpeki-ta-oboroni-ukrajini.html

111. Приймак В. Удосконалення законодавства про національну безпеку як фактор підвищення ефективності запобігання корупційним правопорушенням в органах військового управління. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2022. Вип. 1. С. 63-65.

112. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Урядовий кур'єр. 2022. № 151.

113. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. Голос України. 2003. № 77.

114. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.

115. Про громадські об'єднання. Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1.

116. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16.

117. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. Урядовий кур'єр. 2021. № 27.

118. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. Урядовий кур'єр. 2021. № 243.

119. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50.

120. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. Ст. 241.

121. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41, ст.379.

122. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. Голос України. 2020. № 144.

123. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106.

124. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. Відомості Верховної Ради. 2021. № 41.

125. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. Ст. 403.

126. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 28.

127. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23.

128. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 35. Ст. 237.

129. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382.

130. Про CERT-UA. CERT-UA: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://cert.gov.ua/about-us>

131. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 № 2075-IX. Урядовий кур'єр. 2022. № 64.

132. Резнікова О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. Віче. 2015. № 5. С. 12-13.

133. Романюк І.О. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України, як провідного суб'єкта забезпечення прав і свобод у сфері державної безпеки. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2016. № 1. С. 156-162.

134. Саєнко Б. Є. Взаємодія Служби безпеки України та Кабінету міністрів України в сфері забезпечення національної безпеки. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія : Державне управління. 2014. Т. 15, Вип. 287. С. 43-52.

135. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : дис.. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2016. 455 с.

136. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика: монографія. К.: Вид-во «Кондор», 2007. 616 с.

137. Стефанюк В. Адміністративний договір: необхідність впровадження. Судова гілка влади: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F7E34709A45B0513C3256FBA00345>

138. Тацішин І. Національна безпека України та її складові елементи. Правова інформатика. 2008. № 4. С. 46-49.

139. Тимощук В. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ: Конус-Ю, 2010. С. 25.

140. Триняк В.Ю. Інформаційна безпека як соціокультурний феномен (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03. Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. Д., 2009. 19 с.

141. Угода між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ від 28.01.1997. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_100#Text

142. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник. 2014. № 75. Том 1. С. 83. Ст. 2125

143. Хрідочкін А. Перспективи реалізації адміністративно-правових методів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні. URL: <https://fmnzb.sfa.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/20.pdf>

144. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

145. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40, (№№ 40-42). Ст. 492.

146. Чуйко З. Конституційні основи національної безпеки України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008. 20 с.

147. Чумак В. В. Теоретико-правовий аналіз понять «національна безпека» і «державна безпека». Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 20. С. 95-103.

148. Чумаченко С. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Харків : [б. в.], 2017. 212 с.

149. Чумаченко С. В. Поняття та види суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Право.ua. 2017. № 1. С. 17-21.

150. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 3-4. С. 14-24.

151. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2007. 20 с.

152. Щурик М. О. Процедури застосування адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки правоохоронними органами. Юридична наука. (9 (111). 2020. С. 276–284. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.35>

153. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. д.э.н. Л.П. Гончаренко. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. 543 с.

154. Яра О., Стасюк Н. Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо домашнього насильства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021/8/9. Том 63. С. 279-283.

155. Яременко В., Сліпушко О. Новий словник української мови в 3-х т. Київ. Аконіт. 2008. 928 с.

156. Яремчук В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 2008. Т.1. 928 с.

157. Comprehensive National Strength: Basic Study (Sun-unary). Tokyo. Pp. 19-22.

158. Council conclusions on a Framework for a coordinated EU response to hybrid campaigns. Council of the EU: the official website. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/21/council-conclusions-on-a-framework-for-a-coordinated-eu-response-to-hybrid-campaigns/>

159. Defence Policy. MOD of Estonia. 2023. URL: <https://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/defence-policy>

160. Didenko S. Administrative framework circulation and use of weapons against terrorism operations in Ukraine. Visegrad journal on human rights. 2016. № 2/2. P. 66-72.

161. Eesti NATOs. Välisministeerium. 2023. URL: <https://www.vm.ee/rahvusvaheline-suhtlus-uleilmne-eestlus/eesti-natos>

162. Encyclopedia of American Law, edition 2. Copyright 2008. The Gale Group. URL: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/guarantee>

163. EU cooperation on security and defence. Council of the EU: the official website. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/>

164. Legal instruments. EU Monitor: the official website. 2023. URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh75mdhkg4s0>

165. Nacionālās drošības likums. Latvijas Republikas. 2023. URL: <https://likumi.lv/ta/id/14011-nacionalas-drosibas-likums>

166. National Security and Investment Act: details of the 17 types of notifiable acquisitions. Government Digital Service. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/national-security-and-investment->

act-guidance-on-notifiable-acquisitions/national-security-and-investment-act-guidance-on-notifiable-acquisitions

167. National Security Concept Of Estonia. MOD of Estonia. 2023. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf

168. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu. Latvijas Republikas Satversmes. 2023. URL: <https://www.vestnesis.lv/op/2023/189.1>

169. Safety and Security. The International Trade Administration. 2023. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/united-kingdom-safety-and-security>

170. Security. Oxford Learner's Dictionaries API. 2020. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security?q=security>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Лорткіпанідзе Г. Система суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 132–137.
2. Лорткіпанідзе Г. Національна безпека як об'єкт адміністративно-правового дослідження: сучасні підходи до розуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 508–510.
3. Лорткіпанідзе Г. Поняття та види організаційних інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 196–199.
4. Лорткіпанідзе Г. Поняття, сутність та види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Держава та регіони*. Серія Право. 2022. № 3(77). С. 128–131. (Серія «Право»).
5. Лорткіпанідзе Г. Поняття та особливості адміністративних договорів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 323–326.
6. Лорткіпанідзе Г. Особливості прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 100–107.
7. Лорткіпанідзе Г. Правовий аналіз нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України. *KELM*. 2023. № 6(58). С. 162–165. (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Лорткіпанідзе Г. Сучасне розуміння системи суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 32–34.*

9. Лорткіпанідзе Г. Новітня сутність адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення Національної безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.) Київ, 2021. С. 71–75.*

10. Лорткіпанідзе Г. Модерне трактування Національної безпеки України як об'єкту адміністративно-правового дослідження. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 черв. 2022 р.). Київ, 2022. С. 41–44.*

БЛАНК
соціологічного опитування громадян щодо проблем
у сфері забезпечення національної безпеки України

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного опитування щодо проблем у сфері забезпечення національної безпеки України. Опитування є анонімним, відповідно просимо Вас надати правдиві відповіді. На кожне питання треба надати відповідь – наприклад, «Так» або «Ні» у графі навпроти шляхом постановлення позначки (наприклад, «+», або «V»). Результати Вашої активної громадянської позиції буде використано для розроблення рекомендацій щодо забезпечення національної безпеки України.

Дякуємо Вам за участь!

Як ви оцінюєте рівень забезпечення національної безпеки України?			
Відмінний	Добрий	Задовільний	Незадовільний
Визначте головну проблему забезпечення національної безпеки України?			
Війна	Корупція	Неефективність влади	Економічна нестабільність
Як ви оцінюєте рівень ефективності діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України?			
Відмінний	Добрий	Задовільний	Незадовільний
Чи доцільно реформувати діючу систему забезпечення національної безпеки України?			
Так		Ні	
Чи доцільно адаптувати деякі моделі забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу в національну правову систему?			
Так		Ні	

РЕЗУЛЬТАТИ

соціологічного опитування громадян України щодо проблем у сфері забезпечення національної безпеки України

Вибірковим анкетуванням було охоплено 468 респондентів. Час проведення анкетування – перший квартал 2023 року. 15% респондентів відмовилися відповідати на питання з причин браку часу та роздратованості, викликані складною ситуацією в державі.

Як ви оцінюєте рівень забезпечення національної безпеки України?			
Відмінний	Добрий	Задовільний	Незадовільний
11%	23%	34%	32%
Визначте головну проблему забезпечення національної безпеки України?			
Війна	Корупція	Неефективність влади	Економічна нестабільність
45%	25%	16%	14%
Як ви оцінюєте рівень ефективності діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України?			
Відмінний	Добрий	Задовільний	Незадовільний
5%	35%	38%	22%
Чи доцільно реформувати діючу систему забезпечення національної безпеки України?			
Так		Ні	
89%		11%	
Чи доцільно адаптувати деякі моделі забезпечення національної безпеки в країнах Європейського Союзу в національну правову систему?			
Так		Ні	
78%		22%	

*ПРОЄКТ***КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА**

Про заходи щодо створення та запровадження платформи електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»)

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Установити, що:

впровадження дієвих механізмів протидії будь-яким корупційним проявам може здійснюватися шляхом створення та впровадження спеціальної системи електронного моніторингу в управлінні державними ресурсами та створення спеціальної платформи для звітності, яка буде доступною для громадськості, що сприятиме виявленню корупційних проявів та підвищенню рівня прозорості – «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»);

першим етапом впровадження платформи електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості») має бути розроблення інтерактивного та легкодоступного веб-порталу для звітності;

платформа електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості») повинна передбачати функцію, яка дозволяє громадськості подавати власні звіти, коментарі та відгуки щодо роботи державних суб'єктів, що сприяє залученню широкого загалу до контролю;

платформа електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості») повинна передбачати систему нагляду та зворотній зв'язок (забезпечення можливості нагляду за використанням ресурсів та отриманням зворотного зв'язку від громадськості, що сприятиме постійному вдосконаленню системи).

2. Міністерству цифрової трансформації сформувати та затвердити план заходів щодо створення та запровадження платформи електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»).

3. Міністерству цифрової трансформації забезпечити створення та введення в експлуатацію платформи електронного моніторингу «eTransparencyHub» («Електронний центр прозорості»).

Прем'єр-міністр України